

MOKSLO LIETUVA

2009 m. rugsėjo 17 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 16(416)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 3 Lt

Prof. Eugenijus Jovaiša

Pradžia Nr. 15

Antroje pokalbio su prof. dr. Eugenijumi JOVAIŠA dalyje gilinsimės į jo kaip archeologo mokslinių interesų sritį. Pašnekovo moksliniai tyrinėjimai telkiami į ankstyvasias baltų genčių kultūras ir galėtų būti skirstomi į dvi senųjų gyventojų kultūros sritis. Pirmoji – baltų dvasinio ir žinių pasaulio atspindžiai laidojimo paminklų sąraangoje, antroji – etninės ir socialinės istorijos atspindžiai baltų laidosenoje ir rašto šaltiniuose.

Gilinant baltų proistorės tyrinėjimų vagą (2)

Eugenijaus Jovaišos pasiūlyti archeologinės medžiagos tyrimo būdai atveria naują mokslinių tyrinėjimų kokybę pasitelkiant gretutinius mokslus ir plačiau į archeologijos mokslo praktiką įvedant jų teikiamas galimybes. Gautieji rezultatai reikšmingi baltų kultūros sampratai tiek Lietuvoje, tiek ir įtvirtinant baltų vietą Europos istorijoje. Pastaruoju metu Eugenijaus Jovaišos pasiūlytas naujas baltų proistorės laikotarpių skirstymas Europos istorijos tarpsnių kontekste sudaro palankias sąlygas giliau vertinti baltų vietą Europos kultūroje.

Nukelta į 4 p.

Lėk, žirge, lėk, nešk žinią apie tautą ir kalbą

Rugsėjo 6 d. Marijampolės centrinėje Jono Basanavičiaus aikštėje atidengtas ir pašventintas paminklas *Tautai, Kalbai. Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti 1009–2009*. Kone 20 m aukščio ir 300 t sveriantis paminklas nuo šiol yra svarbiausias ne tik aikštės, bet ir Sūduvos sostinės meninis akcentas. Tai prasmingiausias ir meniškiausias Marijampolėje gyvenančio skulptoriaus Kęstučio Balčiūno darbas, kurio galėtų pavydėti bet kuris Lietuvos miestas.

Bendro likimo simbolis

15 m aukščio sraigtinė rausvo kuniško granito kolona simbolizuoja sudėtingą ir sunkų lietuvių tautos kilimą amžių bėgime ir veržlią slinktį į ateitį. Koloną vainikuoja sidabro raitelis ant žirgo – ši kompozicija išlieta iš nerūdijančio plieno. Raitelis nėra karys, kuris šauktų į kovą ar savo šarvų blizgesiu bandytų sukelti baimę priešui. Jaunuolio ant žirgo figūra nieko nebaugina, niekam negrasina, tautos patirtų skriaudų neprimena. Tai gyvenimą teigiančios jaunystės įvaizdis, o jaunuolio rankose gulsčiai laikoma ietis tik pabrėžia atrastos pusiausvyros, harmonijos su pasauliu būseną. Kartu tai tautos kovų ir lietuviško žodžio dermės, bendro likimo simbolis.

Paminklo postamento keturi kampai pagal skulptoriaus Kęstučio Balčiūno užmanymą tikriausiai turėtų simbolizuoti keturis Lietuvos etnokultūrinius regionus, ir jeigu tikrai taip, gali išsižesti penktojo regiono – Mažosios Lietuvos – atstovai, kuriems tarsi neliko vietos. Kita vertus, reikia suprasti ir skulptorių, nes sunku išivaizduoti penkiakampį kolonos pagrindą, o ir dėl etnokultūrinių regionų dar vis kyla diskusijų. Pagaliau meninė tiesa nebūtinai turi aklaui kopijuoti realų gyvenimą.

Nukelta į 2 p.

Paminklas „Tautai ir Kalbai“ iškilio Marijampolės Jono Basanavičiaus aikštėje

7 p.

„LIETUVOS PEDAGOGIKA IR MOKYKLA ISTORIJOŠ VINGIUOSE“

8–9 p.

PRIE KLASIKŲ PRIPRASTI NELENGVA

10–11 p.

JĖZUITAI IR TELESKOPO SKLAIDA

12–13 p.

KLAIPĖDOS KRAŠTAS IR EVANGELIKŲ BAŽNYČIA

14 p.

UNIKALI MUZIKINĖ KOLEKCIJA

Atkelta iš 1 p.

Postamente yra keturi bareljefai, kuriuose perteikti esminiai lietuvių kalbos išlikimo akcentai. Pirmajame bareljefe esantis užrašas skelbia: TAU-TAI, KALBAI. LIETUVOS VARDŲ TŪKSTANTMEČIUI PAMINĖTI 1009–2009. Antrajame bareljefe perteikti lietuvių kalbos priešistorės ženklai: Krivis su lazda prie aukuro ir ažuolo, šalia – akmuo išrašytas runomis.

Trečiasis bareljefas nukelia į 1547 metus, kai Martynas Mažvydas išleido pirmąją lietuvišką knygą – *Katekizmą*. Nuo šios skiriamosios ribos prasideda lietuviškų knygų spausdinimo laikai. Senuosius knygų spausdinimo laikus bareljefe primena lietuviškojo *Katekizmo* spausdinimo scenelė. Ketvirtasis bareljefas skirtas dabartinės bendrinės lietuvių kalbos tapsmui. Šalia lietuvių bendrinės kalbos „tėvo“ Jono Jablonskio portreto iškalti Mikalojaus Daukšos žodžiai iš 1599 m. Vilniuje išspausdintos Postilės: „Kalba yra bendras meilės ryšys, Tėvynės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas.“

Viena kitą maitinančios versmės

Paminklo idėją galima apibūdinti vienu sakiniu: kalba ir tauta – neatšiejamos ir viena kitą maitinančios versmės: jeigu išliks kalba, gyva bus ir tauta. Argi ne Justinas Marcinkevičius linkėjo: *Nepriklausomybės keliu Tauta ir Kalba turi eiti drauge*. Tai nedalomo vertybės. Paminklas įprasmins tautos nueitą kelią, žadins vaizduotę ir prisiminimus, neleis prislūgti mūsų istorinei atminčiai. Prasminga, kad jo statyba užbaigta būtent šiais, Lietuvos paminėjimo istorijoje tūkstantmečio metais. Kiekvienam atvykėliui į Marijampolę paminklas tikriausiai kels daug klausimų, privers pasieškoti ir atsakymų, paskatins daugiau domėtis tautos ir valstybės praeitimi ir koks vaidmuo modernios lietuvių tautos formavime teko lietuvių kalbai.

Iš toliau atvykusiam veikiausiai kils klausimas, kodėl toks iškilus paminklas stovi ne sostinėje ar kitame mieste, bet Marijampolėje. Patiems marijampolietiams ir šio krašto gyventojams toks klausimas nekyla, nes tai pati natūraliausia tokio paminklo gimimo vieta, kitur sunkiau įsivaizduojama. Kaip čia neprisiminti, kad Sarmatijos šiaurėje gyvenusius sudinus ir galindus pirmas istorijoje paminėjo dar II a. viduryje Aleksandrijoje gyvenęs Klaudijus Ptolemėjus veikalė *Geografija* (III knyga, 5 skyrius). Vėliau mokslininkų išsiaiškinta, kad tai buvo sūduvių ir galindų gentys.

Taigi sūduviams yra ko didžiuotis,

Lėk, žirge, lėk, nešk žinią apie tautą ir kalbą

Marijampolės savivaldybės meras Vidmantas Brazys, LR Seimo narys marijampolietis Algis Rimas ir skulptorius Kęstutis Balčiūnas atidengia paminklą „Tautai ir kalbai“

nes jų senieji protėviai istorijoje paminėti pusdevinto šimtmečio anksčiau negu Lietuvos vardas. Be to, Marijampolė – ne tik sūduvių, bet ir lietuvių kalbos sostinė. Marijampolė išugdė daugiau kaip 200 Lietuvos valstybės veikėjų, iškilų dvasininkų, kalbininkų, rašytojų, kultūros kūrėjų, visuomenininkų. Ant Rygiškių Jono gimnazijos rūmų sienos kabo atminimo lentos lietuvių tautos atgimimo šaukliams – Jonui Basanavičiui ir Vincui Kudirkai, bendrinės lietuvių kalbos „tėviui“ Jonui Jablonskiui – kur dar tokias pavardes vienoje vietoje išvysi. Šiais metais balandžio 30 d. Rygiškių Jono gimnazijos fasadą papuošė dar viena atminimo lenta, kurioje iškalta daugiau kaip dvi dešimtys šių gimnaziją baigusiu ar joje mokslus ėjusiu įžymių žmonių pavardžių.

Lietuviškos dvasios orientyras

Lietuviško žodžio puoselėjimas turėjo daugybę skirtingų būdų ir formų. Sraigtu į dangų sminganti kolona su sidabro raiteliu viršuje iš atminties miglų prikels Lietuvos knygnešių žygdarbius, kurių dėka lietuvių tauta per visą spaudos draudimo laikotarpį neliko nei tamsi, nei juoda. Primins kaimo

daraktorius, dažnai bevardžius – juk jie turėjo slėpti šį savo užsiėmimą, nes už nelegalių vaikų mokymą caro valdžios draudžiamo lietuviško rašto grėse baudos, areštas ir tremtis iš Lietuvos. Primins šis paminklas ir paprastų kaimo motinų žygdarbi, kurios šalia ūkinių ir namų apyvokos darbų sugebėdavo savo vaikus mokyti lietuviškos abėcėlės ir slebizuoti iš maldaknygės. Visi jie – knygnešiai, daraktoriai ir paprastos kaimo motinos – buvo patys tikrieji lietuviško žodžio puoselėtojai. Ne vien kalbininkams, kunigams, poetams, rašytojams, apskritai inteligentams šis epitetas priskirtinas.

Šis paminklas – daugiaprasmis simbolis, iš kurio kiekvienas gali savaip perskaityti lietuvių tautos istorijos labai svarbius momentus. Marijampolės apskrities viršininkei Birutei Kazemėkaitei nuo šiol ši aikštė – tai vieta, kur kiekvienas galės susimąstyti: kas man yra manoji tauta ir Tėvynė? O atsakymą gausime atsižvelgiant į tai, kiek patys būsimė į šį klausimą idėję, kiek būsimė pribrendę ieškoti prasmės ir atsakymo. Gal sąžinė dilgtels tiems, kurių pastangomis ar nieko nedarymu kone visiškai nutautintas Vilniaus senamiestis, kur su žiburiu ir padidinamuoju stiklu reikia ieškoti lietuviško užrašo. Sostinėje lietuvišką žodį užgožė tokie kalbos „perlai“ kaip *Rimi, Maxima, VP market, Elektromarkt, Techno, Eko ar Shop of Amber Gintaras*. . . Išsisa abrakadabra, rodanti pirmiausia šių prekybos centrų savininkų kalbos jausmo neturėjimą, dvasios skurdumą, o kalbant paprastai – elementarų nekultūringumą.

Štai kodėl į Marijampolės monumentą žvelgiame kaip į lietuviškos dvasios orientyrą, o gal savastį. Tai ir savų istorinių ir kultūros vertybių, neiškeičiamų į didžiausius pasaulio turtus, viršenybės triumfas.

Kol lietuviai sapnavo tigrus

Paminklas turėjo būti atidengtas liepos 6-ąją, Valstybės dieną, kai buvo minimas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmetis. Kaip teigė Marijampolės savivaldybės meras Vidmantas Brazys, sprendimas pastatyti paminklą

Tautai ir Kalbai buvo priimtas prieš trejetą metų, kai Lietuvos ekonomika kilo į kalną ir apie jokią krizę niekas nė nesapnavo. Nuo savęs pridursime, kad tada lietuviai jeigu ką ir sapnavo, tai... tigrus, ant vieno iš kurių buvo

Skristi pasirengusios gražiosios marijampolietės

užrašyta *Lietuva – Baltijos tigras*. Šalies ekonomika iki 2006 m. sparčiai augo, solidūs užsienio apžvalgininkai Lietuvą lygino su Pietryčių Azijos

Nejau gulbės giesmė?

Pats laikas pristatyti kūrėją. Interneto svetainėse pabrėžiama, kad

Vilkaviškio vyskupas Juozas Žemaitis MIC atliko paminklo šventinimo ceremoniją

ekonomikos „tigras“ – Singapūru, Malaizija, Taivanu, Honkongu (Kinija), Pietų Korėja. Lyginta pagal ekonomikos augimo tempus ir BVP augimą. Lietuva buvo giriamas kaip spartaus

monumentą *Tautai ir Kalbai* sukūrė marijampolietis skulptorius Kęstutis Balčiūnas. Matyt, vietos veiksnys marijampolietiams yra ištisė svarbu, nes kas geriau už vietinį suvokia ir gali

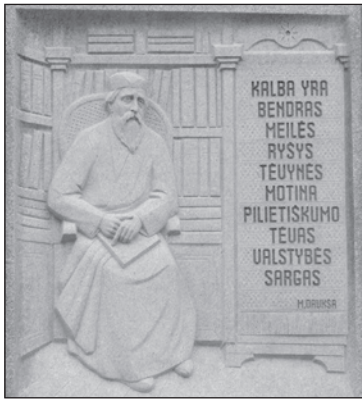
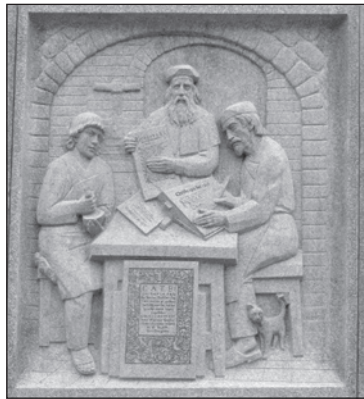
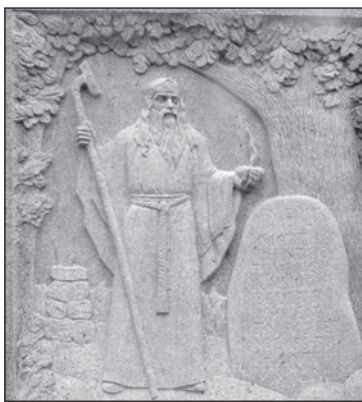

Marijampolės savivaldybės meras Vidmantas Brazys, LR Seimo narys marijampolietis Algis Rimas ir skulptorius Kęstutis Balčiūnas atidengia paminklą „Tautai ir kalbai“

išreikšti tai, kas slypi nelengvai išaiškinamoje sąvokoje *genius loci*, šiame erdvės, laiko ir ypatingos jausenos nulemtame universaliame matmenyje. Vis dėlto teisybės dėlei reiktų patikslinti: K. Balčiūnas yra natūralizavęs marijampolietis, nes prieš penkiasdešimt vienus metus gimė Pakruojo rajone. Bet tai nė kiek nemenkina nei jo kūrybinių galių, nei sugebėjimo išjausti ir meninėmis priemonėmis perteikti būtent šio krašto žmonėms – sūduviams – ir visiems lietuviams būdingo požiūrio į savo tautą ir kalbą.

1973–1977 m. mokėsi Telšiu taikomosios dailės techniku, kur įgijo dailininko juvelyro specialybę. 1977–1980 m. dirbo Liaudies kūrybos gaminių įmonėje *Minija* vyriausiojo dailininko pavaduotoju. Matyt, jautė savyje glūdinčias kūrybines jėgas ir turėjo ambicijų, tad 1980 m. išstojo į Leningrado (Sankt Peterburgas) meno akademijos I. Repino instituto skulptūros fakultetą, kur jo studijų vadovas buvo žymus skulptorius prof. Michailas Anikušinas. 1986 m. K. Balčiūnas su pagyrimu baigė Leningrado meno akademiją ir įgijo skulptoriaus pedagogų specialybę.

Grįžęs į Lietuvą daug kūrybinių jėgų skiria portretinei, dekoratyvinei ir monumentalijai skulptūrai. Sukūrė paminklą trečiajam Lietuvos prezidentui Kaziiui Griniui, pastatytas Mondžgirėje (Maumedžių giraitėje) netoli K. Griniaus gimtojo Selemos Būdos kaimo (Kazlų Rūdos savivaldybė Marijampolės apskrityje). Toje vietoje 1994 m. perlaidota urna su K. Griniaus palaikais. Nasrėnuose (Kretingos rajone) sovi K. Balčiūno sukurtas paminklas Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui. Vilniečiai gali pasigrožėti K. Balčiūno sukurtą Šv. Jurgio skulptūrą, kuri papuošė buvusį Jurgio viešbučio pastatą Gedimino prospekte. Vilniaus arkikatedroje

Bareljefai žymi svarbiausius lietuvių kalbos raidos etapus

demijoje. Tai sėdinčio susimąšusio mokslininko iš Gedučių Teodoro Grothuso skulptūra, kurią galima išvysti Žemelio *Žiemgalos* kraštotyros muziejuje. Skulptūra sukurta 1986 m. iš gipso, tačiau padengta bronzos sluoksniu, tad sudaro iš tvaraus metalo nuliedintos skulptūros išpūdį. Elegantiško mąslaus jauno vyro pavyza (o juk Teodoras Grothusas niekada ir nebuvo bent jau pagyvenęs, nes tragišką likimo baigtį pasitiko būdamas vos 37-erių metų). T. Grothuso figūroje sugebėta perteikti nuo istorijos arenos nuėjusios aristokratiškosios mūsų krašto praeities subtilius niuansus. Pati mokslininko asmenybė ir jos įprasmi-

patį prašokti bus nelengva.

Kelias veda į Triobiškius

Atidengiant monumentą juostelę perkirpo Marijampolės savivaldybės meras Vidmantas Brazys, LR Seimo narys marijampolietis Algis Rimas ir skulptorius Kęstutis Balčiūnas. Šventinimo ceremoniją atliko Vilkaviškio vyskupas Juozas Žemaitis MIC. Prakalbas pasakė Marijampolės apskrities viršininkė Birutė Kažemėkaitė, paminklo kūrėjas skulptorius Kęstutis Balčiūnas, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė Irena Smetonienė, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto prof. habil. dr. Olegas Poliakovas ir daug kitų iškilų svečių.

Prakalbose skambėjo žodžiai: „Iškilius tokio paminklo idėjai“, „kilus minčiai sukurti paminklą lietuvių kalbai“ ir pan. Kadangi paminklo idėjos ar minties autorius nebūdavo įvardijamas, kito klausytojo galvoje galėjo kilti mintis, kad štai šis kalbėtojas ir yra tos idėjos autorius. Patirtis rodo, kad ilgainiui pradėdamos minėti ir konkrečios pavardės, idėjos „tėvų“ ar „mamų“ gali atsirasti ne vienas. Kol taip neatsitiko, tegu bus leista šių eilučių autoriui priminti įvykį, kurio liudininku jam pačiam teko būti.

2005 m. Marijampolėje ir Želsvoje buvo paminėtos kraštiečio mokytojo Andriaus Botyriaus 160-osios gimimo metinės, Marijampolės Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje ta proga vyko konferencija *Sūduvos krašto kalba ir tautosaka*. Trumpai priminsime, dėl ko Andriaus Botyriaus (apie 1845–apie 1900) asmenybė įsimintina.

Jis buvo vienas pirmųjų šio krašto gimnazistų, kuris 1867 m. baigęs Suvalkų gimnaziją, gavo vadinamąją lietuvišką stipendiją – ji Botyriui suteiktė galimybę studijuoti Maskvos universitete. Carinės valdžios 10 ski-

riamų stipendijų turėjo padėti atitraukti Užnemunės lietuvių jaunimą nuo lenkiškos įtakos. Mat gambiausi abiturientai vykdavo studijuoti į Varšuvos universitetą ir „išklimpdavo į lenkystės liūną“ – bent jau taip buvo traktuojamas carinės valdžios pareigūnų. Tai štai norint pakreipti užnemuniečių lietuvių jaunimą į Rusijos universitetus, carinė valdžia ir įsteigė stipendijas. Norintieji jas gauti turėjo būti lanke lietuvių kalbos pamokas, kurios šiaip jau to meto krašto gimnazijose nebuvo privalomos. A. Botyrius šias sąlygas atitiko.

Gavęs lietuviškąją stipendiją ir studijuodamas Maskvos universitete Istorijos-filologijos fakultete, šis lietuvis 1871 m. vasarą į gimtąjį Triobiškių kaimą Liudvinavo valsčiuje Marijampolės apskrityje atsivežė du jaunus to paties fakulteto dėstytojus – kalbininką Filipą Fortunatovą (1848–1914) ir būsimąjį etnografą Vsevolodą Milerį (1846–1913). Jiedu Triobiškiuose ir kituose aplinkiniuose kaimuose užrašinėjo lietuvių liaudies dainas ir kitą kalbinę medžiagą. A. Botyrius rusų tyrinėtojų parūpindavo daug dainų mokačių kaimo dainininkų. Tos vasaros ekspedicijos rezultatas – apie 150 užrašytų lietuviškų dainų, apie 20 pasakų ir smulkiosios tautosakos. Botyrius savo bičiuliams aiškino lietuviškų žodžių reikšmes, padėjo į rusų kalbą išversti dainas. 1872 m. F. Fortunatovas ir V. Mileris *Maskvos universiteto žiniuose (Moskovskije universitetskije izvestija*

MOKSLO LIETUVA
Gerbiami skaitytojai, nuo šiol laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt

tyrinėjimams sunku būtų pervertinti. Juos lankė ir Maskvoje besimokantys lietuviai studentai. Tarp jų būsimasis Lietuvos prezidentas Kazys Grinius, Marijampolės gimnazijos auklėtinis (1879–1887), Maskvos universiteto Medicinos fakulteto studentas (1887–1893). F. Fortunatovo ir V. Milerio palankūs atsiliepimai apie lietuvių kalbą, jos senumą, grožį ir vertingumą lyginamajai kalbotyrai padarė didelę įtaką ir Jonui Jablonskiui. 1881 m. baigęs Marijampolės gimnaziją išstojo į Maskvos universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą, kur suvokė, kad lotynų ir graikų kalbos užtikrins jam duonos gyvenime, o gilindamasis į lietuvių kalbą, literatūrą, etnografiją ir istoriją galės būti naudingas savo tautai. Tokių nuostatą J. Jablonskiui universitete padėjo suformuoti ir žymusis prof. Fiodoras Koršas (1843–1915). Jablonskis tapo žymiausiu lietuvių kalbos normintoju, bendrinės lietuvių kalbos „tėvu“, jo bareljefas neatsitiktinai atsirado paminkle *Tautai ir Kalbai* Marijampolėje, taigi visa tai gula į prižasčių ir pasekmių pynę. O pradžią davė Andriaus Botyriaus sprendimas vasarai į savo gimtąjį kaimą atsivežti du mokslininkus kalbininkus, kurie

Daug jaunų marijampoliečių dalyvavo atidengiant paminklą

Nr. 1, 2, 4) išspausdino Triobiškiuose ir aplinkiniuose kaimuose užrašytas lietuviškas dainas su vertimais į rusų kalbą. Tais pačiais metais Maskvoje buvo išleista F. Fortunatovo ir V. Milerio atskira knygelė su lietuviškomis dainomis ir straipsnis *Apie Liudvinavo tarmę*.

Mūsų aptariamai temai svarbu tai, kad F. Fortunatovo pastangomis Maskvos universitete apie 1878 m. buvo pradėtas skaityti lietuvių kalbos kursas – bent jau tokios datos linkęs laikytis Lietuvoje gimęs Maskvos kalbininkas Grigorijus Venediktovas. Fortunatovo lietuvių kalbos seminarą lankė daug žymių būsimų Rusijos ir kitų šalių kalbininkai, tad tie seminarai įgijo tarptautinę reikšmę, jų svarbą vėlesniems lietuvių kalbos

lietuviškos spaudos draudimo laikais ir tapo lietuvių kalbos propaguotojais žymiausiame imperijos universitete.

Kai idėja įgyja sparnus

Minint A. Botyriaus gimimo 160-ąsias metines Marijampolės Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje vyko mokslinė konferencija, jos dalyviai aplankė ir „Botyrinę“ – per stebuklą nuo melioracijos nenukentėjusią Botyrių sodybą. Vieninteliu buvusiu Triobiškių kaimo ženklu ir liko ši sodyba. Tai štai

Nukelta į 6 p.

Kalbininkas prof. Olegas Poliakovas, Marijampolės globėjo Šv. Jurgio medaliu apdovanotasis orkestro vadovas prof. maestro Saulius Sondeckis ir muzikologas prof. Karolis Rimtautas Kašponis po paminklo „Tautai ir Kalbai“ atidengimo ceremonijos

bazilikoje galima išvysti jo sukurtas paminklines lentas Šv. Tėvui Jonui Pauliui II, Vilniaus arkivyskupams Mečislovui Reiniui ir Julijonui Steponavičiui.

Paminėsimė ir diplominį K. Balčiūno darbą Leningrado meno aka-

nimas nusipelno, kad tokia skulptūra iškiltų tam tinkamoje vietoje viename iš miestų.

Kalbant apie monumentą *Tautai ir Kalbai* lyg ir neišeitų teigti, kad tai penkiasdešimt vienu metų skulptoriaus gulgėbės giesmė. Tikriausiai ne, bet save

Prakalbos žodį taria paminklo kūrėjas skulptorius Kęstutis Balčiūnas

Žodis Lietuvių kalbos komisijos pirmininkei Irenai Smetonienei

Marijampolės savivaldybės meras Vidmantas Brazys

Politikas Algirdas Butkevičius sveikina paminklo kūrėjus

Gilinant baltų proistorės tyrinėjimų vagą (2)

Atkelta iš 1 p.

Ligi tol niekas nekėlė klausimo kodėl?

Lengva, o gal sunku studijų programoms telktis gretutinius istorijos mokslus, jų teikiamas galimybes, taip pat ir naujas technologijas? Jūsų vadovaujame Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakultete dirbami darbai kaip tik ir gali būti pavyzdys, kaip tos taikomosios technologijos, multimedijos ar įvairialypės terpės galimybės ateina į studijas, edukacijos procesą. Bent jau humanitarinėje srityje tikriausiai nedaug kas dar galėtų lygintis su VPU Istorijos fakultete atliekamais šio pobūdžio darbais.

Tiesą sakant, tai iš tikrųjų sunku. Visada sunku tiesti naują kelią. Papasakosiu, kaip atėjau prie savojo kelio. Kai ėmiausi rašyti disertaciją, tema buvo *Centrinė Lietuva I–IV amžiuje laidojimo paminklų pagrindu*. Iš vadinamojo baltų kultūros „aukso amžiaus“ paėmiau tik vieną Vakarų baltų kultūros sritį – Centrinę Lietuvą. Ruošdamasis rašyti disertaciją susipažinau su tyrimų medžiaga. Tuo metu – 1983–1985 m. – Vidurio Lietuvos kapų atžvilgiu galiojo tam tikri postulatatai, seniai suformuluoti archeologų. Buvo sakoma, kad, pavyzdžiui, vyrai buvo laidojami galvomis į vakarus, o moterys – galvomis į rytus. Tačiau niekas nekėlė klausimo kodėl?

Arba kitas su laidojimu susijęs postulatatai. Kapo dugne, mirusiojo horizonte, galvūgalyje, kojūgalyje, abejuose kūno pusėse, randami aštuoni, šeši, keturi arba du akmenys, nors nebūtinai lyginis skaičius. Kartais iš akmenų sudaroma stačiakampė konstrukcija arba tokią konstrukciją primenantis darinys. Tyrinėtojai padarė paprastą išvadą – akmenys buvo skirti skobtiniam karstui paremti... Atseit, kad karstas nevirštų.

Sunkus karstas kur dar galėtų virsti?

Visiškai teisingai. Tokia abejonė kilo ir man. Pats skobtinio karsto svoris dar ir su mirusiojo kūnu negali virsti, tad ir paremti karsto nėra jokio reikalo. Tai aiški archeologų klaida ar nesupratimas ieškant lengviausio paaiškinimo – kodėl tie akmenys buvo dedami greta laidojamą. Visiškai akivaizdu, kad archeologijoje įsitvirtinę postulatatai buvo neteisingi. Tiesiog nebuvo keliamas klausimas kodėl? Kodėl vyrai ir moterys buvo laidojami skirtingai: vieni į vakarus, kiti – į rytus? Kokia tokio laidojimo prasmė?

Kai kilo šie klausimai, pamėginau ieškoti atsakymo, bet pirmiausia pradėjau įdėmiau nagrinėti pačią laidojamų kūnų orientaciją. Tada kilo dar vienas

Kalbamės su Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto dekanu archeologu prof. dr. Eugenijumi Jovaiša

Archajiškiausia Centrinės Lietuvos plokštinio kapo forma. Rekonstrukcinis piešinys pagal 10–40 metų Raudonėnų kapinyno tyrimus

kryptomis.

Norite pasakyti, kad mirusiojo kūno palaidojimo orientacija priklausė nuo metų laiko? Gruodžio ir birželio mėnesiais saulė pateka skirtingoje horizonto vietoje rytuose, lygiai ir leidžiasi skirtingame gan plačiame vakarų krypties diapazone.

Jūsų prielaida teisinga. Tačiau man reikėjo tai ne tik užčiuopti, bet ir įrodyti dėsninę šio laidojimo papročio ryšį su Saulės regimojo judėjimo Dangaus skliautu dėsniniais. Būta gerokos sumaišties, teko pasukti galvą. Pradėjau sudarinėti palaidojimų statistiką. Visų tikrai nustatytų vyrų kapus išsidėliojau palaidojimų kryptomis, atsižvelgdamas į tokius vyrų įkapių atributus kaip kovos kirvis, ietigalis ir pan. Tą patį dariau ir su moterų palaidojimais. Štai kokį rezultatą gavau: yra „moterišku“ kryptų koridorius, kurio intervalas tarp 40 ir 132 laipsnių, ir „vyrų“ kryptų koridorius tarp 227 ir 315 laipsnių. Štai tokiuose „koridoriuose“, pakludami kažkokiems dėsningumams, palaidoti vyrai ir moterys griežtai vyrams atskiriančių vakarų pusutulio dalį, o moterims – rytų.

Kilo neišvengiamas klausimas: paskui ką, vaizdžiai tariant, palaidoto mirusiojo galva „sekioja“? Nusibraižiau tų palaidojimų kryptų erdvines diagramas ir staiga toptelėjo: čia juk saulės padėties kryptis laidojimo metu.

dojimo paminklų supa nepakartojamas horizontas, – vienų atviresnis, kitų – uždaresnis, ir saulės kiltį ar laidą gali užstoti kalvos ar kitos kliūtys. Nuėjau pas geografa prof. Česlovą Kudabą. Jis išmokė apskaičiuoti tikrąjį konkrečios vietovės saulės tekėjimo ir laidos azimutą atsižvelgiant į supančio horizonto ypatumus. Nepamiršiu, kai Česlovas Kudaba pažiūrėjo ir paklausė: *Tai tu pats visa tai sugalvojai?*

Ar visas šias subtilybes suvokė I–IV a. žmogus, mokėjo tuos azimutus apskaičiuoti?

Nežinau, kaip jie skaičiavo, tačiau astronomines stebyklas turėjo, Saulės laidos ir tekos taškus žymėjosi, Mėnulio ir Šiaurinės padėties fikso. Tai patvirtina ir vėlesnė Birutės kalno astronominė stebykla, kurią ištyrė Vladas Žulkus ir Libertas Klimka. Senieji žmonės buvo visiškai priklausomi nuo dangaus šviesulių stebėjimų – jie be tų ženklų danguje gyventi negalėjo. Jie neturėjo šiuolaikinių laikrodžių, bet dieną turėjo Saulės laikrodį, o naktį – Mėnulio ir Žvaigždžių laikrodžius. Keliaujančiam žmogui dangaus ženklai – Saulė, Mėnulis, žvaigždės – buvo kelrodžiai, o žemdirbių tautoms Saulės ir Mėnulio stebėjimai taip pat buvo nepaprastai svarbūs. Galima sutikti, kad mūsų platumose Mėnulio stebėjimai gal ir nebuvo patys svarbiausi, bet kitos civilizacijos be to apsieiti negalėjo – nuo žemės paviršiaus žmonės galėjo nušluoti potvyniai ir kitos gamtos stichijos.

Štai iš tokio lyg ir mažo dalyko – astronomijos, geografijos žinių ir statistikos taikymo – paaiškėjo daug ligi tol nežinotų priklausomybių. Norėdamas pagrįsti išvadą, turėjau apskaičiuoti patikimumo koeficientus, nukrypimus nuo vidurkių, duomenų pasiskirstymus. Pavyko įrodyti, kad gautų rezultatų lyginamųjų reikšminių patikimumas yra 0,9. Socialiniuose moksluose toks patikimumas – jau dėsningumas. Tad teiginys, kad laidojimo apeigų metu mirusieji buvo orientuojami į Saulės tekos ir laidos taškus, pasirodė ne tik patikimas, bet ir parodė šiame reiškinyje esant savų dėsningumą.

Laidojimo paminklų erdviniai žemėlapiai

Ką visa tai duoda mokslui, pirmiausia archeologijai, bet, ko gero,

ne vien jai?

Kai tie dalykai išryškėjo, atsivėrė didžiulės galimybės. Galima būtų sudaryti atskirų laikotarpių visos Lietuvos laidojimo paminklų erdvinius žemėlapius ir nagrinėti baltų laidojimo papročius garbinamų Dangaus dievybių aspektu. Pats šis tyrimas parodė žmonijos minties ir papročių perimamumą. Istoriniais laikais gerai žinomas įvairiausių religijų šventovių ir maldos papročių siejimas su „šventomis“ kryptomis rado savo giliau-

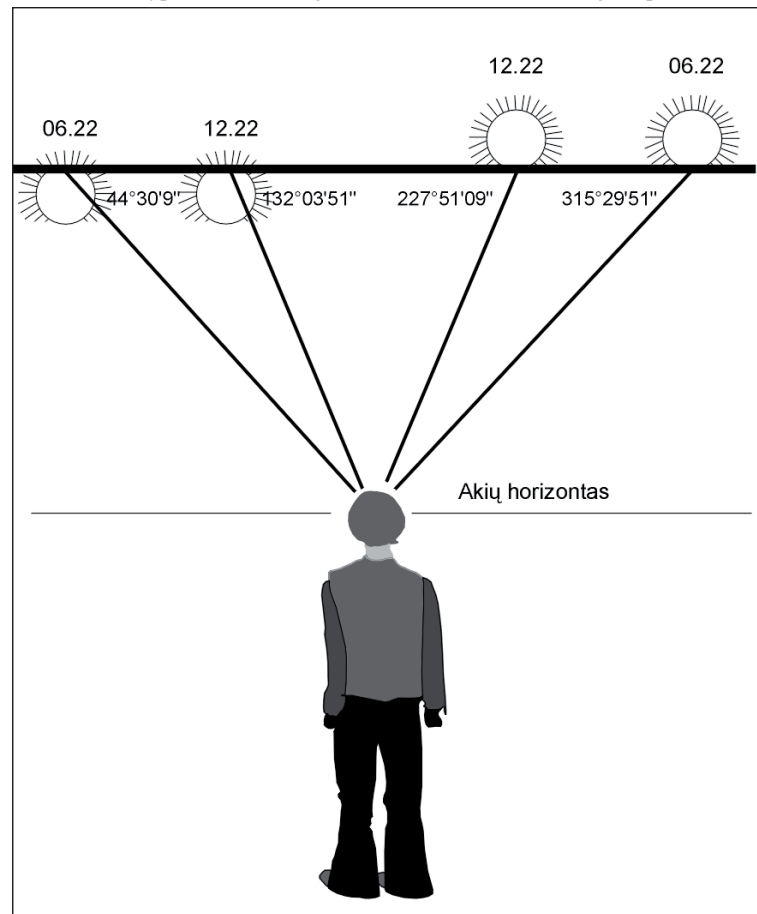
vybės globai. Mūsų atveju – Saulės globai. Užtat siekimas nukreipti mirusiosios galvą į Saulės tekos tašką laidojimo metu lyg ir sakė: „Priimk mane, atsiduodu Tavo globai“. Kodėl moteris nukreipta į Saulės teką? Niekas dabar nepasakys, ką apie tai manė tie, kurie tą dieną laidojo, bet tyrimai saktų, kad reikia ieškoti ryšio tarp Moters ir Saulės kaip gyvybę teikiančių ir nešančių fenomenų. Tad orientuojama buvo į švenčiausią tai religijai vietą. Mūsų tyrinėtose genties pavyzdžiu galima aiškiai pasakyti, kad I–II a. garbinama dievybė buvo Saulė. Net 88 proc. tyrinėtų kapų rodo, kad laidota į Saulės tekos ar laidos taškus. Kitaip tariant, pastebimas labai stiprus Saulės kultas. Šis kulto stiprumas kaip ir visa gyvenime keitėsi. III–IV a. išliko dominuojantis Saulės kultas, tačiau daugėjo vyriškųjų Mėnulio garbintojų. Tai neatsitiktina: galima drąsiai sakyti, kad apie II a. pabaigą galutinai susiformavo mažoji porinė šeima, kur augančio gamybinio ūkio sąlygomis iškilo vyro vaidmuo. Su pasikeitusiu vyro statusu keitėsi ir vyriškosios dangaus dievybės Mėnulio vieta panteone.

Nelabai įsivaizduoju, kaip būtų galima prisirišti prie Aušrinės* ar jos sesers Vakarinės žvaigždės, kurios trajektorijos dangaus skliautu painios ir vis naujos.

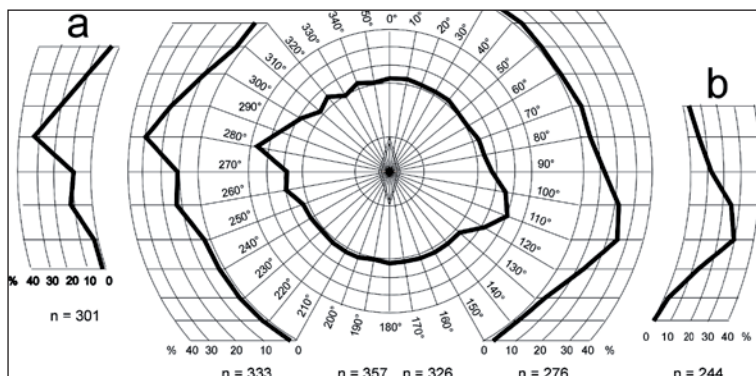
Su Venera truputį kitaip. Mėginau sekti kai kuriuos baltų etnosu būdingus veiksmus atsižvelgiant į Veneros padėtį dangaus skliaute. Paaikėjo, kad visiškai neįmanoma rasti kokį nors ryšį.

Dar lieka Šiaurės žvaigždė, dangaus skliaute pastovus orientyras, kuris taip pat turėjo vaidinti svarbų vaidmenį.

Apie Šiaurės, t. y. Didžiųjų Grįžulo Ratų alfos žvaigždę pakalbėsime

I–II a. Sargėnų kapinyno aplinkoje stebimi kraštiniai Saulės tekos ir žiemos (12.22) saulėgrįžą laidos azimutai per vasaros (06.22) ir žiemos (12.22) saulėgrįžą

Visuminis Centrinės Lietuvos I–VI a. palaidojimų erdvinis orientavimas (a – „vyrų“ intervalas, b – „moteriškas“ intervalas)

klausimas: ką reiškia orientacija į rytus ar vakarus? Juk pačios sąvokos – rytai ir vakarai – ir yra tik rytai ir vakarai, tačiau paaiškėjo, kad tik maža dalelė mirusiųjų laidota tiksliai į rytus ir vakarus, o absoliuti dauguma kapų pasklinda šiaurės rytų–pietryčių, pietvakarių–šiaurės vakarų

Tada puoliau domėtis astronomija. Sutikau astronomę Romutę Lazauskaitę, kuri dabar jau mokslų daktarė ir žymi Lietuvos astronomė. Man ji davė daug astronomijos pamokų. Jai padedant apskaičiavome saulės kilimo ir laidos azimutus atsižvelgiant į kapinyno vietą. To neužteko, nes kiekvieną konkretų lai-

sius ištakas ankstyvuose tikėjimuose – pagarbos ir garbinimo zonos atėjo iš ugnies garbintojų laikų.

Krikščioniškieji bažnyčios altoriai bent ankstyvesniaisiais laikais būdavo orientuoti į Jeruzalę, musulmonų maldos namai – į Meką. Ne visai aišku, koks čia ryšys su gamtameldystės tradicija.

Tiesioginis. Palydint mirusįjį jis tarsi būdavo atiduodamas jo garbinamos die-

* Lietuvių Aušrinė ir Vakarinė – tai ta pati planeta, kurią romėnai vadino Venera. Vakare matoma Aušrinė buvo vadinama Vakarine. Dviem atskiromis žvaigždėmis šią planetą vadino lietuviai, latviai, germanai, Antikos laikų tautos, babiloniečiai ir kt. Kai kurie kiti kraštai Aušrinę ir Vakarinę laikė ta pačia žvaigžde. – Redakcijos pastaba.

vėliau, kai susidorosime su pradėtais gvildinti klausimais. Mat nustatytas aiškus dėsningumas – vyrams skirta vakarinio pusrutulio dalis, moterims – rytinio – atskleidė naujas visuomenės tyrimo galimybes.

Pavyzdžiui?

Tarkime, kapinyne yra šimtai II–IV a. kapų. Puiku, jeigu archeologinių tyrimų metu pavyksta nustatyti bent pusės palaidotųjų lytį. Ir tai, jei pasiseks.

Antropologai lengvai atsakys.

Ką daryti, jeigu išlikę tik griaučių fragmentai, iš kurių sunku spręsti apie lytį? Dažnai ir griaučių nėra, o įkapės tokios, kad pagal jas lyties neišskirsi – nėra tipiškos vyrų ar moterų atributikos. Vyrų atributai – kalavijas, ietigaliai, kovos kirvis, moterų – yla, papuošalai ir pan. Beje, pastaruosius vertinti reikia atsargiai, nes vyrai taip pat nešiojo antkakles ir kitokius papuošalus. Užtektu

lyties identifikavimo metodus įgauna didelę praktinę vertę. Tai statistikos ir gamtamokslinių išdavy pasekmė. Nieko panašaus ligi tol nebuvo daryta.

Proistorė istorikams – ne istorija?

Net tarp mokslo žmonių pasitaiko, kad jie domisi tik tuo, kas priklauso jų tyrimų sričiai, tarsi bijotų per toli nukrypti nuo savojo mokslo. Jūsų patirtis rodo, kaip svarbu domėtis ir kitomis sritimis.

Uždarumas ir iš to kylantis interesų siaurumas net labai paveikė istorikus. Pasakysiu daugiau: Lietuvoje tėra gal tik keli istorikai, kurie rimtai žvelgia į mūsų proistorę ir ją vertina. Kitiems tai – ne istorija. Tad nėra ko stebėtis, jeigu jie padaro nemenkų klaidų savo darbuose, nes nesuvokia pagrindo, ant

istorikas, kuris rašo apibendrinančius dalykus, užgriebia proistorės dalykus kartais nepasidomėjęs naujaisiais tos srities laimėjimais.

Kai archeologija ir etnografija viena kita papildo

Kita vertus, mokslas prasideda ten, kur esama tam tikros interesų ir tyrinėjimų atskirties: gretutinis objektas – tai ne mano objektas. Kol šio suvokimo nėra, negali būti ir mokslo.

Visiškai teisingai. Kitaip ir būti negali. Dažnai painiojami du skirtingi dalykai – pasirinkto reiškinio tyrimas, rezultatų sklaida ir panaudojimas. Kai tiri, įsigilini tiek, kad suvoktum esmę. O kai ištiri, gauni patikrintus rezultatus, gali kelti hipotezes. Tada ateina laikas savo rezultatus lyginti su daugeliu kitų dalykų. Būtent taip ir elgiausi. Tyrinėdamas Vidurio Lietuvos I–IV a. mirusiųjų laidojimų kryptis gavau rezultata, kurį norėjau suprasti: kodėl vienomis kryptimis palaidotų mirusiųjų randa labai daug, o kitomis kryptimis – labai mažai. Paaiškėjo, kad pagal saulės laidos kryptis palaidojimų krypties dažnio pikai susidaro rudenį apie spalio mėnesio pabaigą ir prieš ankstyvą pavasarį – maždaug nuo vasario. Tada griebiausi medicinos mokslų. Ką apie mirtingumą sako medicina?

Išsekusio organizmo rezultatas – didesnis mirtingumas?

Po žiemos – didesnė tikimybė užsikrėsti užkrečiamomis ir vidurių ligomis, padaugeja peršalimų. Juk neatsitiktinai gydytojai kartais išpėja apie padidėjusios kosminės radiacijos pavojus, rekomenduoja vengti ilgiau būti saulėje ir pan.

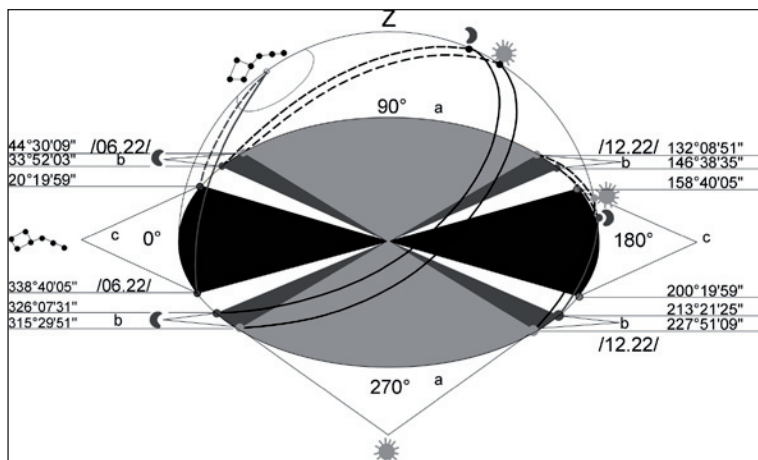
O kodėl mirtingumas padidėdavo rudenį?

Apie spalio pabaigą. Kodėl – iki galo nepavyko išsiaiškinti. Gal neatsitiktinai Visų Šventųjų ir Vėlinių šventės buvo minimos per patį mirčių dažnio piką – lapkričio 1 ir 2 dieną. Taip pat ir Užgavėnės sutampa su prasidedančiu pavasariu, t. y. antruoju mirtingumo piku. Pranė Dundulienė, aprašinėdama Užgavėnės, pabrėždavo: daug dalių turėjo Užgavėnių šventė, viena iš jų – laidotuvių inscenizacija. Visi ritualai atėjo iš seniausių laikų. Mirusiuosius laidota visais metų laikais, tačiau daugiausia – spalio pabaigoje ir vasarį.

Mirusiųjų neskubėdavo atiduoti žemei. Kuo žymesnis mirusysis, tuo ilgiau stengiamasi jo kūną išlaikyti, kad giminės galėtų susirinkti ir pagerbti išsinantįjį. Proistorėje žinomas 40 dienų tarpšventinis ciklas. Visai įtikima, kad mirusiųjų tame tarpšventiniame cikle nelaidojo. Įrengdavo laikiną kapą, o tikrosios laidotuvės vykdavo švenčių metu. Pagaliau prisiminkime istorijos moksle žinomus ir užfiksuotus faktus. Skitų karaliui mirus, jo kūnas buvo vežiojamas pusę metų, kol Skitija atsiveikindavo su savo valdovu. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiųjų laidotuviams buvo ruošiamasi metus ir daugiau. 1640 m. miręs Kristupas II Radvila buvo palaidotas 1641 m. pavasarį. Tiek laiko reikėjo, kol buvo paruoštas jo kūnas, įkapės, pasirengta iškilmingai laidojimo ceremonijai. Ką visa tai reiškia žvelgiant iš XVII amžiaus patirties į I–IV amžiaus gilumas? Žmonės buvo sukaupę daug mirusiojo kūno išlaikymo patirties. Archeologinėje praktikoje pasitaikė toks faktas: tyrinėjant Dauglaukio kapinyną Tauragės rajone 38-ajame kape atidengėme skobtinį karstą, kuriame buvo daug išlikusių organinės medžiagos. Tą medžiagą nuvežiau į Vilnių, kur ją tyrinėjo jau amžiną atilsį Eugenija Šimkūnaitė. Štai ką ji man išaiškino.

Ant skobto medžio buvo užtepti gyvulinės kilmės klijai, ant jų užklotas didžiulis sluoksniu ajerų, ant jų vėl vilnonė marška. Į taip išklotą karstą idėtas mirusiojo kūnas. Taigi natūrali dezinfekcinė medžiaga buvo dedama į III a. vidurio skobtinį karstą Dauglaukio kapinyne. Ką ir kalbėti apie IX a., kai laidojimo papročius išpūdingai aprašė Vulfstanas. Šis Anglijos karaliaus Alfredo Didžiojo pasiuntinys apie 890–893 m. lankėsi aisčių prekybos centre Truso (Drūsoje) ir aprašė vietos gyventojų papročius, gyvenimo būdą ir kitus dalykus. Pavyzdžiui, kad aisčiai moka vasarą ledą daryti. E. Šimkūnaitė patvirtino: taip, yra augalų, kuriuos idėjus į vandenį pasidaro ledas. Labai gailiuosi, kad tada iš E. Šimkūnaitės neiškvočiau konkrečių dalykų, bet ji Vulfstano aprašytus dalykus patvirtino. Lyg ir paprasti dalykai, kuriuos

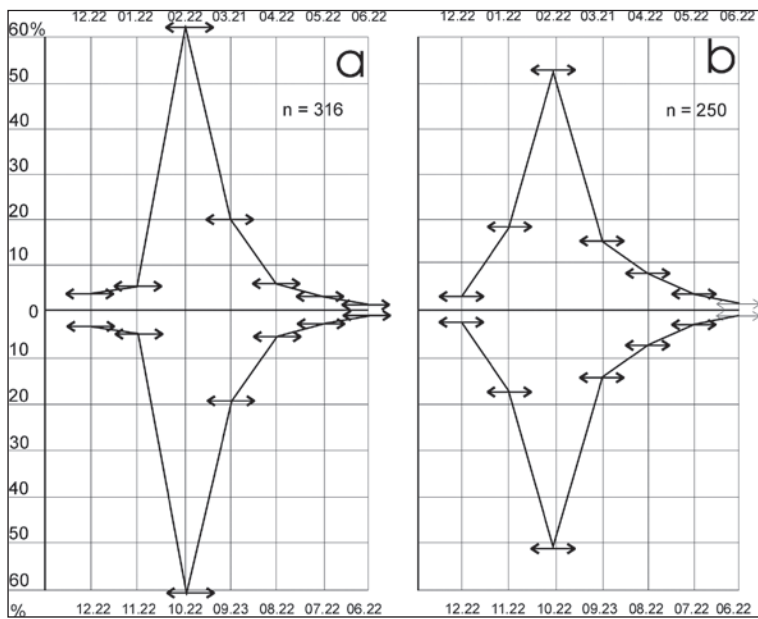
mums primena etnografija ir istorija. Skirtingų faktų siejimas į visumą nuveda gilesnio pažinimo link, padeda archeologiją susieti su gyvenimu. Štai šis etapas – tyrinėjimų rezultatų ir išdavy ryškūs maždaug nuo 18 metų. Kol tokio amžiaus nesulaukta, antropologai taip pat negali būti tikri, kokiais lyčiais priklauso rastieji griaučiai. Ką daryti su vaikų ir paauglių išskyrimu? Jau nekalbu apie naujagimius ir kūdikius. Vadinas, didelės dalies informacijos, susijusios su lytimi, tiesiog nėra. Ir čia atsiranda patikimas metodas paremtas erdvinio mirusiųjų orientavimu. Jį panaudojus pavyko atkurti labai daug svarbios informacijos. Tai neįkainojamos vertės medžiaga socialinės istorijos tyrinėtojams. Štai praktinis pavyzdys: kapinyne per 200 metų palaidota 342 žmonės. Atrodytų – didelis kapinynas. Tačiau panaudojus vadinamąją Geivalo formulę, antropologai priėjo prie išvados, kad ji ne tokia ir didelė – maždaug 50–60 asmenų bendruomenė per tą laiką galėjo palikti tokio dydžio kapinyną. Norint gauti tokį rezultatą, į formulę reikia įrašyti vyrų, moterų, berniukų ir mergaičių reikšmes... Todėl pasiūlytas

Centrinės Lietuvos erdvinio orientavimo kryptys veikiant Saulės (a – Kauno miesto aplinkoje), Mėnulio (b) ir Mažųjų Grįžulo Ratų kultams (c)

kurio senoji kultūra išaugo ir kurią jie nagrinėja. **Kitai tariant, nagrinėja kultūrą be pamatų. Apskritai kur tie pamatai glūdi, kada prasideda istorija?** Prasideda nuo žmogaus atsiradimo. **Mums aiškino, kad prasideda nuo rašytinių šaltinių ir nuo Herodoto – istorijos „tėvo“.** Tai profesionalus istorikų aiškinimas. Nemanau, kad jis teisingas ir štai kodėl. Tik dalis istorijos tirama nuo rašytinių šaltinių pradžios, be to, labai menka dalis. Ypač kai nenorima semtis žinių iš kitų sričių ir pasidomėti, kuo jų tyrimai gali padėti. Proistorė yra ta pati istorija, o archeologija – savarankiška istorijos mokslo šaka. Jos savarankiškumo istorijos mokslų sistemoje yra tiek, kiek ji turi savo tyrinėjimų objektą – senuosius paminklus, tikslą – rekonstruoti seniausiąją, dažniausiai ikirašytinę istoriją ir savus tyrimo metodus. Per rašytinius šaltinius giliausios praeities neištirsi, todėl reikia naudoti kastuvus, šepetėlius, mikroskopus, gamtamokslinių tyrimų metodus. Deja, dažnas

Ant skobto medžio buvo užtepti gyvulinės kilmės klijai, ant jų užklotas didžiulis sluoksniu ajerų, ant jų vėl vilnonė marška. Į taip išklotą karstą idėtas mirusiojo kūnas. Taigi natūrali dezinfekcinė medžiaga buvo dedama į III a. vidurio skobtinį karstą Dauglaukio kapinyne. Ką ir kalbėti apie IX a., kai laidojimo papročius išpūdingai aprašė Vulfstanas. Šis Anglijos karaliaus Alfredo Didžiojo pasiuntinys apie 890–893 m. lankėsi aisčių prekybos centre Truso (Drūsoje) ir aprašė vietos gyventojų papročius, gyvenimo būdą ir kitus dalykus. Pavyzdžiui, kad aisčiai moka vasarą ledą daryti. E. Šimkūnaitė patvirtino: taip, yra augalų, kuriuos idėjus į vandenį pasidaro ledas. Labai gailiuosi, kad tada iš E. Šimkūnaitės neiškvočiau konkrečių dalykų, bet ji Vulfstano aprašytus dalykus patvirtino. Lyg ir paprasti dalykai, kuriuos

Centrinės Lietuvos I–VI a. kapų, orientuotų į Saulės tekos taškus, pasiskirstymas pagal metų laikus

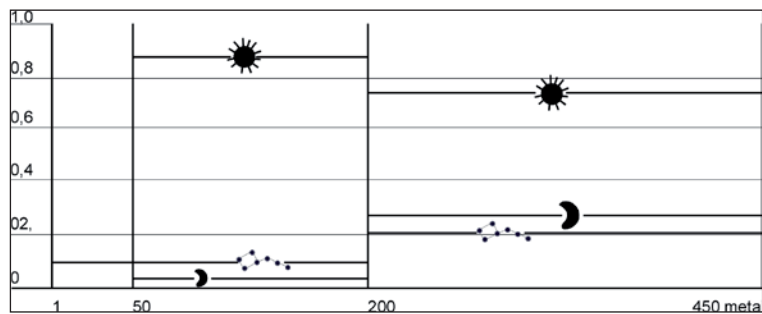
SPAUDOS, RADIO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Mokslu. Kultūrai ir visuomenei.

Apie senovės žmonių kaukolių trepanacijas yra rašęs latvių tyrinėtojas Derums. Jis parašė knygą apie seniausių laikų gydymo būdus Baltijos regione.

Norint visa tai paaiškinti kosminių ateivių latvių tyrinėtojai neprirėkė?

Be ateivių apsiėjo ir dvylikos serijų televizijos filmo *Roma* kūrėjai. Vienoje

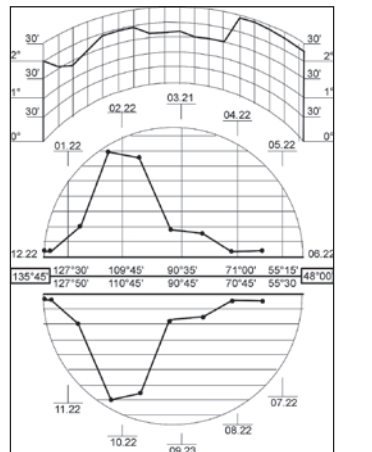
Saulės, Mėnulio ir Mažųjų Grįžulo Ratų kulto stiprumas I–V a. (Centrinėje Lietuvoje)

is serijų buvo parodyta, kaip romėnai atlikdavo kaukolės trepanaciją. Siauvingas vaizdas, bet trepanacija padaryta. Ant operuotos kaulo vietos uždėjo bronzinę plokštelę ir žmogus toliau gyveno. Sargėnų kapinyne rastosios trepanacijos pavyzdys verčia atsakingiau vertinti savo seniausių protėvių gebėjimus. Mes pernelyg linkę savo praeitį kartais net suniekindi.

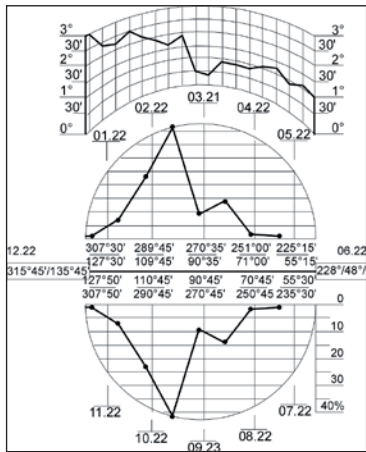
Manau, daugeliui žmonių, kurie Taikomosios dailės muziejuje pamatė Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui skirtą parodą *Baltų menas*, atsi-

ėmėsi serijų buvo parodyta, kaip romėnai atlikdavo kaukolės trepanaciją. Siauvingas vaizdas, bet trepanacija padaryta. Ant operuotos kaulo vietos uždėjo bronzinę plokštelę ir žmogus toliau gyveno. Sargėnų kapinyne rastosios trepanacijos pavyzdys verčia atsakingiau vertinti savo seniausių protėvių gebėjimus. Mes pernelyg linkę savo praeitį kartais net suniekindi.

Manau, daugeliui žmonių, kurie Taikomosios dailės muziejuje pamatė Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui skirtą parodą *Baltų menas*, atsi-

I–II a. Sargėnų kapinyne moterų kapų pasiskirstymas pagal metų laikus ir kapinyną supantis horizontas (tarp 48°00' ir 135°45')

I–II a. Sargėnų kapinyne vyrų kapų pasiskirstymas pagal metų laikus ir kapinyną supantis horizontas (tarp 228°00' ir 315°45')

žmonė žinias. Sargėnų kapinyne (Kauno miesto teritorija) tyrinėtojai susidūrė su žmogaus kaukolės trepanacija. Kalbame juk apie II a. po Kristaus. Prašome nesistebėti.

Stebiuosi tik dėl to, kad paminėjote Sargėnų kapinyne radinį. Dar tarybiniais laikais buvo daug rašoma apie sunkiai mokslo paaiškinamus dalykus: grynos geležies nerūdijančių kolonų Indijoje, rastas senovės žmonių kaukolės su trepanacijos požymiais. Kad galvos smegenų operacijos buvo sėkmingos, rodė operuotos kaukolės vietos kaulėjimo požymiai. Sargėnų kapinyne radinys rodo, kad žmoniją stebinančių praeities „stebuklų“ būta ir Lietuvos teritorijoje.

vėrė akys į tikrąjį baltų proistorės meną. Vadinas, ir į žmogų, kuris kūrė tą meną. Paroda *Baltų menas* turėtų būti didžiulė pamoka mums visiems, o ypač mūsų praeities niekintojams. Jiems siūlyčiau sėsti ant savo dviratukų, pasiimti veikalą *Baltų menas* ir važiuoti į Lenkijos, Vokietijos, Čekijos, Švedijos muziejus. Tegū ten ieško tokio meno, kokį yra sukūrė baltai. Įsitikins, kad ne per žingsnį mūsų protėviai nebuvo atsilikę nuo visų kitų kaimyninių kraštų.

Bus daugiau
Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Atkelta iš 3 p.

du bene svarbiausi šios konferencijos organizatoriai – Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto prof. habil. dr. Olegas Poliakovas ir Marijampolės P. Kriaučiūno viešosios bibliotekos Informacijos skyriaus vedėja Elvyra Kalindrienė, Botyrių sodyboje ant stupos laiptelių savo prakalbose išsakė mintį: būtų gerai lietuvių kalbai, kuri tokia svarbi lyginamajai kalbotyrai ir indoeuropeistikai, pastatyti paminklą ar bent atminimo ženklą. Jis būtų svarbus Botyrių sodybos idėjinis ir meninis akcentas, į šią sodybą tikriausiai priviliotų ir lankytojų, o sodyba sulauktų daugiau dėmesio iš Marijampolės savivaldybės.

Žodis po žodžio išsirutuliojo mintis, kad dar geriau būtų, jeigu toks simbolinis paminklas atsirastų Marijampolėje. Jeigu tiesa, kad rankraščiai nedega, tai panašiai ir su idėjomis. Laiku ir vietoje ištartas geras pasiūlymas nenunyksta, tik svarbu, kad būtų kas išgirsta. Tąkart išgirdo tarp konferencijos dalyvių buvęs Marijampolės savivaldybės Tarybos narys Gediminas Kuncaitis, atsakingas už paminklosaugos reikalus. Geros idėjos G. Kuncaitis nepamiršo, ją gludino ir platino tarp savivaldybės Tarybos narių ir visuomenėje. Didžiausia tikimybė, kad idėja subrendo ir išsišakojo iš daugelio įvykių ir vietų, įvairių žmonių pasiūlymų, kartais ir mažų, bet turėjusių reikšmingų padarinių.

Rezultatą galime įvertinti Sūduvos sostinės J. Basanavičiaus aikštėje. Tada dar niekam į galvą nešovė, kad tokia originali idėja – paminklas Kalbai – gali įgauti tokį užmojį. Idėja įgijo daug gilesnę prasmę, kai Kalba buvo susieta su Tautos idėja kaip istorinis ir kultūrinis vienis.

Kaip vadinsime paminklą

Kaip ir bet kuris kitas visuomeninė reikšmę turintis sumanymas, taip ir paminklas *Tautai ir Kalbai* iššaukė gan karštas diskusijas ir ypač elektroninėje terpėje. Vieni giria, kiti peikia. Kai kam atrodo, kad tokie monumentai – tai lėšų švaistymas: paminklui aukojančios kai

Lėk, žirge, lėk, nešk žinią apie tautą ir kalbą

„Botyryneje“, buvusiamė Trjubiškių kaime, 2005 m. vykusios konferencijos metu buvo išsakyta mintis, kad indoeuropeistikai tokia svarbi lietuvių kalba nusipelnė jamžinimo

kurios įmonės vos suduria galą su galu, yra gatvių, kuriose nesutvarkoma kanalizacija ir vandentiekis.

Kai ką užgavo, kad į 19 m aukštį iškeltas jaunikaitis ant žirgo joja nuogas. Kitam nepatinka, kad bareljefe šalia Jono Jablonskio iškalti Mikalojaus Daukšos – juk ne sūduvio, ne marijampoliečio – žodžiai. Dar kitiems sunku suvokti, kaip galima statyti paminklą tautai ir kalbai – juk paminklai statomi mirusiesiems atminti, o lietuvių tauta ir kalba gyvos ir nežada iškelti pas protėvius. Štai dėl šio argumento ištis būtų galima kai ką pasakyti.

Diskutuodami su Kauno technologijos universiteto doc. dr. Dariumi Kučinsku priėjome štai kokios išvados.

Didiesiems įvykiams, datoms, pergalems, lemtingiems mūšiams pažymėti įvairiose šalyse statomi simboliniai žymenys – triumfo arkos, obeliskai, stelos ir kiti įvykių ir atmintį įprasminantys monumentai, įgaunantys simbolio prasmę. Nebūtina juos vadinti paminklais, jeigu kam nepatinka, nors prasmė ta pati. Tautos išiamžina istorijoje palikdamos tam tikrus ženklus laike ir erdvėje.

Pagaliau kas yra paminklas? Tai materialus objektas, kuriuo norima ką nors įamžinti, atminti. Siauresniu požiūriu tai monumentas kuriam nors įvykiui ar asmeniui atminti. Pagaliau juk yra gamtos, kultūros paminklai. Stelmužės ažuolas yra gamtos paminklas, bet juk gyvas. Pagaliau dėl šventos ramybės ir

Marijampolėje kas nori naują meninį akcentą J. Basanavičiaus aikštėje juk gali vadinti obelisku ar monumentu. Nekiltų nereikalingo šurmulio.

Išlieka darbo ir kūrybos vaisiai

Sunkmetis sunkoku vėzdu užtvojo marijampoliečiams, nes Lietuvos Vyriausybė paminklui statyti skyrė tik 100 tūkst. litų, Marijampolės savivaldybė – 1,3 mln. litų. Pristigo dar apie 1 mln. litų. Kreiptasi paramos į visuomenę, bendroves, kurios sunkmečiu taip pat labai atsargiai vertina savo finansinius išteklius ir paramos galimybes. Paskelbta, kad paaugojusiųjų po tūkstantį ir daugiau

litų pavardės bus iškalts ant paminklo pjeđestalo. Ši paramos teikimo akcija bus tęsiama visus šiuos metus, tad paminkle atsiras naujų rėmėjų vardų. Kai kuriuos galime išvardyti ir šiandien.

Be Marijampolės savivaldybės ir Lietuvos Vyriausybės, tai Rytis ir Elida Balčiūnai (paaugojo 10 tūkst. litų), *Arvi ir Ko* įmonių grupė, UAB *Sūduvos vandenys*, Irena ir Valentinas Kušliai, UAB *CIE LT Forge*, Klemencas ir Palmyra Agentai, Birutė ir Mangirdas Kronkaičiai, UAB *Juodeliai*, Marijampolės prokuratūra, Algis Rimas Justinas Karosas, Audrius Siaurusevičius, Bernardas Labukas, Magdalena Birutė Stankūnė, Jonas Kaminskas, Juozas Olekas, Juozas Kalėda, Birutė Kizienė, Vytautas Šilingas, Romualdas Matenis, Vytenis Povilas Andriukaitis, Albinas Mitrulevičius, Marijampolės *Rotary* klubas, UAB *Ugira*, Vytautas Marcinkevičius, Juozas Vaičiulis, Monika Vaičiulytė, Povilas Vaičiulis, Lilija Vaičiulienė, Lukas Vaičiulis, UAB *Marijampolės švara*, Kęstutis Subačius, Vidmantas Brazys, Asta Kemeraitienė, Eugenijus Misiūnas, Titas Radžiūnas, Skaidrė Gražina Urbanavičienė, Svinkūnai iš Gudelių, Vytautas Sigitas Draugelis, Vytautas Antanas Stankevičius, Valdas Tumelis, Žilvinas Kynas, Gintas Rudzevičius, Algirdas Butkevičius.

Gal dar anksti teigti, kad visa tauta statė šį monumentą, nes privatis rėmėjai į specialią banko sąskaitą rugsėjo pradžiai buvo pervedę apie 68 tūkst. litų, bet atsirado ir daugiau rėmėjų. Po labdaros koncerto Marijampolės kultūros centre organizatoriai užsiminė, kad tikisi iš aukotojų sulaukti 100 tūkst. litų, o trūkstantį pusės milijono litų viliasi surinkti iki šių metų pabaigos.

Regis, niekur pasaulyje nėra tokio Tautai ir Kalbai sukurtą paminklo, sūduviai ir lietuviai pirmiečiai, deramai įprasmino savo krašto išskirtinumą ir Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmetį. Vadinas, mašto ne vienadieniškai, bet jausdami ateities perspektyvą. Sunkmečiai ateina ir praeina, darbų ir kūrybos vaisiai išlieka. Išliks ir šis tautą per kalbą vienijantis monumentas.

Gediminas Zemlickas

VALDOVŲ RŪMŲ PARAMOS FONDO 9-ERIŲ METŲ GIMTADIENIS

2009 m. rugsėjo 3 d. Valdovų rūmų paramos fondas paminėjo savo dešimtąjį gimtadienį. Į gimtadienio minėjimą susirinko Fondo steigėjai, Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų direktorius dr. Vydas Dolinskas, VĮ *Vilniaus pilių direkcijos* direktorius Saulius Andrašūnas, Pilių tyrimo centro *Lietuvos pilyų* direktorius Eduardas Kauklys. Svečių gretas papildė Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos nariai – Donatas Baikštys, Aelita Bielinytė ir aktyvus 1987–1988 m. rinkliavų rinkėjas Valdovų rūmams atstatyti Jonas Rimkevičius, surinkęs per 2 700 rublių ir sutelkęs apie 800 rėmėjų.

Šia proga Fondo direktorius Edmundas Kulikauskas apžvelgė pastaruosius Fondo veiklos metus, demonstravo vaizdinę medžiagą. Buvo paminėti ryškiausi praėjusių metų įvykiai, renginiai, suteikta parama. Direktorius padėkojo Fondo darbuotojoms vyr. buhalterei Valentinei Kazėnaitei, raštinės vedėjai Linai Kalnietytei ir kitiems prisidėjusiems prie Fondo veiklos. V. Dolinsko teigimu, devynerių metų sulaukęs Fondas pereina iš vaikystės į ankstyvos jaunystės laikotarpį, o tolesnės veiklos perspektyvą aptarė valdybos pirmininkas Algirdas Vapšys. Atsižvelgiant į ekonominių sunkmetį, visiškai įrengti Valdovų rūmus siekiama iki 2013 m., kai Lietuva pirmininkaus Europos Sąjungai. Šia proga rūmuose galėtų vykti

Ekskursija Valdovų rūmuose. Iš dešinės fondo steigėjas, skulptorius Stanislovas Kuzma, šalia ekskursijos vadovas dr. Vydas Dolinskas, kiti Fondo svečiai ir steigėjai

reprezentaciniai renginiai. Bus siekiama, kad Valdovų rūmų pagrindiniai korpusai būtų atidengti nuolatiniam lankymui kitais metais, kai švėsime Žalgirio mūšio 600 metų sukaktį. Didžiulio susidomėjimo Valdovų rūmai sulaukė šią vasarą, kai per 4 savaites apsilankė daugiau kaip 20 tūkst. lankytojų.

Valdovų rūmų paramos komiteto JAV, skyrusio daugiau kaip milijoną litų, planus pristatė pirmininkė Re-

gina Narušienė. Saulius Andrašūnas, VĮ *Vilniaus pilių direkcijos* direktorius, trumpai pristatė Lietuvos valdovų rūmų atkūrimo planus. S. Andrašūnas teigė, kad šiandien ypač svarbus finansavimas ir parama Valdovų rūmams, kai atlika tiek daug atstatymo darbų ir liko ne tiek jau daug iki rūmų eksploatavimo. Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų planus pristatė muziejaus direktorius V. Dolinskas, Fondo 9-erių

metų paminėjimą užbaigęs ekskursija Valdovų rūmuose ir Taikomosios dailės muziejuje, kur svečiai galėjo apžiūrėti Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui Valdovų rūmų surengtas parodas – *Baltų menas, Lietuva senuosiose istorijos šaltiniuose* ir *Vavelis Vilniuje. Nuo Jogailaičių iki Respublikos pabaigos*.

Valdovų rūmų paramos fondo informacija

Antano Giedraičio geologijos premija

Žymaus lietuvių geologo Antano Giedraičio (1848–1909) fondas, siekdamas remti Lietuvos geologijos mokslo plėtrą, skelbia konkursą 2009 m. **Antano Giedraičio** geologijos premijai gauti. Fondas privatus, jo steigėjai – šeši Lietuvos geologai, 1996 m. Valstybinės mokslo premijos laureatai.

Pritariant Fondo nuostatams, premija skiriama jaunam mokslininkui (iki 35 metų) už vertingus Lietuvos geologijos mokslui tyrimus. Premija skiriama vienam asmeniui. Kandidatūrų priėmimą skelbia ir premiją suteikia steigėjai. Premijos dydis 1 tūkst. Lt.

Gavusiam šią premiją asmeniui suteikiamas Antano Giedraičio geologijos premijos laureato vardas ir įteikiamas diplomats.

Darbus ir jų autorius premijai gauti gali siūlyti mokslininkai (vyresni kaip 35 metų), geologijos mokslo ir studijų, mokslinių tyrimų institucijos. A. Giedraičio fondui pateikiamas siūlomas premijuoti darbas, du atsiliepimai apie jį ir žinios apie autorių.

Darbai, adresuoti *A. Giedraičio geologijos premijai*, pristatomi užklijuotame voke iki 2009 m. lapkričio 1 d. 9.00 val. į Geologijos ir geografijos instituto sekretoriatą (Vilnius, Ševčenkos g. 13, 302 kab., tel. 210 46 90).

Antano Giedraičio geologijos fondo steigėjai

Tėvynės neišdavusiojo mintys apie pedagogiką

Pagerbdami buvusio rektoriaus prof. habil. dr. Juozo Vaitkevičiaus, kurį drąsiai galima vadinti mūsų šalies didaktikos klasiku, aštuoniasdešimtmetį Šiaulių universitetas išleido solidžios apimties (464 p.) monografiją *Lietuvos pedagogika ir mokykla istorijos vingiuose*. Čia sukaupiti aštuoniasdešimt du reikšmingiausi profesoriaus moksliniai straipsniai aktualiais moksleivių, jaunimo mokymo, ugdymo klausimais. Tiesa, apie tokį savo ryškiausių darbų rinkinį galvojo ir pats J. Vaitkevičius. Jau buvo parašęs būsimam leidiniui pratarbę, numatęs galimą knygos struktūrą: kiek ir kokie skyriai, kaip jie turėtų vadintis, kokie straipsniai talpintini. Deja, mirtis aplenkė profesoriaus prasmingą sumanymą. Šio darbo ėmėsi sudarytojai – profesorai: habil. dr. V. Karvelis, dr. T. Stulpinas, habil. dr. A. Juodaitytė, dr. B. Prėskienis, šiek tiek pako-reguodami J. Vaitkevičiaus paremtą leidinio struktūrą.

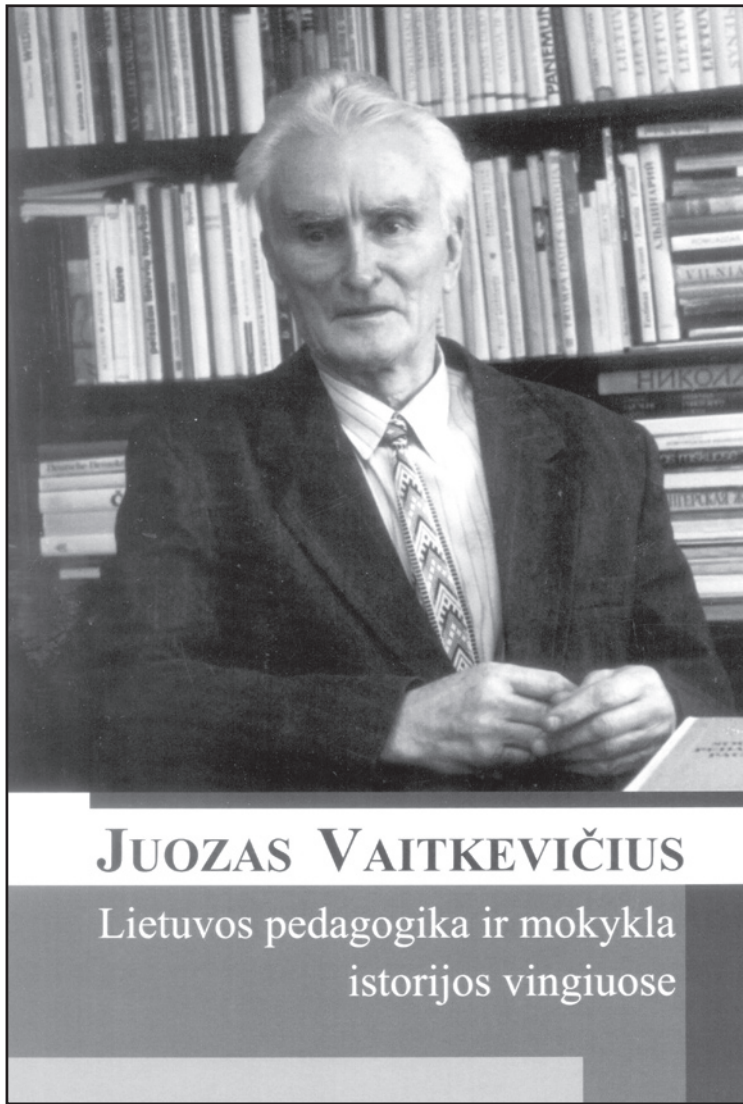
Lietuvos pedagogika ir mokykla istorijos vingiuose susideda iš pratarbės, trijų rašinių, keturių skyrių (*Bendrieji pedagogikos ir švietimo klausimai, Mokslinių tyrimų metodologija: Lietuvos pedagogikos mokslas, Socialinė pedagogika, Mokytojas ir mokinys visuomeniniame gyvenime*), kurie suskirstyti į devynis poskyrius. Leidinys baigiamas išsamia Juozo Vaitkevičiaus bibliografija: knygos ir kiti leidiniai (jų yra 31), straipsniai ir pranešimų tezės (204 pozicijos), publicistika (153), apie Juozą Vaitkevičių (103), iš viso 491 pozicija.

Atsakomasis redaktorius prof. Vytautas Karvelis ir prof. Bronius Prėskienis įžango žodyje primena, kad XX a. antrosios pusės gyvenimas kėlė daug ir gana reikšmingų reikalavimų pedagogikai, didaktikai ir juos savo jaunatviška energija ėmėsi spręsti prof. Juozas Vaitkevičius. Atsakymo į šiuos klausimus ieškojo septyniose monografijose, keliuose vadovėliuose studentams (su bendraautorais) ir daugelyje mokslinių straipsnių.

Šiems teiginiais pritaria įvadinio rašinio *Profesoriaus Juozo Vaitkevičiaus mokslinė veikla* autorė prof. Audronė Juodaitytė. Ji pastebi, kad profesorių Juozas Vaitkevičius buvo daugelio edukologijos mokslinių krypčių pradininkas Lietuvoje. Šis mokslininkas – sąžiningas, atsakingas ir itin darbštus žmogus, todėl sugebėjo aprėpti visas edukologijos, ypač pedagogikos, sritis, visose jose palikdamas tokį ryškų pėdsaką, kad po jo einantieji bus sunku į jį lygiuoti ar bandyti pralenkti. Monografijoje skelbiami rašiniai rodo, kad žmogų ir jo ugdymą profesorių suvokė kaip socialinį ir kultūrinį fenomeną. Jam rūpėjo žmogaus ugdymas visais jo amžiaus tarpniais: nuo ikimokyklinio iki universitetinio. Negana to, jis puoselėjo žmogaus mokymo(si) visą gyvenimą idėjas. Ne viename rašinyje išryškėja rūpestis, kad jo Tėvynė nebūtų nutautinama, kad nestokotų pedagoginės literatūros lietuvių kalba, kad būtų daugiau pedagogikos mokslininkų.

Prof. J. Vaitkevičiaus moksliniai ir publicistiniai straipsniai buvo ypač reikšmingi Lietuvos švietimo reformai, eiliniams pedagogams, norėjusiems suprasti šios reformos esmę ir aktyviai joje dalyvauti.

Jo mokslinės išvalgos perspėdavo Lietuvos švietimo strategus, politikus, pedagogus dėl galimų švie-

JUOZAS VAITKEVIČIUS
Lietuvos pedagogika ir mokykla
istorijos vingiuose

Šiaulių universiteto išleistas monografijos viršelis

timo klaidų ir sunkiai prognozuojamų socialinių jų padarinių. Profesorius nerimavo, kad mokyklos pertvarkos naujovės užgriuvo nepasirengusį mokytoją, be to, mokyklos pertvarkytojai ignoruoja ne tik klasikinę pedagogiką, bet ir mūsų pačių sukauptą patirtį. „Švietimas – tai ne grupelės žmonių, ne vien mokyklos pedagogų bendrijos reikalas. Tai visos visuomenės, valstybės, vadinasi, ir Vyriausybės problema.“

Prof. Juozas Vaitkevičius – plataus akiračio asmenybė. Jis buvo netgi mažesnis už kitus – sugebėjo išvelgti ugdymo rezultatus. Be to, įsakmiai tvirtino, kad pedagogikos objektas yra ne pats pedagogas, ne mokymo turinys, ne pedagoginių priemonių rinkinys, bet besimokantysis ir jo rengimas gyvenimui neužmirštant, kad jis jau gyvena. Vaikas, mokinys ir jo ugdymas – svarbiausias pedagogikos objektas. Pedagogikos mokslas – labai plati, neapibrėžta sritis, todėl ją vertinti reikėtų labai atsargiai. Mūsų šiandienos pedagogikos mokslas remiasi giliomis humanizmo, lietuviškosios pedagogikos tradicijomis. Atmesti mūsų praeitį ir mūsų pedagogų pasiekimus klaidinga. Monografijoje spausdinami rašiniai rodo, kad profesorių gerai susipažinęs su pedagoginės minties raida ir labai palankiai vertina Lietuvos pedagogikos mokslininkų darbus. Taip pat įsitikinęs, kad turime lietuvių pedagogiką, kuria galima tvirtai remtis. Nesijausime, kad esame tokie maži, kad visą laiką turėtume žvilgtinti tik į užsienį. Visa, kas ateina iš svetur – naujos pedagogikos kryptys, nauja metodika ir kita, – turi augti savo dirvoje. Aptariamo leidinio rašiniai neleidžia teigti, kad prof. J. Vaitkevičius visiškai atmata užsienio pedagogiką. Jis su ja buvo gerai susipažinęs, ne vieną užsienio pedagogikos mokslininko mintį cituoja savo raštuose, plačiau

ar siauriau aprašo Japonijos, Izraelio, Vengrijos, Čekoslovakijos, JAV švietimo patirtį. Aptaręs Japonijos devynmetę privalomo mokymo mokyklą ir dvylikametę vidurinę, profesorių pataria, kad gal ir mums pertvarkant savo mokyklą būtina daugiau domėtis savo patirtimi apibendrinus klaidas, plačiau pasišalgtis po pasaulį. Ne viename rašinyje išsako abejones dėl mokyklos struktūros. Jo nuomone, esame per daug neturtingi, o ir pareigos, drausmingumo jausmo pertekliumi vargu ar galime girtis. Tad ar verta pakankamai gausų paauglių būrį dar labiau baidyti nuo mokyklos ilga privalomo jo mokymosi trukme. Juolab, kad daugumoje turtingų ir gilių švietimo tradicijas turinčių šalių privalomas mokymas – 8–9 klases.

Ateitis priklauso mokslui, – rašo profesorių. Ir žmogus, ir visuomenė bus visavertės ir gyvybingos tik tada, kai pasiekis atitinkamą išsimokslinimo lygį formalioje ugdymo institucijų sistemoje. Mokymas – sudėtingas dvigubas procesas. Čia veikiantys asmenys yra mokytojas, kuris moko, ir mokinys, kuris mokosi.

Ne viename rašinyje J. Vaitkevičius teigia, kad mokykla turi diegti mokiniams žinių sistemas, o ne atskiras žinias. Pavienės žinios daug greičiau užmiršamos. Vaikas galvoja, mąsto tik tada, kai turi žinių. Antra vertus, bendram, o ypač protiniam lavinimui labai trukdo per didelės mokomosios medžiagos kiekis, tų žinių apibendrinimo ir sisteminimo stoka. Profesorius pataria mokyti mokinius rasti naujų žinių, spręsti problemas, išmokyti pačius šviestis ir lavintis, išaiškinti, kaip mokytis iš pagrindinės mokinio knygos – vadovėlio. Parenkant mokymo metodus ir mokymo priemones būtina atsižvelgti į mokinių mokslumo lygį, jų amžių. Šiandien, jo nuomone, aktuali saikingo technikos naudojimo problema

mokymo procese.

Ugdymas – sunkus ir sudėtingas procesas, kurio sėkmę lemia ugdytojo asmenybė. Apie tai monografijoje nemažai kalbama, prisimenamos klasikinės pedagogikos pradininko J. A. Komenskio mintys. Prof. J. Vaitkevičius puikiai suprato ir tai, kad pedagogika negali būti bevaikė, todėl ir šiame leidinyje nemažai kalbama apie mokinį. Mokymosi procese jis pats turėtų daugiau veikti, būti aktyvesnis, o ne vien veikiamas iš šalies subjektas. Mokykla be šeimos, be socialinės aplinkos mažai ką gali. Ypač didelį vaidmenį mokinio gyvenime (jo mokymuisi, elgesiui, intelektualiniam, kultūriniam išprusimui) visais amžiaus tarpniais turi šeima. Šeima sukuria vaikui pirminę socialinę aplinką, iš kurios jis ima pavyzdžius, idealus visai savo veiklai, neretai – visam gyvenimui. Mokykla, šeima ir socialinė aplinka brandina rytdienos žmogų. Iš to išplaukia svarbi J. Vaitkevičiaus išvada, kad aukščiausias švietimo idealas – subrandinti harmoningą asmenybę.

Profesorių savo rašiniuose primena, kad visai neseniai visaip gynėms nuo svetimųjų invazijos. O šiandien jau patys veržiamės į dvikalbystę savosios kalbos sąskaita. Ankstyvoji dvikalbystė atsiliepa vaiko raidai. Žinoma tiesa, jog norint išnaikinti tautą tereikia atimti iš jos gimtąją kalbą, uždrausti ir pamiršti istoriją.

Profesorių pasisako ir prieš skirstymą nuo mažų dienų pagal įvairiausių mokymosi lygius. Jo tyrimo rezultatai rodo, kad vaiko žinių lygį lemia ne tiek

gabumai, kiek darbštumas, pareigingumas, mokėjimas mokytis. O mes iš anksto skirstome vaikus į gabius ir ne. Kokiu pagrindu? Kokia mokslinė teorija remdamiesi tai darome? – klausia profesorius ir primena, kad negalime įgyvendinti mokyklų reformų ignoruodami mokslą. Mokslas turi vadovauti švietimui.

Monografijoje išspausdinti ir nuoširdūs rašiniai *Profesorių Juozas Vaitkevičius: darbai ir gyvenimas, O Juozas buvo toksai*, kuriuos parašė profesorius emeritas Vytautas Karvelis ir velionio žmona Danutė Gertrūda Vaitkevičienė. Jie išsamiai supažindina skaitytojus su Lietuvos pedagogikos ažuolu Juozo Vaitkevičiaus gyvenimu, vaikystės, mokymosi, darbo metais, išryškina jo charakterio bruožus.

Negaliu baigti rašinio nepaminėjęs įvairiomis progomis prof. Juozo Vaitkevičiaus cituojamo arabų posakio: „Jeigu tu galėjai tapti pedagogu ir juo netapai – tu išdavei Tėvynę.“ Juozas Vaitkevičius tapo visos Lietuvos pedagogu – jis savosios Tėvynės neišdavė!

Kiekviena nauja knyga ugdymo klausimais Lietuvoje laukiama, greitai dingsta nuo lentynų knygynuose. Gaila, kad aptarto leidinio labai mažas tiražas – tik 200 egz. O juk ši monografija – parankinė knyga visiems dirbantiems žmogaus ugdymo darbu ar besidomintiems Lietuvos švietimo klausimais.

Juozas SAULIS

Mirus mylimai mamai nuoširdžiai užjaučiame Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininką Antaną Kulakauską.

Lietuvos mokslininkų sąjungos taryba
„Mokslo Lietuvos“ redakcija

M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondas,
ketvirtą sezoną tęsdamas
labdaringų, edukacinių, meninių renginių ciklą

„Nacionalinio paveldo išsaugojimui – aktyvi pilietinė iniciatyva“,

kartu su Nacionaline UNESCO komisija
ir Lietuvos mokslų akademijos Mokslininkų Rūmais

2009 m. rugsėjo 22 d. 18 val. kviečia atvykti į Verkių rūmus (Mokslininkų rūmus)

(Žaliųjų ežerų g. 49, Vilnius)

Čia veiks Fondo kaupiama paroda „Aplankyti paveldo objektai“.

Renginyje, skirtame
MIKALOJAUS KONSTANTINO ČIURLIONIO
134-osioms gimimo metinėms,
BALTŲ VIENYBĖS DIENAI
ir **EUROPŲ PAVELDO DIENOMS**

dalyvaus:

Fortepijoninis trio „Kaskados“ –
(Albina Šikšniūtė, Rusnė Mataitytė ir Edmundas Kulikauskas);
Lina Giedraitytė (pianinas)

ir solistai:

Aušra Liutkutė (sopranas), Jovita Vaškevičiūtė (mecosopranas)
ir Mindaugas Jankauskas (tenoras).

Taip pat – parkotyrimas Kęstutis Labanauskas
ir Etninės globos tarybos pirmininkas prof. Libertas Klimka.

Renginį ves aktorius Petras Venslovas.

Renginys ATVIRAS VISIEMS ir NEMOKAMAS

Daugiau informacijos apie M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondo veiklą galite rasti svetainėje internete www.ciurlioniopaveldas.lt

Baltasis šviesoraščio metraštininkas, arba Penki vakarai su Bernardu

Pradžia Nr. 15

Mirtis ne visus sulygina

Prie M. Jankaus saugomo *Aušros* archyvo buvo prisisukęs ir Vincas Mickevičius-Kapsukas. XIX a. pabaigoje jis buvo apsigyvenęs tris ar keturis mėnesius Bitėnuose pas Jankų ir tvarkė tą archyvą. Betvarkydamas vertingiausias laiškus ir kai kuriuos kitus dokumentus sugebėjo iš archyvo paimti ir išsivežti. Dingo kaip į vandenį.

M. Jankus, jau kaip redaktorius leisdamas *Aušrą*, nemažai yra bendravęs su Jonu Šliūpu, daug jam padėjęs. Gal iš pastarojo buvo pasisėmęs ir laisvamanybės idėjų. Tik gal ne tokių, kokias kartais demonstruodavo Jankus savo idėjiniams oponentams. Didįjį penktadienį, kuris liuteronams yra didelė šventė, M. Jankus savo kieme Bitėnuose staiga apverčia metalinę statinę ir daužo po ranka pakliuvusiu gelžgaliu – suprask, dirba, nešvenčia Kristaus nukryžiavimo dienos ir kitiems tą prikišamai pabrėžia.

Šiandien tokie poelgiai atrodo didelės keistybės, bet prisiminkime aušrininkų ir to meto kai kurių kunigų santykius – buvo nepavydėtini. Lenkuojantys kunigai smerkė *Aušrą*, ne išimtis buvo net Antanas Baranuskas, didžiai pasipiktinęs, kad be jo žinios į pirmą *Aušros* numerį buvo įdėtas jo eilėraštis *Dainų dainelė*, kuris buvo išspausdintas antrašte *Lietuvos senovės paminėjimas*. Tautiniai lietuvių siekiai daugeliui kunigų atrodė bereikalingas išmislas. Toli gražu ne visi kunigai buvo tokie šviesūs kaip su varpininkais ėjęs Juozas Tumas-Vaižgantas, kuris už savo lietuviškumą ne sykį nuo bažnytinės valdžios buvo skaudžiai nukentėjęs. Buvo ir daugiau kunigų,

Gedimino Žemličko nuotrauka

Per patį rugpjūčio karštymetį sidabru pasipuošė Baltija

Naumiesčio (dabar Kudirkos Naumiesčio) kapines lydėjo vikaras. Labai nedaug laiko praėjo ir vikaras mirė nuo džiovos, buvo palaidotas tose pačiose kapinėse. Tik ar šiuo atveju galima sakyti, kad mirtis visus sulygina.

„Aš jau Evės neturiu“

Bernardas sudarė fotoalbumą *Donelaitis ir mes*, parašė knygą *Vydūnas*, bet dar turi kai ką naujo pasakyti apie šiuos bene svarbiausius savo kūrybinio gyvenimo herojus. Baigia rengti *Do-*

Besiknaisiodamas po raštus dar galiu kai ką naujo parašyti apie Donelaitį ir Vydūną, o Evę parodžiau tokią, kokią aš ją mačiau savo paties akimis, su visomis keistybėmis ir kuriozais. Man kai kas prikiša, kam aš tokius dalykus rašau. Tačiau esu tikras, kad praeis 20, 100 metų ir kas domėsis Eve, pasiskaitys *Vakarę žvaigždę*, pajus, kokia ji buvo.“

Ir išties Bernardas niekur nerodo vien tik gražiosios gyvenimo pusės. Negalima sakyti, kad rodydamas įž-

tuviai, sako: apie mirusį gerai arba nieko. Tačiau jeigu apie mirusiuosius kalbėsime tik gerai, Stalinas ir Leninas bus pačios tauriausios asmenybės. Kai kam to ir norėtųsi, bet Bernardas įsitikinęs, kad reikia kalbėti ir rašyti įvairiapusiškai, vadinasi, rašyti tiesą, kokia bebūtų. Geras pavyzdys Bernardui – aktorės Dagnės Jakševičiūtės, Monikos Mironaitės dukters, knyga *Monikos Mironaitės gyvenimo romanas*. Knygoje daug vietos skiriama ir Juozui Baltušiu, kurio portretas neretuojamas, negražinamas, bet tuo ir įdomus, vertingas. Jeigu Baltušis būtų parodytas kaip angelas su sparnais, tai būtų ne Baltušis. Išbalintas Baltušis būtų Baltušio parodija, o ne jo portretas. Lygiai tą patį Bernardas sakė apie savąją *Vakarę žvaigždę*: jeigu Evę Simonaitytę rodyčiau tik iš gerosios pusės, tai bus ne Simonaitytė. Ji nublanks, praras be galo įdomias būdo ir charakterio spalvas, kartais ir su kaprizais, kurie toli gražu ne visiems ją supusiemis žmonėms buvo labai simpatiški ir mieli.

Rašytoja, sakydama „Aš žinau, kas aš esu“, iš tikro žinojo, kas esanti ir pernelyg dideliu kuklumu nepasižymėjo. Jautėsi esanti žymi rašytoja, nes tokia ir buvo – viena iš nedaugelio Lietuvos liaudies rašytojų.

Su rašytoja buvo galima ir pasiginčyti, bent jau Bernardui tekdavo, ir net įrodinėti savo tiesą. Kalbi, kalbi ir jau matyti, kad rašytoja linksta į tavo pusę. Bet negi lengvai pasiduos. Pagaliau taria: „A, muštis juk neisim...“ Vadinasi, priėmė pašnekovo nuomonę. Bet kol tą kito nuomonę priimdavo, tekdavo ilgai kalbėtis, nemažai jėgų kainuodavo įrodyti savo tiesą. Neabejotinai buvo asmenybė ir pakankamai sudėtinga.

Prie klasikų priprasti nėra lengva

Fotožurnalisto ir kraštotyrininko gyvenimas padovanojo Bernardui daug nepamirštamų susitikimų su Eve Simonaityte. Tačiau vienas iš pirmųjų susitikimų buvo bauginantis ir bet ką būtų galėjęs išmušti iš vėžių. O buvo taip.

Bernardas sutarė su Simonaityte, kad su dailininku Eduardu Jonušu

atvažiuos pas ją į svečius Priekulėje. Sutartą dieną ir valandą atvažiuoja, atsidaro rašytojos namų durys, tarpduryje stovi pati šeimininkė ir sako: „Tai vėl tie patys banditai pas mane?“ Bernardas su E. Jonušu susimūstė, sutriko, pasijuto lyg nelaukti neprašyti svečiai. Rašytoja labai greitai pajuto, kad jos humoras šį kartą nebus supras-tas, pakoketuoti nelabai pavyko, todėl labai staigiai pakeitė intonaciją: „Aš visus mielus žmones banditais vadinu.“ Suprask, mergina su berniukais pakoketavo.

Tiesa, prie literatūros klasikų manierų galima ir priprasti, bent jau Bernardui pavyko. Ponia Antanina, Bernardo žmona, prisiminė, kaip su medicinos mokykla nuvažiavo pas rašytoją. Įeinant Bernardui rašytoja sureagavo: „Ak, vėl tas pats banditas...“ Taip meiliai pasveikino. Tačiau Bernardas to atvejo jau neprisiminė, buvo pripratus prie rašytojos manierų ir tokiems akibrokštams buvo įgijęs imunitetą. Užtat pirmas kartas ilgam įstrigo.

Kartą Bernardui teko būti savotišku taikduriu tarp Evės Simonaitytės ir rašytoją gydžiusių gydytojų.

Priekulės ambulatorijoje dirbo Bernardo žmonos Antaninos sesers vyras gydytojas Antanas Radavičius. Sykį Evė Simonaitytė sunegalavo, iškvietė gydytoją. Šis labai religingas žmogus kažkaip iš kalbos pasakė, kad visi esame mirtingi, visiems kada nors reikės mirti. Rašytojai labai nepatiko, ji net pasiskundė ją aplankiusiam Bernardui. „Rašytoja, Jūs niekada nemirsite, amžiams liksite gyva savo kūryboje,“ – pasakė Bernardas. Būtumėt matę, kaip patenkinta buvo Simonaitytė. Kai gydytojas Radavičius vėl atėjo pas rašytoją, Bernardas buvo savotiškas judviejų taikytojas, ir jam labai gerai pavyko šį vaidmenį atlikti.

Evė Simonaitytė buvo labai plačiašakė asmenybė, apie kurią tiktų kalbėti įvairiais požiūriais. B. Aleknavičius knygoje *Vakarę žvaigždę* aprašė daugiau kaip per pusantro dešimtmečio patirtus savo išpūdžius, kai jam teko bendrauti su rašytoja. Regis, ir Evė Simonaitytė šia bendryste nesibodėjo. Žinoma, tuo metu pirmu smuiku visur griežė rašytoja, o Bernardas tebuvo fotografas. Šiandien iš laiko perspektyvos matyti, kad tai buvo dviejų kūrybinių asmenybių bendravimas, tiesa, skirtingose meninės kūrybos plokštumose.

Priėmė didžiųjų atsiprašymus

Iš anuomečių rašytojų ir poetų Evė Simonaitytė išimtinai gerbė Justiną Marcinkevičių ir visuomet prisimin-davo, kad ją aplankydavo Eugenijus Matuzevičius – jį taip pat gerbė. Prisimindavo ir Vytautą Sirijos Girą. O su Baltušiu ėjo nelyginant peiliais. Tiesa, kai Baltušis to negirdėdavo. Abu prozininkai, liaudies rašytojai, abu praktiškai bemoksliai – konkurentai pagal visus parametrus. Ir Bernardui sakydavo „neklausyk tu to senio“, tarsi pamiršusi, kad pati net 12 metų už Baltušį vyresnė. O gal taip koketavo – rašytojai gal priklausyti pagal statusą. Bernardui abu liaudies rašytojai kartais primindavo aistringus mažus vaikus. Kad ir tokia istorija, kurios svarbiu dalyviu buvo lemta tapti Bernardui.

Kai Bernardas sumanė rašytojos Evės Simonaitytės 80-mečiui

Bernardo Aleknavičiaus nuotrauka

I. Simonaitytė Priekulėje. Nuotrauka Bernardo Aleknavičiaus iš leidinio „Vakarę Žvaigždė“ (1998)

palaikiusių *Aušrą*, vėliau *Varpą*, kaip lietuvių telkusius leidinius.

Bernardas Aleknavičius priminė ir tokį ne visai oficialų Katalikų Bažnyčios vadovus „puošiantį“ faktą. Kai 1899 m. mirė Vincas Kudirka, Naujamiesčio klebonas atsiskakė *Tautiškos giesmės* kūrėją laidoti. V. Kudirką į paskutinę kelionę

nelaičio portretą ir Vydūni skirtąją knygą. Prie Mažosios Lietuvos literatūrinės pilnatvės reikėtų dar naujos Evei Simonaitytei (1897–1978) skirtos knygos. „Nebeišgaliu, neišėina, nes visus asmeninius išpūdžius apie Evę sudėjau į knygą *Vakarę žvaigždę*. Aš jau Evės neturiu, Evę esu praradęs, nes tai visai kito sukirpimo dalykas.

mybių silpnybės, ne visad sektinus kasdienybės poelgius sąmoningai siektų savo rašinių herojus nuvainikuoti ar pažeminti. Vis dėlto gera proga pasiaiškinti, ką apie visa tai mano pats Bernardas.

Atsako į klausimą klausimu, tiesa, gan kebliai formuluojamu. Primena senovės romėnus, kurie, kaip ir lie-

Bernardas Aleknavičius 2009-ųjų vasara

surenkti fotoparodą, tai pajuto, jog trūksta nuotraukos, kurioje būtų parodyti du mažamoksliai, bet liaudies rašytojų vardus turintieji. Lankantis J. Baltušiu Klaipėdoje ši problema buvo išspręsta. Fotografas su rašytoju sutarė susitikti Vilniuje Evės Simonaitytės bute Švyturio gatvėje ir ten padaryti reikiama nuotrauką.

Kol Bernardas braškino fotoaparatu, rašytojai tarpusavyje kalbėjosi. Ir kai Klaipėdoje buvo atidaryta fotoparoda, kurioje lankėsi ir rašytoja Evė Simonaitytė: tai tą pačią dieną miesto laikraštyje pasirodė Bernardo Aleknavičiaus publikacija apie vienos fotografijos gimimą. Rašinyje buvo išspausdintos rašytojų mintys su nuotrauka, bet po kelių dienų redakcija pasiekė iširdusio Baltušio laiškas. Rašytojas piktingai neitišku fotokorespondento poelgiu, kad šis privačiame pokalbyje išsakytas mintis paviešino spaudoje. Kas taip suerzino rašytoją?

Kas bent kiek pažinojo Baltušį, žino, kad jis žodžio kišenėje neieškojo. Bendraudamas su Eve Simonaityte taip pat rėžė iš peties, ką galvojo. Girdi, Lietuvoje nesą gerų rašytojų, išskyrus mužu abudu – liaudies rašytojus, taip pat dar ir Justinas Marcinkevičius. Lietuvoje nesą gerų teatro režisierių, išskyrus Povilą Gaidį, kuris Klaipėdos dramos teatre pastatė puikų spektaklį *Mažvydas* su Vytautu Paukste pagrindiniame vaidmenyje... Žodžiu, ir toliau tokia pat kritine dvasia postringavo J. Baltušis, o didžiausią pagarbą, tikrą pietizimą liaudies rašytojams jautęs Bernardas visas tas auksines mintis gražiai surikiavo ir išspausdino uostamiesčio dienraštyje. Baltušis pasijuto smarkiai persūdęs, nes tokia publikacija draugų jam nepadaugins, o priešų ir taip pakako.

Tarybinės Klaipėdos redakcijai kažin kaip pavyko skandalo išvengti, pasipiktinusio Baltušio laiško neišspausdino, bet smarkiai sutrumpintą tekstą *Kai prasilenkama su etika išspausdino oficiozas Tiesa*. Evė skambina Bernardui ir guodžia: „Neklausyk tu to senio“. Girdi, straipsnyje visos mintys pateiktos teisingai ir su jokia etika neprasilenkta.

Vėliau kai rašytoją aplankė Domas Kaunas, tai šio teiravosi, ar Aleknavičius nenukentės, vadinas, jaudinosi dėl jo likimo. Suprantama, Bernardui teko per spaudą atsiprašyti Baltušio už „prasilenkimą su etika“.

Ši istorija turėjo ir savo tęsinį. Tikriausiai nėra reikalo sakyti, kad Bernardas jautėsi neįtikėtai ir ne itin troško naujų susitikimų su Baltušiu. Tačiau toks laikas atėjo. Palangoje buvo atidengiamas paminklinė lenta A. Venclovai. Bernardas žinojo, kad atvyks Baltušis, tad nenorėdamas į

akį Baltušiu kristi, visą vyksmą fotografavo iš tolo, iš anksto apsirūpinęs teleobjektyvu. Po renginio garbingiausi svečiai buvo pakviesti taurės šampano. Bernardą, kaip ELTOS fotokorespondentą, taip pat pakvietė. Jis atokesniame kampe su kitais svečiais diskutavo apie šį bei tą – stengėsi būti mažai pastebimas. Bet Baltušis akimis susirado Bernardą, priėjo ir nieko nesakydamas susidaužė taurėmis. Nedaugžodžiaudamas davė suprasti, kad atkuria buvusius santykius.

Širdies gilumoje Bernardas šandien truputį didžiuojasi, kad jam yra tekę priimti Juozo Baltušio, Monikos Mironaitės, ką besakytume, atsiprašymus.

Iš tolo žvaigždės jaukesnės

Vilniuje Evė Simonaitytė iš pradžių gyveno Antakalnio gatvėje, vėliau persikėlė į Švyturio gatvę. Bernardui rašytoją tekdavo aplankyti viename ir kitame bute. Kiek neįtikėtai buvo prisiminti, kad tame pačiame name Antakalnio gatvėje yra gyvenęs ir Aleksandras Gudaitis-Guzevičius, 1944–1945 m. buvęs LTSR valstybės saugumo liaudies komisaras, 1953–1954 m. LTSR kultūros ministras. Pokaryje tardydavo suimtus Lietuvos partizanus, patriotus ir visiškai nieko bendro su politika neturėjusius žmones. Gudaitis-Guzevičius pamiršdavo esąs literatas, žmogaus sielos žinovas, su tardomaisiais elgdavosi brutaliai ir tokių liudijimų Bernardui yra tekę girdėti ne iš vieno asmens. Tačiau šį kartą kalbėsime apie Evę Simonaitytę.

Rašytoja nutarė pasistatyti nedidelį namuką Priekulėje, tam užteko honoraro, gauto už jos *Raštų* šešiatomį, išėjusį 1956–1958 metais. „Čia mano vasaros rezidencija“ – taip rašytoja vadino šį savo namelį. Štai šiame namelyje Bernardui yra tekę daug kartų lankytis ir fotografuoti rašytoją.

Sprendžiant iš visko, fotografuoti Simonaitytę mėgo, suprato išliekamąją fotografijos vertę, tad didesnių sunkumų čia neiškildavo. Daug sunkiau būdavo, jeigu kuri nuotrauka jai nepatikdavo. Bernardui atrodydavo vykus, labai išraiškinga nuotrauka, bet rašytoja pati sau atrodydavo negraži ar nelabai graži – vargas buvo įrodyti priešingai.

Kai Simonaitytei sukako 80 metų, Bernardas paruošė jos 48 nuotraukų parodą, žinoma, prižiūrint pačiai rašytojai. Triskart tiek pateko į albumą *Vakarė žvaigždė*, išėjusiame Simonaitytės 100-osioms gimimo metinėms.

Iš laiko perspektyvos dabar visai kitaip atrodo daugelis tų smulkių ginčų, kaprizų, kartais iškilavusių mažų nesupratimų. Pačiam Bernardui visa tai atrodo kaip šviesi šventė, kūrybinė

fiesta, kurios dalyviu jam teko būti, visai neatsitiktinai ir rašytojai skirtą albumą jis pavadino *Vakarė žvaigždė*. Jaučiasi prisilietęs prie tikros lietuvių literatūros žvaigždės.

Kad ir kokia šviesi būtų žvaigždė, bet iš tolo jos sklaidžiama šviesa pasirodo esanti daug jaukesnė negu iš arti – Bernardui tuo teko įsitikinti ne kartą. Prabėgus daugeliui metų, rengiant jau savąsias knygas ir bandant suprasti išties ryškią asmenybę, teko smelktis į rašytojos biografijos subtilumus. Gaila, kad tas smelkimosi ir bandymo suprasti laikotarpis atėjo tada, kai rašytojos jau nebebuvo, ir kai jos pačios paklausti jau buvo per vėlu.

Vis dėlto grįžkime prie Simonaitytės vasaros „rezidencijos“, t. y. medinio namelio Priekulėje, statybos reikalų. Kuo šie mūsų pasakojimai gali būti įdomūs? Pirmiausia tuo, kad parodo rašytojos santykį su aukščiausiu to meto valdžia.

Rašytojai statantis namelį toli nuo Vilniaus – Priekulėje iškilo daug įvairiausių kliūčių ir nesupratimų. Kam skundžiasi Simonaitytė? Antanui Sniečkui, kuris rašytojai yra visagalis autoritetas. Tas jos laiškas įdėtas į paskutinį jos *Raštų* tomą, o jo kopiją Bernardas atidavė Ievos Simonaitytės muziejui Priekulėje.

Padovanojo Bernardui galvos skausmą

Rašytojos namelio statybą prižiūrėjo Jonas Kybrancas (1897–1967), Klaipėdos jūrininkų ligoninės gydytojo chirurgo Osmino Kybranco (1928–2000) tėvas. Jiedu su Simonaityte buvo geri bičiuliai, J. Kybrancas Klaipėdoje dirbo banke, priklausė K. Donelaičio draugijai, kuriai prieš Antrąjį pasaulinį karą priklausė ir Simonaitytė. Po tėvo mirties Osminas Kybrancas paveldėjo savo tėvo iš Simonaitytės gautus laiškus. Būdamas arti 70-ties susirgo nepagydoma liga ir vieną dieną atėjo pas Bernardą su tėvo popieriais. Matydamas, kad niekas nesidomi, niekam nerūpi, nutarė palikti Bernardui, kad šis pasirūpintų.

Kartu perleido, atidavė ir galvos skausmą Bernardui. Kam visą šį turta patikėti? Galvojo apie I. Simonaitytės muziejų Priekulėje, bet vienas dalykas privertė persigalvoti. Kartą Bernardas nuvežė į muziejų Simonaitytės motinos nuotrauką, jau perlūžusią, bet gautą iš pačios rašytojos, ir padovanojo muziejui. Po kurio laiko nuėjęs į muziejų panorą pamatyti tą nuotrauką. Darbuotojos nustebo: tokios neturime. „Tai kaip jiems galima patikėti rašytojos laiškus?“

Todėl B. Aleknavičius nutarė Simonaitytės susirašinėjimus dėl savo

namelio statybos su Kybrancu atiduoti Klaipėdos apskrities Ievos Simonaitytės viešajai bibliotekai. Nors biblioteka didžiuojasi literatūros klasikės vardu, bet nė vieno rašytojos laiško originalo neturėjo. Nuo šiol turi. Kartu Bernardas atidavė ir jam pačiam Simonaitytės du rašytus laiškus.

Savaip įdomūs tie Jono Kybranco laišakai rašytojai: jis buvo tikras pedantas ir visas išlaidas, net menkiausias smulkmenas įtraukdavo į sąskaitas, taip pat ir pašto ženklų kainą, mat dėl statybos reikalų jam reikėdavo susirašinėti.

Geriau Ginutė būtų nepasakiusi

Iš viso to mums bene įdomiausias rašytojos požiūris į valdžią, kuris atsiskleidžia tuose laiškuose, taip pat ir įvairiose gyvenimo peripetijose.

Antai atvažiuoja E. Simonaitytės sesuo iš Kanados su paugle dukra. Įdomu, kad šią tuo metu gal keturiolikmetę mergaitę sesuo slapta pakrikštijo Lietuvoje, Vanaguose, jei teisingai prisimena Bernardas. Davė dvigubą vardą Ieva Gina. E. Simonaitytė savo dukterėčią vadino anūke, Ginute. Sykį ir sako: „Ginute, tu vis lakstai ir laktai, geriau paskaitytum knygų, taip pat ir mano knygų.“ „Kad, teta, Jūsų knygos neįdomios.“

Geriau Ginutė būtų tų žodžių nepasakiusi! Rašytoja labai išsižeidė: kaip gali josios knygos būti neįdomios! Čiupo už telefono ragelio ir paskambino Antanui Sniečkui: „Sekretoriau, Jūs išvarykit iš Lietuvos tas...“ Kokį žodį sakinio pabaigoje pasakė, Bernardas negali pasakyti, nors ne tai svarbiausia. Seserys ne juokais susipyko ir kitą

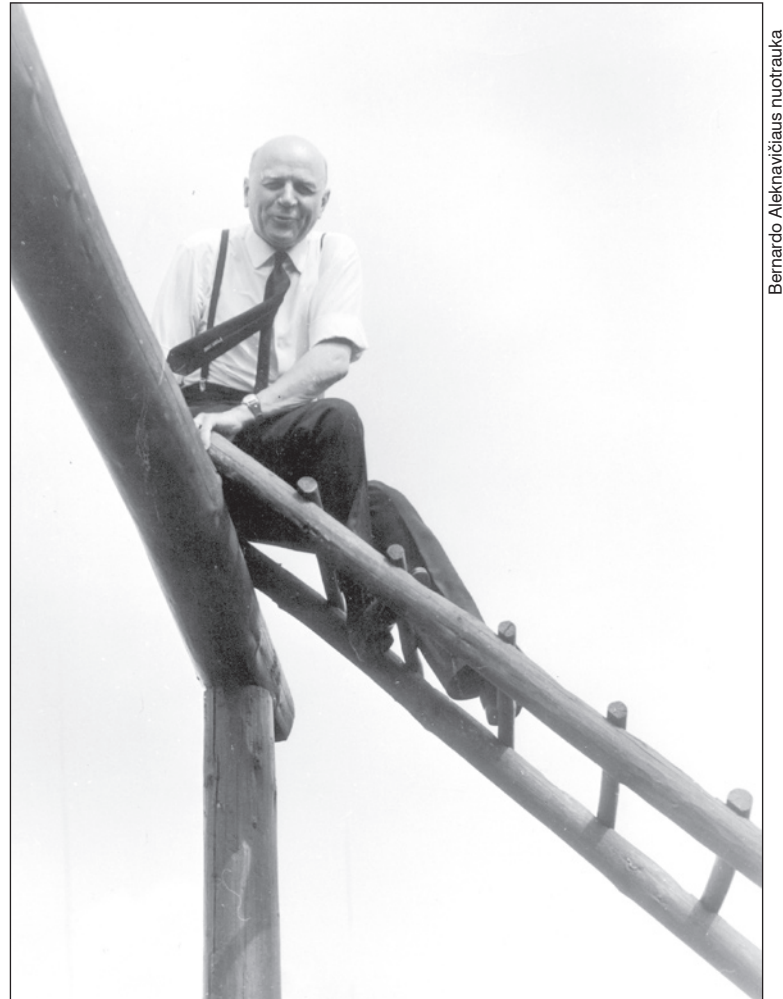
susitikti, klausinėti apie genealoginį jų giminės medį, teko nemažai susirašinėti, bet yra tekę ir susipykti. Bernardas vieną kartą neatsargiai pareiškė, ką jam pačiam buvo pavykę išsiaiškinti: Simonaitytės esančios žemaitės, tik norinčios vadintis lietuvininkėmis, tuo labiau, kad jų tėvas iš Endriejavo. Rašytojos sesuo labai išsižeidė už tokį jų giminės aiškinimą.

Vis dėlto Bernardas ne iš piršto savo tokį tvirtinimą laužia. Kadangi geresnės progos apie tai pakalbėti nebus, paklauskime Bernardo.

Rašytojos motina Etmė Simonaitytė (Etmė Simonait) tarnavo pas tikininkus Stubras. Prie tarnaitės prisisuko Jurgis Stubra, o kai visiems tapo aišku, kad Etmė vis pilnėja, aiškiai vaikšto ne viena, tokia tarnaitė tapo nereikalinga. Gėdą užtraukusios merginos nereikėjo ir giminėms. Būsimoji rašytoja Evė gimė „Vilko namelyje“ Vanaguose pas kamininką, tik vėliau buvo priimta giminaičių, beje, gyvenusių pora šimtų metrų nuo kamininko Vilko trobelės.

Mamai ir dukrai Simonaitytėms (dukra turėjo būti Stubraitė) teko patirti daug vargo, beje, dukra Evė augo šluba. Mamai atsirado proga ištekėti, bet kliūtis buvo jos liuteroniškas tikėjimas. Mat jaunikis nuo Endriejavo, žemaitis, buvo užsispyręs katalikas. Jis tvirtino sutiksiąs imti Etmę į žmonas, jeigu ši su dukra pereitų į katalikų tikėjimą. Etmė sutiko, priėmė katalikų tikėjimą ir ištekėjo. Šeima gyveno įvairiose vietose, gimė Evės sesuo. Pagaliau Etmė išsiskyrė su vyru, grįžo į liuteronybę, kartu ir dukra.

Kiek smarkiai vaikystėje ir jaunystėje patirti sunkumai, taip pat ir fizinis trūkumas turėjo įtakos rašytojos būdo

Bernardas Aleknavičius nuotrauka

Rašytojas Juozas Baltušis Užluokėje 1969 m. liepos 22 d.

dieną Evės sesuo su Ginute išvažiavo atgal į Kanadą.

Kai po kiek laiko Bernardui prireikė Evės Simonaitytės sesers adreso Kanadoje, rašytoja davė, bet liepė seseriai nesakyti, iš kur jos adresą gavo. Ir dar griežtai Bernardui prisakė su jos seserimi apie ją, Evę, nieko nekalbėti, nes jos dabar esančios ne seserys... Štai šitaip.

Kai E. Simonaitytė mirė, į Lietuvą jos sesuo ir Ieva Gina atvyko, kai rašytoja jau buvo palaidota. Bernardui daug kartų su rašytojos seserimi teko

bruožams, tėsprendžia psichoanalitikai. Mes dėstome vieno žmogaus – Bernardo Aleknavičiaus išpūdžius, ilgainiui susiklosčiusius į išvadas, platesnius apibendrinimus. Tai vieno žmogaus išvados, ko visapusiai rašytojos vaizdai perteikti toli gražu nepakanka. O kas gali pasakyti, kada pakanka? Kiekviena asmeninė patirtis turi būti vertinama ir branginama, ką ir darome ją pristatydami.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Pradžia Nr. 12

Su prof. Romualdu ŠVIEDRIU tęsiame pokalbį apie jėzuitą misionierių Andrių Rudaminą (1596–1631), Vilniaus akademijos (universiteto) auklėtinį, 1625 m. iškeliavusį į Kiniją ir ten užsiėmusį misionieriška veikla. Šioje dalyje dėmesį toliau telkiame į A. Rudaminos naudoto teleskopo ištakas, bandydami pateikti platesnį vaizdą apie jėzuitų indėlį į astronominius tyrinėjimus, apskritai į jų pastangas skleisti mokslo žinias pasaulyje, vadinas, civilizacinę pažangą.

Iš to, kas jau buvo pasakyta, aiškėja, kad mūsų Andrius Rudamina Kinijoje nebuvo vienišius astronomijos mėgėjas, bet gyveno tarp panašių užsiėmimų ir pomėgių jėzuitų.

Be to, kyla dar viena galimybė Rudaminai gauti teleskopą iš jo aplinkos jėzuitų. Prisiminkime: 1619 m. J. Šrekas atsiveža pirmą teleskopą į Kiniją. Jo bendras Johanas Adamas Šal fon Belas (Johann Adam Schall von Bell) parašo pirmą knygą apie teleskopus kinų kalba. Jo mokinys, krikščionis kinas, į vieną kinų enciklopediją įdėjo teleskopo techninį aprašą ir piešinį. Tai universalus pobūdžio enciklopedija, joje aprašyta daug Vakarų pasaulio technologijų.

Vokiečių jėzuitas matematikas ir astronomas Christoph Clavius (1538–1612)

Dabar pabandykime iškelti štai kokią versiją. A. Rudaminos teleskopas galėjo būti vienas iš Pekine buvusių teleskopų, kuriuos galėjo atvežti J. Šrekas ir J. A. Šal fon Belas. Galėjo būti ir kitaip. Jeigu Belo mokinys kinas išspausdino teleskopo aprašą enciklopedijoje, neatmestina galimybė, kad koks nors kinų auksarankis

Jėzuitas Matteo Ricci (1552–1610), dirbęs kaip karališkasis astronomas imperatoriaus dvare Pekine

ANDRIUS RUDAMINA: TARP LEGENDOS IR TIKROVĖS

Senoji Pekino observatorija. Ticho Brahe (Tycho Brahe, 1546–1601) apie 1676 m. atliejo instrumentus pagal senąsias formas

galėjo pagaminti teleskopą pagal gautą aprašymą. A. Rudamina būtų galėjęs tą teleskopą nupirkti ir naudoti Fukieno provincijoje.

Jūsų vaizduotė neturi ribų.

Vis daugiau atsiranda galimybių ką nors pasakyti apie teleskopus, ypač kai apie juos jau yra publikuotos medžiagos ir dar su iliustracijomis. Nors tikslų atsakymų šiandien dar neturime, neabejoju, kad laikui bėgant daug naujų dalykų gali paaiškėti.

Kol kas galime sakyti, kad patirtas dar vienas pralaimėjimas?

Dar nelaimime, bet vieną kartą laimėsime. Vieną dieną gal teks važiuoti į Kiniją, į Pekiną, kur yra išlikusi 6 tūkst. tomų jėzuitų sukurta biblioteka. Joje gausu mokslinių veikalų. Mat jėzuitai vežėsi iš Europos įvairias knygas, vertė jas iš kitų kalbų ir publikavo kinų kalba. Kitos išliko originalo kalba. Neįsistebėčiau, jeigu jose rasčiau atsakymus į mums rūpimus klausimus Romos jėzuitų archyvuose arba Romos kolegijos, o gal asmeniniame Kristoferio Grynbergerio archyve. Šiandien atsakyti į šiuos klausimus nėra paprasta.

Belgų akademikas, lingvistas André Schott (Andreas Schottus, 1552–1629) 1586 m. įsiliesęs į jėzuitų organizaciją

Aišku viena: kol Andriaus Rudaminos knygos vertimas nebuvo išleistas anglų kalba kartu su faksimiliniu leidimu kinų kalba, net nežinojome, kad A. Rudamina Kinijoje turėjo teleskopą ir jį demonstravo vietos kinams. Tai jau mokslo istorijos naujiena, kuri atveria visiškai iki tol nežinotą A. Rudaminos

biografijos ir istorijos puslapį. Kaip ir visi, ar beveik visi XVII a. jėzuitai misionieriai, vykę į Kiniją, taip ir A. Rudamina buvo puikiai parengtas matematikas ir astronomas. Bet ligi

Italų astronomas jėzuitas Nicolas Zucchi (1586–1670)

šiol tokio A. Rudaminos mes nežinojome. Jis buvo žinomas kaip misionierius, laivo keleivių, džiovintinkų ir kitų ligonių slaugytojas.

Mūsų pokalbio trečiojoje dalyje užsiminta, kad beveik tuo pačiu metu, kai Kinijoje teleskopą kaip didelę naują demonstravo A. Rudamina, 1632 m. Vilniaus universiteto prof. Osvaldas Krygeris (Krüger, 1598–1655 m.) savo studentams per teleskopą rodė Mėnulį ir Jupiterio palydovus. Apie tą faktą tik užsiminėme, bet jis, ko gero, vertas didesnio dėmesio. Jeigu jau sau leidžiame prisiminti ir su nagrinėjama tema susieti lyg ir toli nuo A. Rudaminos nutolusias asmenybes – anglų fiziką Robertą Huką (Hook)

Maciej Kazimierz Sarbiewski (1595–1640) parašė atsisveikinimo odę iškeliaujančiam Rudaminai

ar su egzotiškąja kamelija iš Filipinų europiečius supažindinusių jėzuitą Kamel, tai Vilniaus universiteto prof. Osvaldą Krygerį prisiminti ir susieti su A. Rudamina būtų tikra būtinybė. Tik ar pavyktų susieti?

Būtų galima susieti, jeigu apie tai bent kiek daugiau žinotume. Deja, nors tie įvykiai vyko tuo pačiu metu ir skirtinguose žemynuose, apie tai nieko nežinome, skirtumas nebent tas, kad A. Rudaminai Fukieno provincijoje Kinijoje buvo sudėtingiau, žinant, kad astronomija toje šalyje buvo imperatoriaus prerogatyva. Vilniuje Osvaldui Krygeriui buvo paprasčiau viešai rodyti teleskopo galimybes, su savo studentais stebėti Mėnulio kraterius ir Jupiterio palydovus.

Žinant, kad Kinijoje galiojo labai griežti kalendoriaus sudarymo reglamentai, apskritai astronomija buvo imperatoriaus užsiėmimo ir tiesioginio valdymo sritis, kyla klausimas: ar ne per lengvai jėzuitai išsikovojo teisę „kištis“ į kinų astronomijos ir kalendoriaus sudarymo reikalus?

Kitaip tariant, kaip jėzuitams pavyko įsitaisyti Pekine, prieiti prie imperatoriaus ir daugiau kaip 160 metų tvarkyti kinų kalendoriaus reikalus? Jau buvome užsiminę apie keturis jėzuitus, kurie sugebėjo apskaičiuoti keturis Saulės užtemimus. Nemažas nuopelnas tenka ir trims kinų imperatoriams, kurie įvertino jėzuitų misionierių astronominius gebėjimus. 30 metų pririekė, kad jėzuitai įrodytų savo pranašumą prieš

Jėzuitų matematikas Jean Charles della Faille (1597–1654)

kinų astronomus, pradėdant nuo 1610 m. numatyto Saulės užtemimo, kurį apskaičiavo jėzuitas Sabatino de Ursis. Teisė reformuoti kinų kalendorių gavo Johanas Šrekas 1629 m., bet 1630 m. jis mirė, o juk jam kinų imperatorius buvo patikėjęs atlikti kinų kalendoriaus reformą. J. Šreko pradėta darba tęsė kitas mums jau pažįstamas jėzuitas, pagal tautybę vokiečių J. A. Šal fon Belas kartu su J. Šreku atvykęs į Kiniją, kai daugelis jų kelionės bendrų paprasčiausiai neišgyveno. 1640 m. pirmuoju kinų observatorijos Pekine direktoriumi tapo jėzuitas J. A. Šal fon Belas. Jis teisingai prognozavo 1641 m. ir 1644 m. vykusius Saulės užtemimus.

Kaip minėta, J. A. Šal fon Belas

Lenkų mokslininkas jėzuitas Albert Mecinski (1601–1643)

kinų kalba išleido knygą apie teleskopus. Kinijoje jau beveik visiems buvo aišku, kad europiečiai geriau už kinus išmano astronomijos mokslą. Jeigu jėzuitai teisingai prognozavo keturis iš eilės Saulės užtemimus, tai jau nebuvo atsitiktinumas. Vietos kinų astronomai ir arabų musulmonai net nežinojo, kad tais metais įvyks Saulės užtemimas. Jiems būtų buvę riesta, lauktų neišvengiama mirties bausmė, nuo kurios juos išgelbėjo jėzuitai. Jie imperatoriui įrodė, kad kalti ne kinų ar musulmonų astronomai – kalta at-

XVII a. vokiečių jėzuitas mokslininkas Athanasius Kircher (1602–1680)

silikusi jų Ptolomėjaus astronominė sistema, kuria buvo naudotasi.

1644 m. į kinų imperatoriaus sostą turėjo atsisėsti jaunas Mandžiūrų dinastijos imperatorius, kad jėzuitų misionieriai galėtų būti pripažinti kaip neabejotini astronomijos autoritetai Kinijoje.

Kokią stebuklingą lazdelę naudojo jėzuitai?

Ne lazdelę, o lenteles. Pagal tas astronomines lenteles galėjo geriau apskaičiuoti Saulės užtemimus. Žinome keturias (iš esmės gal ir penktą) specifines lenteles, kurias jėzuitai naudojo skaičiavimams. Sabatino de Ursis veikiausiai naudojo *Tabulae prutenicae* – Prūsijos valdovo Alberto I garbei sudarytas lenteles (1551), sukurtas pagal M. Koperniko knygos

Jėzuitų astronomas,
rašytojas Georges Plachy
(1606–1664)

De revolutionibus orbium coelestium
(1543) metodiką.

Tai padarė protestantų matematikas astronomas Erasmus Reinholdas tuoj po to, kai pasirodė M. Koperniko knyga. Jis dirbo net septynerius metus, kad susistemintų M. Koperniko duomenis ir paverstų juos naudotinais. Jo lentelės padėjo įrodyti ir leido lengviau bei tiksliau apskaičiuoti planetų, Mėnulio judėjimą ir kitus dalykus.

Prūsijos valdovas Albertas I buvo šio darbo mecenatas. Prūsija XVI a. viduryje tapo pasaulietine valstybe, priėmė liuteronų tikėjimą. Tos lentelės ir buvo pavadintos Prūsijos valdovo garbei. Ko siekė lentelių sudarytojas Erasmus Reinholdas Palyginus Ptolomėjaus ir Koperniko sistemų prognozes, akivaizdu, kad Koperniko geresnė – ja remiantis daug lengviau apskaičiuoti dangaus kūnų judėjimą.

Jėzuitai misionieriai Kinijoje naudojo Prūsijoje sudarytas lenteles?

Neturime tikrų duomenų, bet neabejoju, kad jau Sabatino de Ursis tas

Jėzuitų misionierius Kinijoje
Ferdinandus Verbiestas
(1623–1688)

lenteles naudojo. Europoje beveik visi astronomai jomis naudojosi jau ne vieną dešimtį metų.

Jėzuitai, neigdami Koperniko heliocentrinę sistemą, praktiniams skaičiavimams naudojo jo lenteles? Idėjai nepritariama, bet jos vaisiais naudotasi?

Tokių dalykų mokslo istorijoje

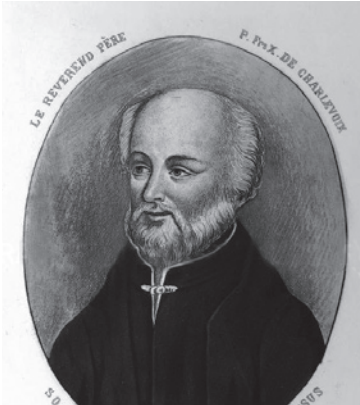
Prancūzų jėzuitas misionierius
Kinijoje Dominique Parrenin
(1665–1741)

būta. Vėliau Prūsijos lentelės buvo patobulintos pasinaudojant Ticho Brahės duomenimis – nuo 1609 m. pradėtos naudoti Brandenburgio lentelės *Ephemerides Brandenburgicae*. Praktiniams skaičiavimams jas taikė ir jėzuitai.

Vienas Ticho Brahės mokinyš, vėliau gavęs profesoriaus vietą Kopenhagos universitete, 1622 m. sudarė dar tikslesnes lenteles, kurios vadinamos *Astronomia Danica*. Pažanga akivaizdi.

Tikslumui nėra ribų?

Tiksliausias buvo Keplerio sudarytosios astronominių skaičiavimų lentelės. Kepleris panaudojo jo vardu pavadintus dėsnius, Ticho Brahės duomenis ir 1627 m. paskelbė planetų judėjimo lenteles (Rudolfo lenteles). Turime žinių, kad jau 1646 m. J. A. Šal fon Belas naudojo Rudolfo lenteles.

Prancūzų jėzuitas keliautojas ir
istorikas Pierre-François-Xavier de
Charlevoix (1682–1761)

Ar galima teigti, kad Keplerio sudarytosios Rudolfo lentelės įtvirtino jėzuitų astronomų triumfą Kinijoje?

Jie jau buvo įsitvirtinę, t. y. gavę teisę reformuoti kalendorių ir vadovauti observatorijai. Rudolfo lentelės ypač pagelbėjo, kai 1664 m. Kiniją valdė regentai (būsimasis imperatorius buvo jaunas). Jėzuitų nelaimei, jie buvo labai nusistatę prieš krikščionis. Vienas kinų astronomas musulmonas Yang Guangxian (1597–1669) taip pat aršus jėzuitų priešas, įtikino regentus, kad jėzuitai yra didžiausi Kinijos priešai. Pasiekė, kad J. A. Šal fon Belas nebevadovautų imperatoriškajai astronomijos observatorijai. Jis ir dar keli jėzuitai buvo įkalinti ir laikomi baidiomis sąlygomis. Pats geriausias jėzuitų astronomas J. A. Šal fon Belas buvo pasmerktas mirti.

Tačiau dieną prieš mirties bausmės vykdymą įvyko kone stebuklas – didžiulis žemės drebėjimas. Mirties bausmė J. A. Šal fon Belui buvo atšaukta, o po metų jau pilnamečiu tapęs imperatorius nuvertė vietoj jo Kiniją valdžiusius regentus.

O kas nutiko imperatoriškosios astronomijos observatorijos naujajam vadovui musulmonui?

Jaunasis imperatorius priėmė sprendimą surengti savotišką mokslinę dvikovą tarp kinų ir jėzuitų astronomų. Kinams atstovavo musulmonas astronomas Yang Guangxian, o jo priešininkas turėjo būti J. A. Šal fon Belas. Tačiau jis negalėjo toje dvikovoje dalyvauti, nes buvo per senas, iškankintas kalėjimo ir dar patyręs insultą, pusiau paralyžiuotas, tad vietoj jo jėzuitams atstovauti buvo pakviestas belgas Ferdinandus Verbiestas (Ferdinand Verbiest, 1623–1688).

Imperatorius uždavė dvikovos dalyviams spręsti tris problemas. Vienas iš klausimų buvo toks: koks bus šešėlio ilgis tam tikrą dieną ir valandą tam tikroje vietoje. Panašiai suformuluoti buvo ir kiti du klausimai. Astronomai turėjo pateikti savo sprendimus, o numatytą dieną buvo tikrinama, kas

TELESKOPO SKLAIDA – JĖZUITŲ NUOPELNAS

1609 m. Galileo Galilėjus patobulina teleskopą.

1610 m. G. Galilėjus publikuoja savo atradimus trumpame traktate *Starry messenger* (*Siderius Nuncius*).

1611 m. G. Galilėjus keliauja į Romą, kur yra iškilmingai priimamas; jėzuitai patvirtina visus jo atradimus. Džovani Paulas Lembo (Giovanni Paolo Lembo, 1570–1618) pagamina savo teleskopą, Kristoferis Grynbergeris (Christopher Grienberger) patobulina Lembo teleskopą ir pats gamina lęšius.

1611 m. teleskopas – Portugalijos sostinėje Lisabonoje. Tai didžiulis jėzuitų centras ir tranzito punktas misionieriams, keliaujantiems į Tolimuosius Rytus.

1612 m. lapkritis: gandai apie teleskopą pasiekia Indiją, kur tėvas Džovani Antonijus Rubino (1578–1643) laiške prašo atsiųsti vieną teleskopą.

1613 m. teleskopas jau Japonijoje.

1614 m. teleskopas panaudotas Brazilijoje mūšio metu; Dž. P. Lembo gauna nurodymą keliauti į Lisaboną, kur dėstys matematiką Santo Antao kolegijoje.

1614 m. jėzuitas Manuel Dias (1574–1659) parašo knygutę kinų kalba apie teleskopu atliktus astronominius atradimus ir priduria, kad parašys daugiau, kai tik gaus teleskopą – žinios apie teleskopą keliauja greičiau negu pats instrumentas.

1615–1617 m. tėvas Lembo dėsto matematiką ir astronomiją Santo Antao kolegijoje. Išlikę mokinio užrašai, kur esama labai aiškių nurodymų, kaip gaminti lęšius ir teleskopą.

1619 m. J. Šrekas atveža teleskopą į Pekiną ir padovanoja imperatoriui.

1620–1627 m. jėzuitas Johann Chrysostomus Gall (1586–1643) dėsto matematiką Lisabonoje.

1626 m. J. A. Šal fon Belas kinų kalba publikavo traktatą apie teleskopą Pekine.

1627–1628 m. jėzuitas Cristoforo Borri (1583–1632) dėsto matematiką Santo Antao kolegijoje ir parašo pirmą Portugalijoje knygą *Collecta Astronomica* (Lisabona, 1631 m.) apie Galilėjaus teleskopu atliktus atradimus, stebėjimus ir jų kosmologinę reikšmę; taip pat smulkiai aprašo teleskopą ir jo veikimą. Knyga pagaliau publikuojama.

1629 m. J. Šrekas paskirtas reformuoti kinų kalendorių.

1631 m. A. Rudamina pietų Kinijoje demonstruoja teleskopą.

1632 m. Osvaldas Krygeris panaudoja teleskopą ir su mokiniais Vilniuje stebi Mėnulio paviršių, Jupiterį ir jo palydovus.

1633 m. Galilėjui skirtas namų areštas. Jėzuitų astronomai, kurie nėra M. Koperniko šalininkai, perima Keplerio eliptines orbitas ir naudoja jas Ticho Brahės modeliui, nes nuo 1620 m. Brahės modelis yra oficialus.

1675 m. jėzuitas Ferdinandus Verbiestas Pekine atlieja nemažai astronominių instrumentų pagal Ticho Brahės observatorijos modelius. Beveik tuo pačiu laiku įkuriama astronominė observatorija Paryžiuje (1667) ir Grinvičo (Greenwich) Anglijoje (1675).

* Mažiau žinomas pavardės nelietuvinamos (redakcijos pastaba)

iš astronomų apskaičiuo tiksliau. Aišku, nugalėjo Ferdinandus Verbiestas.

Kokia bausmė skirta pralaimėjusiam astronomui?

Jam buvo pritaikyta ta pati mirties bausmė kankinant, kurią imperatorius buvo paruošęs J. A. Šal fon Belui.

Teisingumas pagal XVII a. kinų tradicijas. O jeigu jėzuitai būtų pralaimėję?

Jėzuitai nė karto nepralaimėjo. Jėzuitų išlikusioje bibliotekoje Pekine esama įrodymų, kad Keplerio sukurtas Rudolfo lenteles į Kiniją jėzuitams atsiuntė ne kas kitas, o Mykolas Smoguleckis, kuris tuo metu buvo Makao uoste. Mūsų pasakojime minėjome, kad Smoguleckis kinus išmokė naudotis logaritmais.

Galima būtų pasakyti, kad Smoguleckio atsiųstos Rudolfo lentelės išgelbėjo daugeliui jėzuitų gyvybes.

Dar galima pridurti, kad daug jėzuitų Kinijoje XVII a. buvo M. Koperniko sistemos šalininkai, nors garsiai to ir neteigė. M. Smoguleckis labai didžiavosi, kad M. Kopernikas yra jo tėvynainis, kilęs iš Varmijos. Mat Smoguleckis į jėzuitų naujovę įstojo Krokuvoje, kur studijavo M. Kopernikas.

Roma labai toli nuo Kinijos, reikėjo kone dvejus metus keliauti pirmyn ir atgal, tad inkvizicijos ranka Kinijos nesiekė, pagaliau imperatorius nebūtų leidęs jiems čia įsitvirtinti. Kai 1773 m. buvo panaikintas Jėzuitų ordinas, šis draudimas Kinijoje negaliojo, lygiai kaip ir Prūsijoje ar Rusijoje. Reikia turėti mintyje, kad

Italų jėzuitas
matematikas Antonio
Lecchi (1702–1776)

Romos inkvizicijos sprendimai negaliojo net Ispanijoje, nes ten veikė kita inkvizicijos organizacija. Tad ir Šv. Romos inkvizicija ne visada buvo tokia galinga, kaip kad buvo skelbiama jėzuitų priešų.

Galite pateikti kokį pavyzdį?

M. Koperniko knygoje tie dešimt ar kiek daugiau sakinių, kuriuose buvo teigiama, kad Žemė juda, sukasi aplink savo ašį ir Saulę, inkvizicijos sprendimu turėjo būti išbraukti. Romoje saugomuose knygos egzemplioriuose tie sakiniai iš tiesų yra užbraukti juodu rašalu, kad įskaityti nebūtų įmanoma. Kalbama apie Inkvizicijos vadovybę saugomus ir Romos kolegijos egzempliorius.

Tačiau Vilniaus universiteto bibliotekoje tos knygos egzemplioriuje nepageidaujamos inkvizicijai eilutės išbrauktos taip, kad būtų matyti. Ir dar kažin kieno gailestinga ranka įrašė M. Koperniko tekstą savo ranka, kad galėtų perskaityti ir prastai matantys skaitytojai, – paraštėje užrašytas M. Koperniko tekstas.

Toli nukeliavome nuo Andriaus Rudaminos reikalų ir jo paties, sugrįžti jau beveik neįmanoma. Juk prakalbome apie nepavydėtinius J. A. Šal fon Belo nuotykius ir jo patirtas kančias, į dvikovą su kinų musulmonų astronomu vietoje Belo stojusiu Ferdinandu Verbiestu. Visa tai vyko jau 30 metų praėjus nuo A. Rudaminos mirties.

Nagrindėjame labai svarbius dalykus, prie kurių savo ranką ir tam tikrų žinių pridėjo ir A. Rudamina. Europos mokslo, matematikos, astronomijos laimėjimai iš jėzuitų po truputį plito ir Kinijoje, o A. Rudamina buvo tarp tų naujovių perteikėjų.

Apskritai tai labai įdomi asmenybė, jautrus žmogus – tas aiškėja ne vien iš faktų, kad jis slaugė kartu keliavusius laivu susirgusius jėzuitų misionierius. Užtenka perskaityti A. Rudaminos laišką Jėzuitų ordino generolui. Jame Rudamina bando įtikinti Ordino vadovą, kad jam būtų leista išvykti į Kiniją. Tą laišką Romoje atrado Paulius Rabikauskas ir jį publikavo. Iš to laiško kyla giliai ir moderniai mąstančio žmogaus paveikslas.

A. Rudamina svarsto, kur jis gali daugiau prisidėti prie gerovės kūrimo, ar namuose, t. y. Lietuvoje,

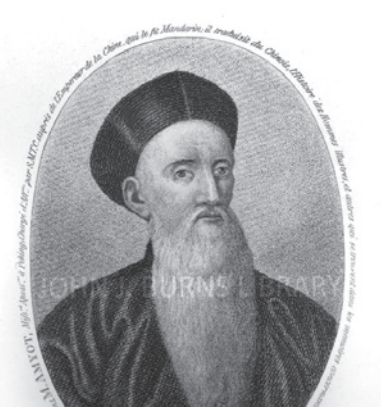
Italų jėzuitas fizikas, astronomas,
matematikas Ruggero Giuseppe
Boscovich (1711–1787),
žymus savo atomine teorija,
įkvėpusia Maiklą Faradėjų
sukurti elektromagnetinių laukų
sąveikos teoriją

kur jis moka vietos žmonių kalbą, o gal tolیمame krašte, kurio žmonių kalbos nežino? Užtat tame krašte yra šimteriopai daugiau žmonių negu Lietuvoje, tad kur jo pastangos galėtų būti vaisingesnės?

Mano akyse A. Rudamina išskyla kaip gerokai sudėtingesnė asmenybė, negu kartais įsivaizduojama. Girdi, pramoko kinų kalbos ir kai ką parašė kinesiškai. Viskas daug sudėtingiau. Net ir neparašęs knygos kinų kalba, kuri jam buvo priskirta vėlesnių laikų kai kurių tyrinėtojų, mano akyse Andrius Rudamina netampa nė kiek menkesnis ar mažiau vertintinas.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Joseph Marie Amiot (1718–
1793) – vienas iš paskutiniųjų
jėzuitų, vadovavusių
astronomams Kinijoje

Taikos nebuvo ir sudarius taikos sutartį

Prof. Arnoldas PIROČKINAS

1925 m. balandžio 25 d. įvykęs Klaipėdoje lietuvininkų susirinkimas pradėjo sąjūdį dėl Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų bažnyčios atskyrimo nuo Vokietijos bažnytinė institucijų priklausomybės. Aktyvios batalijos tarp patriotiškai nusiteikusių lietuvių jėgų ir vokiečių truko dvejus metus ir tris mėnesius – iki 1925 m. liepos 25 d., kai Berlyne Lietuvos vyriausybės įgaliotinis Vaclovas Sidziuskas, Klaipėdos krašto direktorijai atstovaujantis Endrius Borchertas ir Vyriausiosios evangelikų bažnyčios tarybos (Vokietija) įgaliotas jos prezidentas dr. Kapleris pasirašė Sutartį dėl Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios (apie ją plačiai rašyta šios straipsnio autoriaus 2008 m. *Mokslo Lietuvoje*).

Skaitytojams, nesusipažinusiems su tada *Mokslo Lietuvoje* duotu 1925 m. sutarties įvertinimu, gal vertėtų trumpai nurodyti, kad Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų bažnyčia formaliai buvo atpalaiduota nuo Karaliaučiaus konsistorijos administracijos ir sudarė visateisę sinodalinę bažnyčių sąjungą. Sinodalinė sąjunga – tai tokia sąjunga, kuri turi sinodą, t. y. dvasininkų ir pasauliečių atstovų kolegiją bažnyčios reikalams spręsti. Sutartis nustatė, kad lietuvių kalba šalia vokiečių kalbos tampa oficialia bažnytine kalba.

Vis dėlto buvo nutraukti ne visi Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų ryšiai su Vokietijos bažnytinėmis institucijomis. Pridėtuose prie sutarties dokumentuose būta punkto, kad klaipeidiškė bažnyčia lieka Vokietijoje veikusioje Senprūsų bažnyčių sąjungoje ir yra pavaldī tos sąjungos generaliniam sinodui bei Vyriausiajai evangelikų bažnyčių tarybai Berlyne. Antra vertus Klaipėdos evangelikų bažnyčia padaryta laisva nuo bet kurios Lietuvos valdžios kontrolės: neprivalėjo jokio aukščiausio pareigūnų tvirtinimo, jų veiklos įteisavimo, kaip tai praktikuota Vokietijoje ir kituose kraštuose. Antai Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų konsistorijos prezidentą iš kandidatų, kuriuos pasiūlydavo pasirinkti trys sinodai (lietuvių, vokiečių ir latvių), skirdavo Respublikos prezidentas. Tuo tarpu Klaipėdos krašte šios bažnyčios vadovo superintendente nereikėjo tvirtinti nei centrinei Lietuvos valdžiai, nei krašto seimeliui ar direktorijai. Jis buvo „sau ponas“. Todėl Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčia, nejaudinti nė menkiausia moralinio įsipareigojimo valstybei, buvo kreipiama prieš lietuvininkų interesus.

Sutartyje būta 6-ojo straipsnio, kuris leido iki 1932 m. sausio 1 d. Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčiai „skirti dvasininkais ir bažnytiniais valdininkais“ tiek kitų šalių piliečių, „kiek ji ras reikalinga, kad bažnytinis aprūpinimas krašto parapijų būtų užtikrintas“. Šis straipsnis surišo Lietuvos organams rankas, kad užkirstų kelią Vokietijos piliečiams užimti kunigų vietas Klaipėdos krašto bažnyčiose. Vokiška bažnytinė vadovybė, kviesdamasi kunigus iš Vokietijos, nepasakė, kiek jie bus lojalūs Lietuvai ir lietuviškumui, kiek jie mokės lietuviškai.

Dėl kunigų ir kitų bažnyčios darbuotojų rengimo Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčioms, atrodo, lietuviškai orientuoti klaipeidiškiai bus turėję šiokių tokių vilčių iš tuo metu imto kurti Lietuvos universitete Evangelikų teologijos fakulteto.

Lietuvos universiteto Kaune Evangelikų teologijos fakulteto profesoriai ir studentai. 1929 m. I eilė iš kairės: doc. M. Lučianskis, doc. J. Beblavis, e. o. prof. K. Kurnatauskas, dekanas prof. P. Jakubėnas, prof. V. Gaigalaitis ir dr. M. Yčas. II eilė: A. Balčiauskas, H. Jekelis, P. Jašinskas, P. Dagys, R. Vymeris, A. Grybė, G. Vagneris, V. Kurnatauskas, E. Lejeris; III eilė: Vaškys, J. Stanaitis, J. Mizaras, A. Gelžinius, Bernelis, M. Bumbulis, J. Pauperas, Martynas Preikšaitis ir Mikas Preikšaitis

Tokio fakulteto idėją pirmieji iškėlė Didžiosios Lietuvos evangelikai liuteronai 1924 m. birželio 24–26 d. Sudarge vykusiame jų sinode. Sinodas, pripažinęs savų dvasininkų rengimo sunkumus, nutarė prašyti Lietuvos valdžią įsteigti evangelikų teologijos fakultetą. Šiai idėjai netrūkus pritarė ir Lietuvos evangelikai reformatai.

Susikūrusioje nepriklausomoje Lietuvoje (be Vilniaus ir Klaipėdos kraštų) 1923 m., Artūro Hermano (Arthur Hermann) straipsnio *Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčia 1915–1995 m.* (kn. *Lietuvos evangelikų bažnyčios*, Vilnius, 2003, p. 224) duomenimis, iš tikrųjų galėję būti apie 62 tūkst. liuteronų: 22 tūkst. lietuvių, 28 tūkst. vokiečių ir apie 12 tūkst. latvių. Enciklopedija *Lietuva* (t. I, 2008, p. 395) jų nurodo buvus apie 80 tūkst. ir turėjusių 50 parapijų bei filijų.

Evangelikų reformatų Didžiojoje Lietuvoje buvo gerokai mažiau – apie 15 tūkst. Jie buvo susispietę šiaurės rytų kampe, daugiausia tuometėje Biržų apskrityje. Nors reformatai skaičiumi nusileido liuteronams, bet jie buvo tautiškai labiau apsisprendę ir turėjo palyginti stiprių inteligentų jėgų. Užtat jų dalyvavimas Lietuvos valstybės gyvenime buvo kur kas aktyvesnis ir svaresnis negu ketveriopai gausnesni liuteronų, susiskaidžiusių į tris nesutariančias tarp savęs tautines grupes. Lietuviai liuteronai tuo metu dar tik pradėjo vaduotis iš vokiečių hegemonijos ir stokojo savų dvasininkų. Daugumas liuteronų kunigų ir kitų bažnyčios darbuotojų buvo vokiškos orientacijos ir griežtai stoji prieš savo parapijiečių lietuvių pradėtą skyrimąsi nuo vokiečių: visais būdais stengėsi slopinti jų tautinį sąmonėjimą.

Lietuvos Respublikoje evangelikų liuteronų skaičius ypač smarkiai padidėjo po 1923 m. sausio įvykių prijungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos. Klaipėdos kraštas, galima sakyti, buvo liuteronybės bastionas: 1925 m. sausio 1 d. iš 141 645 jo gyventojų 129 888 (91,1 proc.) buvo liuteronai (žr. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. I, p. 174), taigi dvigubai daugiau negu Didžiojoje Lietuvoje. Sudėjus

visus valstybėje gyvenančius evangelikus, susidaro po katalikų didžiausia religinė grupė, skaičiuojanti po 220 tūkst. žmonių. Tad visai suprantama, kad idėja kurti Lietuvos universitete Evangelikų teologijos fakultetą, kuris rengtų tokiai nemažai grupei gyventojų dvasininkus, rodėsi gana reali.

Lietuvos valdžia, kurioje dominavo katalikiška krikščionių demokratų partija, į projektą steigti evangelikų teologijos fakultetą pažūrėjo palankiai. Tą jos palankumą tikriausiai lėmė manymas, kad lojalūs Lietuvai fakulteto absolventai galės papildyti ir Klaipėdos krašto liuteronų kunigų gretas. Todėl, nepaisant visokių neigiančių fakulteto reikalingumą balsų, 1925 m. kovo 31 d. Lietuvos Seimas priėmė Universiteto statuto pakeitimus, kuriais jame įrašomas Evangelikų teologijos fakultetas, penkios jo katedros ir nustatomi fakulteto etatai. Netrukus paskelbiamas Lietuvos Respublikos Prezidento Stulginskio ir Ministerio Pirmininko V. Petruolio pasirašytas aktas, kad Seimo priimti pakeitimai patvirtinami (*Vyriausybės žinios*, 1925 04 20, Nr. 189, p. 1 ir 4).

Evangelikų teologijos fakultetas visą laiką – nuo jo įkūrimo iki uždarymo 1936 m. – buvo atakuojamas įvairių priešišku jam ir evangelikų liuteronų bažnyčių lietuvininkų jėgų. Apie tą priešišumą nemažai rašoma minėtame A. Hermano straipsnyje Marijos Gražinos Slavėnienės darbe *Evangelikų teologijos fakultetas Kaune 1925–1936 m.* (kn. *Lietuvos evangelikų bažnyčios*, p. 399–415). Neturėdami tikslo apibūdinti visas fakulteto veiklos aplinkybes norime kreipti dėmesį į vieną Didžiosios Lietuvos vokiečių, Klaipėdos krašto evangelikų bažnytinės vadovybės ir Vokietijos bažnytinė institucijų frontą, kuris iš esmės tęsė iki sutarties vartytą akciją prieš lietuviškumo pozicijas liuteronų bažnyčiose.

Didžiosios Lietuvos vokiečių pastangos priešintis fakulteto steigimui išryškėjo pačioje pradžioje, kai buvo sudaromas fakulteto mokslo personalo branduolys, į kurį turėjo įeiti reformatų kolegijos viceprezidentas superin-

tendentas (apytikriai vyskupo rango dvasininkas) kun. dr. Konstantinas Kurnatauskas, evangelikų liuteronų lietuvių sinodo senjoras (pirmininkas) ir Lietuvos evangelikų liuteronų konsistorijos prezidentas dr. V. Gaigalaitis, taip pat Lietuvos vokiečių liuteronų sinodo senjoras probstas (apytikriai dekanas rango dvasininkas) Paulis Tittelbachas (Paul Tittelbach). Tačiau šis veikiai apreiškė atsisakąs nuo paskyrimo. Tada jo vieton nariu paskiriamas Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios generalinis superintendentas Povilas Jakubėnas. Jis to branduolio posėdyje išrenkamas fakulteto dekanu. Taigi fakultete ėmė dominuoti reformatai, o tai buvo viena dingstis karingsioms vokiečių antilietuviškomis jėgoms reikšti nepasitenkinimą fakultetu.

Prieš lietuvišką evangelikų teologijos fakultetą stojantys vokiečiai labiausiai stengėsi diskredituoti skelbdami esant jo menką mokslinį lygį. Kaip rašo M. G. Slavėnienė, „pirmiausiai pasipylė skundai prieš lietuvių reformatų „kaimo klebonus“ (Landespfarrer), perimsiančius fakulteto kontrolę“ (p. 403). Iš tikrųjų abu reformatai buvo pirmiausia „kaimo klebonai“: K. Kurnatauskas kunigavo Kelmėje (1920–1925 m. net buvo Kelmės progimnazijos direktoriumi), o P. Jakubėnas – Biržuose (nuo 1919 m. dar dėstė gimnazijoje ne tik religiją, bet ir vokiečių bei lotynų kalbas). Taigi darbo aukštojoje mokykloje patirties jų neturėta, kaip ir daugumos įsikūrusio Kaune Lietuvos universiteto pirmųjų dėstytojų. Tačiau abiejų reformatų mokslinis lygis nebuvo visai menkas. K. Kurnatauskas studijavo teologiją Tartu (Dorpat) ir Karaliaučiaus universitetuose (šį baigė 1901 m.), o filosofiją ir istoriją – 1901–1903 m. Leicigėje ir Erlangene (Bavarija, 1743 m. įkurtas universitetas). Pastarajame 1903 m. apgynė daktaro disertaciją. Iki 1925 m. turėjo spausdintų darbų vokiečių, lenkų ir anglų kalbomis. P. Jakubėnas 1899 m. buvo baigęs Tartu (Dorpat) universiteto teologijos mokslus teologijos kandidato laipsniu ir dar vieną semestrą po to klausė

paskaitų Erlengeno universitete. Tais laikais kandidato (teologijos, filosofijos ir kt. mokslų) laipsnis neprilygo mokslų daktaro laipsniui: apytikriai tolygus diplominį darbą apgynusiam aukštosios mokyklos absolventui), bet Lietuvos universitete, kaip ir kitų šalių universitetuose, ne vienas dėstytojas pradėdavo savo karjerą turėdamas tokį laipsnį. Liuteronas Vilius Gaigalaitis teologiją ir filosofiją studijavo Karaliaučiaus ir Berlyno universitetuose 1892–1896 metais, be to, papildomai – lyginamąją kalbotyrą, istoriją ir žemės ūkio mokslą. 1900 m. Karaliaučiaus universitete Filosofijos fakulteto mokslo taryba jam už disertaciją 1573 m. *Volfenbutelio lietuviškos postilės rankraštis* suteikė filosofijos mokslų daktaro laipsnį. Tad, jeigu turėsime galvoje, kad įsikūrusiame prieš keletus metus Kauno universitete dėstė net keli aukštojo mokslo diplomu neturintys dėstytojai (Sofija Čiurlionienė, Juozas Tumas-Vaižgantas) ir nemaža žmonių be jokių mokslinių laipsnių, šie Evangelikų teologijos fakulteto branduolio nariai, laikantis vokiečių universitetų standartų, buvo užtekinai kvalifikuoti specialistai darbui aukštojoje mokykloje.

Netrukus dėstytojų kadrai buvo papildyti keliais užsieniečiais. Nuo 1927 m. sausio 1 d. fakultete pradėjo dirbti slovakas Jonas Beblavis (Beblavý), studijavęs evangelikų teologiją Bratislavoje, Edinburge, Paryžiuje ir Strasbūre (čia 1924 m. įgijo teologijos daktaro laipsnį). Po metų jis Kaune jau skaitė paskaitas lietuviškai, netrukus išleido kelias studijas lietuvių kalba. 1927–1929 m. docento teisėmis dėstė kelias teologines disciplinas kitas slovakas evangelikas Mykolas Lučianskis. Šis paskaitas skaitė vokiškai. Apskritai kauniškiam Evangelikų teologijos fakultete vokiečių kalba tiek dėstytojams, tiek studentams buvo įprastas dalykas. Paskutiniaisiais keleriais metais prieš uždarančią fakultetą dirbo du klaipeidiškiai – 1931 m. baigęs šį fakultetą ir 1931–1933 m. Bazelio universitete studijavęs sistematinę teologiją (čia 1933 m. gavo teologijos licenciatą) Jonas Pauperas ir Martynas Gervinas. Apie jį išsamesnių duomenų neturime. Nurodoma, kad jis buvęs diplomuotas teologas, dirbęs misionieriumi (pasiuntiniu) Indijoje (K. Gudaitis. *Lietuviai evangelikai*. – Hamilton, Ont.: Rūta, 1957. – P. 114).

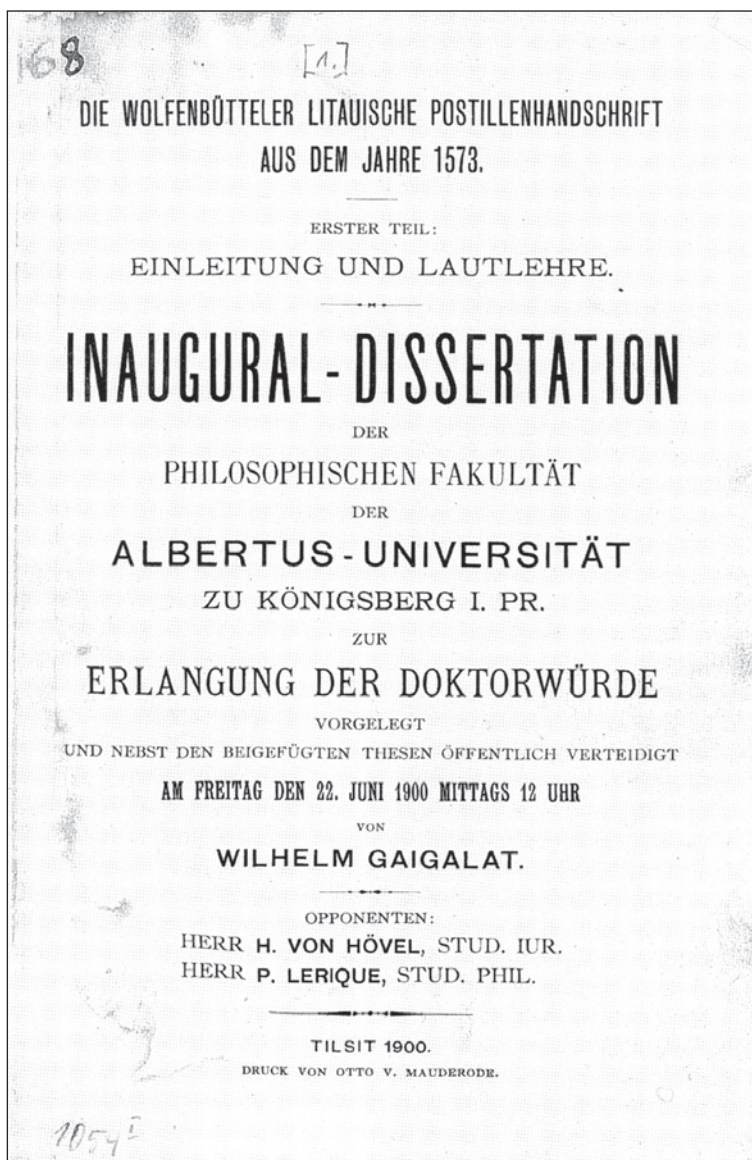
Evangelikų teologijos studijų Lietuvos universitete niekinimas ir Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų bažnyčios vadovybės atsisakymas fakulteto absolventams duoti vietas krašto bažnyčiose, žinoma, gerokai atbaidė klaipeidiškių ryžtą čia studijuoti. Per tuos dešimt metų fakultetas išleido 32 asmenis, išėjusius teologijos mokslus. Iš jų 23 buvo evangelikai liuteronai: 13 lietuvių (dalis jų tikriausiai klaipeidiškiai), 7 – vokiečiai ir 3 – latviai. Tačiau, atrodo, nė vienas iš jų negavo kunigo vietos Klaipėdos krašto parapijose. Vokiečių valdoma konsistorija „nerado“ tarp jų nė vieno tinkamo kandidato. Kaip tai buvo „atrenkama“, pailiustruosime vienu pavyzdžiu iš lietuviškoje spaudoje duotos korespondencijos. 1935 m. Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios konsistorija, kuriai nuo 1933 m. vadovavo superintendantas Otas Obereigneris (Otto Obereigner), atsisakė priimti į laisvą Pagėgiuose vietą kunigą Bumbulį, baigusį 1931 m. Kaune Evangelikų teologijos fakultetą. Paskyrimą gavo Berlyne misionierių mokyklą

(vidurinė specialioji mokykla) baigęs Labrencas (Labrenz) (žr. *Lietuvos aidas*, 1935 03 11, Nr. 57(2320), p. 7). Aukštąjį teologijos mokslą baigęs Martynas Bumbulis, gimęs Smeltėje, prie Klaipėdos, nuo 1930 m. kunigavo Vištytyje, tad jam abi bažnyčioje vartojamos kalbos – lietuvių ir vokiečių – buvo lygiai savos. Apskritai iš visų fakulteto studentų reikalauta laisvai mokėti vokiečių kalbą. Tačiau vokiška Klaipėdos konsistorijos vadovybė to nepaisė.

Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios vadovybė, numatydama, kad pasibaigus teisės laisvai verbuoti kunigus iš Vokietijos terminui, gali labai trūkti parapijoms dvasininkų, stengėsi skatinti klaipėdiškius studijuoti teologijos mokslus Karaliaučiaus ir kituose vokiškuose universitetuose. Šias pastangas efektyviai parėmė Berlyno vyriausioji bažnyčios taryba, imdama skirti dideles stipendijas Klaipėdos krašto studentams, studijuojantiems Vokietijos universitetuose. Jiems buvo teikiama ir kitokių lengvatų. Tokiu būdu pavyko parengti nemaža iš Klaipėdos krašto kilusių kunigų. Mažosios Lietuvos enciklopedijos duomenimis (t. III, p. 175), 1933 m. iš 40 krašto kunigų 13 vis dėlto buvo Vokietijos piliečiai, tik 3 – lietuviai. Kito šaltinio nurodoma, kad 1932 m. vasario 1 d. krašte dirbė su leidimais 24 dvasininkai Vokietijos piliečiai ir 1 optantas (t. y. klaipėdiškis, apsisprendęs priimti Vokietijos pilietybę) (*Kiek ir kokių svetimšalių bei optantų yra Klaipėdos krašte // Rytas*, 1932 03 14, Nr. 48(2324), p. 3). Tikriausiai tarp tų 23 svetimšalių būta kelių kitų religijų dvasininkų.

Tačiau Lietuvos valdžia neskubėjo tuos svetimšalius dvasininkus išsiųsti iš Klaipėdos krašto.

1933 m. sausio 30 d. Adolfas Hitleris paskiriamas Vokietijos reichskancleriu. Netrukus jis paskelbė įjungiąs Vokietijos evangelikų liuteronų bažnyčią į valstybinę sistemą, t. y. padarė ją savo kėslų paklusnia talkininke. Šiam aktui pritarė Klaipėdos krašto konsistorija, paskelbusi tų metų rugpjūčio 10 d. sutinkanti prisiekti naujai prohitlerinei Vokietijos bažnytinei vyresnybei. Toks pareiškimas iš esmės pakeitė Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios teisinę padėtį. Į tai Lietuvos vyriausybė rugpjūčio 24 d. reagoavo priimdama sprendimą denonsuoti 1925 m. liepos 25 d. sutartį.

Vilius Gaigalaitis disertacija apie Volfenbiutelio lietuviškos postilės rankraščių (1900 m.)

Denonsavus šią sutartį, Lietuvos vyriausybė užsibrėžė griežtinti savo reikalavimus Klaipėdos krašte dirbantiems svetimšaliams dvasininkams, neišmokusiems lietuvių kalbos: nutarta atimti iš jų darbo leidimus. Liuteronų dvasininkai ateityje, baigę Karaliaučiaus universitete Teologijos fakultetą, privalėjo laikyti pirmuosius egzaminus Vytauto Didžiojo universiteto Evangelikų teologijos fakultete (A. Juška, cit. veik., p. 214). Tačiau sutarties nutraukimo vis dėlto dar neužteko, kad iš krašto būtų išsiųsti svetimšaliai dvasininkai: centrinės valdžios užsibrėžtas tikslas galėjo būti įgyvendintas gavus šioji ar toki autonominių valdžios – direktorijos pritarimą. Tik 1934 m. birželio 28 d. Klaipėdos gubernatoriui atstačius visą

vokiečio Otomaro Šreberio vadovaujamą direktoriją ir sudarius naują ryžtingo liuterininko Martyno Reizgio pirmininkaujamą direktoriją, tai buvo padaryta. Klaipėdos gubernatoriui atėmė iš 9 evangelikų kunigų (septyni Vokietijos piliečiai, vienas – Rumunijos ir vienas – be pilietybės), neišmokusių lietuvių kalbos, darbo leidimus ir nustatė terminus jiems išvykti iš Lietuvos. Analogiškas leidimas anuluotas taip pat Viešvilės katalikų kunigui Leo Olšavskui (Olschawski).

Šitas ryžtingas Lietuvos vyriausybės žygis, kurio jau kuris laikas laukė patriotiškai nusiteikę liuterininkai, buvo triukšmingai pasmerktas vokiečių nacionalistų. Mes galėtume sakyti, kad ši priemonė buvo smarkiai pavėluota ir kovoje dėl Klaipėdos krašto

evangelikų bažnyčios neutralizavimo (jos sulietuvinimo nebuvo ko tikėtis) nedavė lietuviams kokios apčiuopiamos naudos.

Po 1925 m. svetimšaliai kunigai kartu su Klaipėdos krašto vokietininkais įstengė smarkiai nuteikti prieš lietuvius didžiąją dalį liuteronų. Ypač priešiškus sustiprėjo išgalint Vokietijoje nacistams. Tą pastebėjo patys lietuviai. Antai iš Gargždų kilęs Lietuvos evangelikų liuteronų veikėjas, 1927–1940 m. dirbęs Lietuvos vyr. prokuroro padėjėju Martynas Kavolis šios akcijos išvakarėse publikuotame straipsnyje *Didelis nesuspilimas Klaipėdos krašto evangelikų bažnytiniių reikalų tvarkyme* padarė tokią išvadą: „... Klaipėdos krašto evangelikų parapijos pasidarė Vokietijos tautiniai vokiškosios evangelikų Prūsų filijos dalis“ (*Lietuvos aidas*, 1933 08 16, Nr. 183(1855), p. 3).

Nepaisant visų trečiojo ir ketvirtąjo dešimtmečio Lietuvos valdžios ir patriotiškai nusistačiusių liuterininkų pastangų, krašto vokiečių kaskart spartėjo. Pavyzdžiui, keli atvejai iš to meto lietuviškos spaudos. Raidėmis eg. pasirašęs autorius, tikriausiai klaipėdiškis, liuterininkų dienraštyje apgailėstaudamas nurodė, kad prieš 50 metų netoli Katyčių (Šilutės raj.) esančio Šlaunių kaimo kapinaičių paminkluose buvę ištaisai rašomi vardai ir pavardės lietuviškai – Marikė Peteraitienė. Dabar tos pačios šeimos ši pavardė rašoma „Petereit“ (*Kapinių užrašų kalba. Pagėgiai // Lietuvos keleivis*, 1936 01 24, Nr. 18, p. 7). Tais pačiais metais Kaune ėjusiame tautininkų žurnale spausdinamas straipsnis, kuriame vokietininkas iliustruojamas, be kitų, tokiu pavyzdžiu: „Kuriose gana lietuviškų kraštų parapijose įžegnodavo 80–90 proc. lietuviškai, o 10–20 proc. vokiškai, šiemet del svetimų įtakos ir ekonominės politikos klaidų, įžegnotuvės buvo atliktos tik vokiškai“ (J. Žibuntas. *Klaipėdos krašto lietuvių rūpesčiai // Vairas*, 1936, Nr. 9, p. 19).

Tarp evangelikų liuteronų dvasininkų atsirado net nacistinės ideologijos šalininkų ir propaguotojų. Nacizmas, kaip žinome, kurstė neapykantą visoms Vokietijoje ar jos kaimynystėje gyvenančioms tautoms. Antai po I pasaulinio karo Klaipėdoje įsikūręs ir gavęs krašto pilietybę kunigas Teodoras Zesas (Sass) nuo 1929 m. priklausė A. Hitlerio sukurtai Nacionalistinei vokiečių darbininkų partijai ir vadovavo

slaptam jos Klaipėdos skyriui. 1933 m. jis įkūrė nacistinę Krikščionių socialistų darbininkų sąjungą (Christlich Sozialistische Arbeitsgemeinschaft des Memelgebietes), turėjusią jau tais metais 2258 narius. Vadinamoje Noinmano-Zaso byloje 1935 m. T. Zesas buvo nuteistas 8 metus kalėti. Kadangi jo veikla kompromitavo Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčią, jis buvo pašalintas iš kunigų. Lietuvos spaudoje buvo rašyta (žr. *Lietuvos aidas*, 1935 03 11, Nr. 57(2320), p. 7), kad Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios superintendantas O. Obereigneris buvęs kitos krašte veikusios nacistinės organizacijos SOVOG (Sozialistische Volksgemeinschaft) narys. Gal šis kaltinimas iš tikrųjų nėra pagrįstas, bet O. Obereignerio pritarimas nacių politikai nekelia abejonių. Čia galime pasiremti faktu, kurį pateikia cituotame straipsnyje A. Hermanas (p. 287). Kai 1939 m. kovo 22 d. Hitlerio kariuomenė užėmė Klaipėdos kraštą, krašto bažnyčios vadovybė (jos priešakyje stovėjo O. Obereigneris!) „džiūgavo ir tuojuo Hitleriui pasiuntė telegramą: „Neapsakomo džiaugsmo apimta Klaipėdos krašto bažnyčia dėkoja Jums, mano Fiureri. Mes prizadame Jums nesikeičiančią ištikimybę.“ Telegrama, kaip pažymima *Nuorodose* (64), siūsta 1939 m. kovo 23 d. generalinio superintendente Obereignerio (p. 290). Kiek Klaipėdos krašto liuteronų kunigų buvo susijusių su nacių veikla, dar laukia specialus tyrimas. Tačiau jų būta ne vieno kito.

Savo ruožtu nederėtų sakyti, kad visi Didžiosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto liuteronų kunigai vokiečiai buvo priešiški lietuviškumui. Turime duomenų, kad būta vokiečių kunigų, kurie nepainiojo religijos ir politikos. Jie buvo vokiškos bažnyčios vadovybės net persekiojami. Apie tai yra užsiminęs Arnoldas Endzinas slapyvardžiu J. Vindikas pasirašytame straipsnyje *Kas tolina nuo mūsų Klaipėdą* (*Rytas*, 1932 05 18, Nr. 93(2369), p. 1).

Nei kitų autorių straipsniai šia tema, nei čia pateikiamas rašinys neišsemia Klaipėdos karšo evangelikų liuteronų bažnyčios veiklos 1923–1939 m. problematikos. Vis dėlto, apibendrinant ją lietuviškumo požiūriu, galima pasakyti, kad ši religinė institucija žymiu mastu paspartino liuterininkų vokietinimą ir orientavimąsi į Vokietiją.

Iš triukšmų gausos jis pasirinko tylą (2)

Pabaiga, pradžia Nr. 15

Tyrinėja ore sklindančio garso problematiką

Lietuvos akustikų sąjungos (LAS) įkūrimo datos ankstesni minėjimai galėjo inėsti ir tam tikros painiavos, nes buvę sietini su dviem datomis: faktiškose įkūrimo 1989 m. ir teisiško sąjungos (iš pradžių vadinta draugija) įregistravimo 1990 m. lapkričio 15 dieną. Inicijatyvos kurti LAS ėmėsi tuometinio VISI (dabar VGTU) doc. Danielius Gužas, kuris ir vadovavo sudarant iniciatyvinę draugijos kūrimo grupę iš akustikos mokslo srityje labiausiai pasireiškusių aukštųjų mokyklų dėstytojų ir mokslo darbuotojų. Steigiamajame suvažiavime 1989 m. dalyvavo beveik šimtas akustikų – mokslininkų aktyvumas ir visuomeninis pakilimas buvo labai didelis. Tai suprantama, nes tuo metu Lietuva gyveno Sąjūdžio idėjomis. Steigiamojo suvažiavimo dalyviai ir buvo Lietuvos akustikų draugijos, vėliau įregistruotos

Profesoriaus Danieliaus Gužo ir Lietuvos akustikų sąjungos jubiliejai Vilniaus karininkų ramovėje buvo minimi tą pačią birželio 19-ąją, tiesa, sukaktys skirtingos: Akustikų sąjungai – 20 metų, o jos prezidentui D. Gužui – 80. Sveikintojai priminė Lietuvos akustikos mokslui ir platesnei visuomenei reikšmingus įvykius, kuriuose yra tekę dalyvauti jubiliatui. Prisimintas ir jo brolis rokiškėnas Vytautas Gužas (1920 01 02–1949 06 11) – vienas žymiausių Lietuvos partizanų, žuvęs kovoje už Tėvynės laisvę.

kaip sąjunga, kūrimo signatarai. Ir šiuo metu dauguma tų mokslininkų sudaro Lietuvos akustikos mokslo ir praktinio taikymo aukso žiedą. Bent kai kurias pavardes reikia paminėti.

Kadangi draugijos kūrimo iniciatyva priklausė tuometiam VISI, nuo jo atstovų ir pradėsimė. Statybinės akustikos ir vibroakustikos srityje jau buvo spėjė pasireikšti Danielius Gužas ir Vytautas Jonas Stauskis. Jau minėjome, kad D. Gužas gamybinio triukšmo slopinimo problemų srityje

dirbo nuo 1964 m., buvo apsigynęs ir technikos mokslų kandidato disertaciją. Savo žinias, įgytas Maskvos Baumano aukštojoje technikos mokykloje (dabar Maskvos valstybinis technikos universitetas), taikė garso sklindimo oru ir gamybinio triukšmo slopinimo problemoms spręsti. Tai irgi bendrosios virpesių teorijos ir praktikos dalis, tačiau pasizyminti savo specifika. Štai į tą savitumą ir atkreipsime dėmesį.

Aptariamam metu Lietuvos vibroinžinerijos mokslininkai, vadovaujami

akad. Kazimiero Ragulskio, buvo pasiekę išties labai išpūdingų tarptautinio masto laimėjimų, tačiau ore sklindančio garso subtilybių nenagrinėjo, nes tai atskira akustikos kryptis. Ne visi pagrindiniai virpesių teorijos dėsniai taikytini tiriant garso sklindimą oru (dujomis), skysčiu ir kietaisiais kūnais. Ir priešingai: garso teorijos dėsniai dažniausiai netinka virpesių teorijai, taigi gali likti anapus ribos, kuri rūpi šios srities mokslininkams. Pasakysime ir daugiau: virpesių mokslo plėtotė dar

nedaug ką duoda garsų mokslo tyrimams, analizei ir pritaikymui. Virpesių teorijos pagrindai sudaro galimybę pasiskirstyti ir kurti atskiras kryptis, aukščiau išvardytas akustikos mokslo šakas, turinčias savo principinius dėsnius ir teorijas. Aiškinantis garsų, dažniausiai triukšmų įtaką aplinkai ir žmonių gyvenimui, ieškant veiksmingų būdų tai kenksmingai įtakai sumažinti, tenka plėtoti aplinkoje sklindančio garso teoriją. Štai šios krypties darbus ir pradėjo plėtoti Danielius Gužas, grįžęs iš Maskvos Baumano aukštosios technikos mokyklos. Jis laikytinas šios akustikos mokslo krypties Lietuvoje pradininku.

1970 m. D. Gužas pradėjo savo veiklą VISI mokslinio tyrimo sektoriuje, o 1992 m. jau pavadinimą pakeitusiame VGTU įkūrė mokslinę grupę triukšmo mažinimo problemoms tirti ir spręsti. Šiame universitete profesorius dirbo iki 1996 m., o išėjęs į pensiją

Nukelta į 15 p.

KLAIPĖDOS UNIVERSITETUI – UNIKALI MUZIKINĖ KOLEKCIJA

Rugpjūčio pabaigoje į Klaipėdos universitetą iš JAV atkeliavo Vytauto Strolios muzikinė kolekcija – knygos, natos, žurnalai, laikraščiai, dokumentai, laiškai, nuotraukos, senieji garso voleliai, plokštelės, kompaktiniai diskai, koncertų programėlės. Daugeliu aspektų ji atspindi lietuvių muzikinę veiklą visame pasaulyje, ypač Amerikoje, ir yra vienas didžiausių tokio tipo rinkinių. Tačiau šios kolekcijos kelias į Klaipėdą nebuvo nei trumpas, nei lengvas.

Iš muzikų dinastijos

Vytautas Strolia – vyriausias kompozitoriaus, dirigento, pedagogo Juozo Strolios ir dainininkės Zentos Grubaitės sūnus. Abu tėvai buvo S. Šimkaus konservatorijos auklėtiniai, 1927 m. Klaipėdoje sumainę žiedus. Po metų, kovo 2 d., Mažeikiuose gimęs Vytautas nuo pat vaikystės buvo pasinėjęs į muzikos pasaulį – girdėjo, kaip dainavo mama ir smuikavo tėvas. 1939 m. jis pradėjo lankyti Šiaulių muzikos mokyklą, bet mokslas truko vos kelerius metus. Mat prasidėjus karui tėvas, nukentėjęs nuo bolševizmo, saugumo sumetimais kartu su šeima nutarė palikti Lietuvą. Vytautas toliau tęsė mokslus Dreseno konservatorijoje ir Braunšveigo muzikos mokykloje. Deja, jaunystės metai nebuvo lengvi – teko išgyventi košmarišką Dreseno bombardavimą, kęsti nepriteklus, kraustytis iš vieno miesto į kitą, vilkėti kareivišką milinę ir išgyventi mylimos mamos netektį. Liko du jo broliukai – Faustas ir Herkulis, kurie taip pat mokėsi muzikos, vėliau, apsigyvenę Amerikoje, tapo nepamainomi lietuviškoje veikloje. Faustas vadovavo vaikų ansambliams, *Lietuvos Vėjų chorui*, styginių ansambliui, dirigavo dainų šventėse, dirbo muzikos mokytoju mokyklose ir vasaros stovyklose, ėjo ir iki šiol tebeina Šiaurės Amerikos Lietuvių muzikos sąjungos valdybos pirmininko pareigas. Herkulis mokėsi smuikuoti pas tėvą, dažnai grieždavo šiuo instrumentu Lietuvių operose, tautiečių koncertuose ir vakarėliuose. Apsigyvenęs JAV Vytautas lankė Naujosios Anglijos konservatoriją Bostone, kur studijavo fagotą, orkestrinį dirigavimą ir muzikos kritiką. Reikėjo užsidirbti ir duonai. Tačiau visada linksmas ir nepavargstantis jis atradavo laiko ir jėgų groti akordeonu tautinių šokių grupėms, pūsti fagotą įvairiuose amerikiečių orkestruose. Deja, pašlijus sveikatai turėjo atsisakyti instrumentalisto veiklos. Kurį laiką dirbo karo laivyno bazėje,

Vytautas Strolia studijų metais

vėliau perėjo į kompiuterių sritį. Bet lietuviškos veiklos nenutraukė: vadovavo Bruklino operetės chorui, vyrų chorui *Perkūnas*, rengė muzikines laidas Niujorko lietuvių radijui *Laisvės žiburys*, dirbo muzikos mokytoju lituanistinėse mokyklose. Jei Faustas ir Herkulis daugiausia reiškėsi Čikagoje, tai Vytautas – Niujorke. Čia visur jo buvo pilna – ir *Kultūros židinyje*, ir lietuviškame eteriye bei periodinėje spaudoje. Vytautas domėjosi lietuviška muzikine veikla ir istoriniu aspektu. Jo dėmesį vis dažniau patraukdavo įvairūs leidiniai, kuriuose būdavo minimas Lietuvos vardas. Negalėdavo jis ramiai praeiti ir pro lietuviškas plokšteles. Todėl palaipsniui ėmė kaupti šią lituanistinę medžiagą ir tapo aistringiu kolekcininku savo pomėgį pavadinęs „nikiu“ (nuo žodžio „inikiti“).

Kolekcininkas ir tyrinėtojas

Labiausiai Vytautą domino plokštelės. Norėdamas sužinoti, kiek ir kur

jų buvo išleista išseivijoje, ėmė rinkti informaciją iš įvairiose Amerikos bibliotekose saugomų katalogų. Po ilgų darbo metų jis parengė sąrašą 1912–1989 m. užsienio kraštuose išleistų lietuviškų plokštelių – 1140 vienetų – pradant Angliją ir baigiant Urugvajumi. Plokštelių ėmė ieškoti ir vaikštinėdamas po antikvarius, bendraudamas su kitais kolekcininkais. Vytautas kaupė ir Sovietų Sąjungoje gaminamas lietuviškas plokšteles, kurias iš Lietuvos siųsdavo draugai ar atveždavo koncertuojantys muzikantai. Tačiau nesitenkino vien jų sudėliojimu į lentynas – ėmė rengti diskografijas įvairiomis temomis ir tapo didžiausiu šios srities specialistu lituanistikos baruose. Diskografijoje V. Strolia neapsiribodavo vien kūrinių pavadinimais ar atlikėjais – nurodydavo įrašymo datas, firmų katalogus ir matricų numerius, etiketes, plokštelių dydžius ir garso įrašymo greičius. Lietuvoje išspausdintos V. Strolios parengtos

Maironio, V. Jakubėno, J. Kačinsko, M. K. Čiurlionio diskografijos. Pastarasis darbas pasirodė Kaune 2001 m. kaip solidi knyga ir šiandien gali daug pagelbėti atlikėjams ir muzikologams, norintiems sužinoti, kas, kada ir kur pasaulyje atliko ir įrašuose įamžino šio kompozitoriaus muziką. Tačiau ne vien plokštelės traukė Vytauto dėmesį. Jis buvo neabejingas viskam, kas lietuviška, ir šiek tiek mokėdamas jidiš kalbą, žinių apie Lietuvą ieškojo net Naujojo Džersio žydų laikraštyje.

Transatlantinė kelionė

Pirmą kartą Vytauto Strolios namuose Naujajame Džersyje teko pabuvoti 1991 m. pabaigoje. Buvau viena iš nedaugelio, kuriai buvo pasiūlyta susipažinti su garsiąja kolekcija. Vytautas ją laikė namo rūsyje, kur stovėjo ir jo darbo stalas. Kolekcijos kaupimui buvo išleidžiami visi atliekami pinigai. Džiugu, kad tam neprieštaravo Vytauto žmona Irma Trakytė – iš Klaipėdos krašto kilusi vokiekaitė, palaikiusi ir savo vyro dalyvavimą lietuviškoje veikloje. Metams bėgant kolekcija augo, o jo savininko sveikata menko. Telefonu dažnai kalbėdavomės, koks bus tos didžiulės bibliotekos ir fonotekos likimas. Vytautas prasitarė, kad norėtų ilgai grojančias senąsias plokšteles palikti Martyno Mažvydo bibliotekai. Jo sprendimą palaikiau. Juk šios bibliotekos Muzikos skyrius visą laiką svajojo įsigyti senąsias šelako plokšteles, jas perrašyti į kompaktinius diskus ir prikelti naujam gyvenimui. Tačiau paprasčiau, kad visą likusį turtą Vytautas perduotų Klaipėdos universitetui. Jis neprieštaravo, netgi buvo apimtas didžiulio entuziazmo. Aš taip pat džiaugiausi, nes buvau įsitikinusi, kad visų kultūrinių vertybių kaupimas vien Vilniuje – žalingas centralizacijos reiškinys, o jaunam Klaipėdos universitetui būtina turtinga ir nuolat atsinaujinanti biblioteka. 2004 m. Vytautas pakvietė mane, kad padėčiau atrinkti Klaipėdai reikalingą literatūrą. Tai padaryti nebuvo lengva. Derėjomės dėl kiekvienos knygos. Jos – Vytautui brangūs prisiminimai. Ant tos, su kuria jis ryždavosi atsisveikinti, dėjo savo atspaudą lyg bylodamas, kad tai – neatskiriamą jo gyvenimo dalis. Pavyko supakuoti 16 nemažai apimties dėžių ir į Klaipėdą atsivežti knygų dovanojimo akta. Atsisveikindama supratau, kad daugiau su Vytautu nebeapsimatsiu, bet net neįtariau, kad man dar kartą teks apsilankyti jo namuose. Mat supakuotų dėžių jis taip ir neišsiuntė, netgi jas atplėšė. Skirtis su šiuo turtu jam buvo labai sunku, be to, sudarinėjant diskografines rodykles, prireikdavo įvairios informacijos, kurios ieškodavo ir Klaipėdos universitetui skirtose dėžėse. Apie jokių fonotekos gabenimą į Vilnių ar į Klaipėdą nebuvo nė kalbos. Vytautas dirbo, rašė ir vis dar kaupė naujus leidinius. Skirtis su kolekcija jam reikė prarasti savo esybę ir

gyvenimo tikslą. Tačiau gyvenimas netikėtai nutrūko – 2007 m. kovo 29 d. Vytautas Strolia mirė. Jo našlė Irma buvo pasiryžusi pagelbėti siunčiant kolekciją į Klaipėdą. Pasirodo, tas darbas reikalavo ne tik fizinių jėgų kilnojant dėžes stačiais laiptais iš rūšio, bet ir nusiimanymo darant atranką. Pirmoji drąsiam žygiui ryžosi Martyno Mažvydo bibliotekos Muzikos skyriaus vedėja Eglė Marčėnienė, pereitų metų rudenį nuvykusį į Strolios namus ir supakavusi plokštelių siuntą. Supratau, kad ir klaipėdiečiams nėra ko laukti. Užteko visko – pasiryžimo ir sveikatos, trūko tik vieno – pinigų. Jokios vilties neturėjau jų gauti iš finansinius sunkumus patiriančio Klaipėdos universiteto. Tad teko kreiptis į užjūrio tautiečius – pirmiausia į Mažosios Lietuvos fondo pirmininką Vilių Trumpjoną ir buvusį Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininką Vytautą Kamantą. Pinigų davė ir vienas (2000 JAV dolerių), ir kitas (1000 JAV dolerių). Šie asmenys iš karto suprato reikalo svarbą, nes puikiai žinojo ilgąmetę Vytauto Strolios veiklą. Už tai esu jiems nepaprastai dėkinga. Labai daug šiame darbe padėjo ir Klaipėdos universiteto bibliotekos direktorė dr. Janina Pupelienė, pastaruosius penkerius metus neprasidama vilties sulaukti dovanotos kolekcijos ir susirašinėdama su Vytautu ir jo buvusią žmona Irma. Įdėtos viltys pasiteisino. Šį kartą pritariant Irmai ir Vytauto broliui Faustui, pavyko supakuoti 70 dėžių, į kurias tilpo ne tik biblioteka, bet ir E. Marčėnienės paliktos fonotekos dalis. Pavyko aptikti ir kelias Juozo Strolios dėžes su unikalia Klaipėdos krašto medžiaga. Taip pat buvo supakuoti Vytauto rankraščiai. Dirbant šį darbą, labai padėjo Irma, suteikusi man ne tik savo pastogę, bet ir įvairiuose rūšio užkaboriuose atradama užšlėptų plokštelių ar knygų. Už tai jai taip pat nuoširdžiai dėkoju. Smagu, kad visas šis krovinys – jau po Klaipėdos universiteto Menų fakulteto stogu. Jis saugiai įkurdintas šalia dr. Kazio Pemkaus bibliotekos-archyvo. Artimiausiu metu kolekcija bus pradėta tvarkyti įtraukiant leidinius į elektroninį katalogą, į kurį ir dabar galima žvilgtelėti iš kiekvieno kompiuterio (<http://ku.library.lt>). Į Klaipėdą dar plaukia siuntinys iš Čikagos. Siuntėjas – Faustas Strolia. Taigi Klaipėdos universiteto biblioteka pasipildys nauju fondu, kuris bus pavadintas Strolių vardu. Turint galvoje Muzikologijos institute esančią kitą išseivijos muzikų medžiagą, dr. K. Pemkaus surinktą muzikinę literatūrą, galima drąsiai tvirtinti, kad Klaipėdos universitetas palaipsniui tampa didžiausiu lietuvių egzodo muzikinės kultūros vertybių kaupimo ir tyrinėjimo centru. Dėl to ši mokslo ir studijų institucija įgyja išskirtinumą kitų aukštųjų Lietuvos mokyklų kontekste.

Prof. dr. Danutė Petrauskaitė

TEISĖS INSTITUTAS

skelbia viešą konkursą šioms pareigoms užimti:

- 1) Mokslo darbuotojo (-os) Kriminologinių tyrimų skyriuje (1 vieta)
Viešojo paskaita, tema: *Šiuolaikinės Lietuvos kriminologijos problemos*, įvyks 2009 m. lapkričio 6 d. 10 val. adresu: Teisės institutas, Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1, Vilnius.
 - 2) Vyresniojo (-iosios) mokslo darbuotojo (-os) Baudžiamosios justicijos tyrimų skyriuje (1 vieta)
Viešojo paskaita, tema: *Aktualios Lietuvos baudžiamosios politikos problemos*, įvyks 2009 m. lapkričio 6 d. 10 val. adresu: Teisės institutas, Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1, Vilnius.
- Dokumentai priimami iki 2009 m. spalio 30 d. adresu: Teisės institutas, Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1, Vilnius. Informacija teikiama telefonu: (370 5) 249 7591. Aplankykite tinklalapyje www.teise.org

Direktorius

Vytauto Strolios kolekcija iškeliauja į Klaipėdą: V. Strolios žmona Irma Strolia ir Klaipėdos universiteto prof. dr. Danutė Petrauskaitė

Iš triukšmų gausos jis pasirinko tylą (2)

Atkelta iš 13 p.

nuo mokslo nenusišalino – savo žinias ir patirtį skleidžia kituose šalies universitetuose.

Šiuo metu VGTU akustikos moksle ir praktikoje bene vaisingiausiai darbuojasi LAS viceprezidentas prof. habil. dr. Vytautas Jonas Stauskis, dirbantis uždaru erdvių (salių) akustikos tyrinėjimų kryptyje, palaikantis dalykinius ryšius su daugelio šalių mokslininkais. Lietuvoje šios krypties mokslininkų tėra vienas kitas. Statybinės akustikos tyrinėjimams V. J. Stauskis atidavė daugiau kaip 40 savo kūrybiškiausių gyvenimo metų. VGTU Pastatų konstrukcijų katedroje 2001 m. įkurta Pastatų fizikos mokslo laboratorija, vedėjas V. J. Stauskis. Jis išleido monografiją *Muzikos salių akustika*, du vadovėlius ir daug reikšmingų straipsnių, 2002 m. tapo Lietuvos mokslo premijos laureatu. Apdovanotas tarptautinės mokslo organizacijos *Audio Engineering Society* Paryžiuje Garbės diplomu už pasiekimus architektūrinės akustikos mokslo srityje.

Akustikai kituose Lietuvos universitetuose

Nuo pat LAS įkūrimo pradžios daugiausia jos narių dirba Kauno technologijos universitete, kur veikia pasaulyje gerai žinomas profesoriaus K. Baršausko ultragarso institutas. Jam vadovauja žymus mokslininkas prof. habil. dr. Rymantas Kažys, šiuo metu einantis ir KTU mokslo prorektorius pareigas. R. Kažys buvo išrinktas LAS viceprezidentu, juo yra ir dabar. KTU vibroakustikos mokslo srityje reiškiasi akad. prof. Ramutis Bansevicius (KTU Senato pirmininkas), Vytautas Ostashevicius ir kiti žymūs mokslininkai, kurių darbams vien paminėti reikėtų atskiros publikacijos. Ir šiuo metu universitetui talkina vienas žymiausių Lietuvos mokslininkų akad. prof. Kazimieras Ragulskis, Vibrotechnikos laboratorijos, vėliau išaugusios į tarptautiniu mastu gerai žinomą mokslo centrą, kūrėjas.

Vilniaus universitete ultragarso mokslo srityje dirba profesoriai Evaldas Garška, Daumantas Čiplys, pastarasis buvo LAS įstatų kūrėjas, išrinktas LAS sekretoriumi.

Šiaulių universitetas taip pat nėra tuščia akustikos mokslo vieta. 2005 m. Danielius Gužas užėmė šio universiteto Technologijos fakultete profesoriaus pareigas, dėstė aplinkosaugos specialybės studentams fizikinės taršos discipliną, perteikė studentams ir akustikos mokslo pradmenis, o ga-

Virš Panemunio Angelas sparnus išskleidęs

besnius patraukė į mokslinę veiklą. Į akustikos krypties tyrinėjimus įsitraukė ir jau žinomi mokslininkai – prof. Vaclovas Tričys, Technologijos fakulteto dekanas doc. dr. Sergejus Rimovskis, Robertas Klimas, Violeta Genienė, Rolandas Viršilas ir kiti.

Kaip matome, LAS vienija solidžias mokslininkų pajėgas.

Mokslininko gyvenimo pilnatvė

Grįžkime prie jubilato. Likimo ratas apsisuko ir nuo 1996 m. Danielius Gužas sugrįžo į Lietuvos žemės ūkio universitetą, kurį buvo baigęs 1954 m., tiesa, kaip LŽŪA. Dabar kaip savotišką duoklę atidavė savajai Alma mater: buvo vyresnysis mokslo darbuotojas, docentas, dėstė aplinkos apsaugos specialybės studentams, dirbo triukšmo mažinimo srities mokslinį tiriamąjį darbą. 1997 m. apsigynė habilituoto daktaro disertaciją, kurios tema *Triukšmo sklindimas cilindriniais vamzdžiais ir jo mažinimo būdai*. Gynėsi Sankt Peterburgo technikos universitete, nes šios problematikos darbais Lietuvos mokslo institucijos neužiiminėjo. Parašė keturias knygas ir dvi monografijas, daugiau kaip 250 mokslinių straipsnių ir metodinių darbų, turi keturis užpatentuosius išradimus iš akustikos srities. Dirbdamas VISI D. Gužas dalyvavo Visasąjunginėje liaudies ūkio parodoje Maskvoje, pelnė sidabro ir aukso medalius už savo sukurtų triukšmo slopintuvų sukūrimą ir įdiegimą praktikoje. Kaip Lietuvos akustikų

sąjungos prezidentas mokslinius pranešimus skaitė akustikų tarptautinėse konferencijose Lenkijoje, JAV, Švedijoje, Japonijoje, Didžiojoje Britanijoje, Danijoje, Norvegijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje.

Nuo 2005 m., kaip sakytą, dirba Šiaulių universitete: nors ir sulaukęs garbaus amžiaus vadovauja būsimiesiems bakalaurams, rengiantiems baigiamuosius darbus, kasmet parengia po 3–6 studentus su pranešimais daly-

vauti jaunųjų mokslininkų konferencijose. Danielius Gužas tvirtina jaučiąs didelę laimę ir moralinį pasitenkinimą, kad savo žinias ir praktinę patirtį dar gali perduoti Šiaulių universiteto studentams. Pagal sutartį su įmonėmis atlieka pramoninio triukšmo mažinimo mokslinius ir praktinius darbus. Tai ir yra mokslininko gyvenimo pilnatvė.

Kur angelas išskleidė sparnus

Asmenybės turtingumą nusako ne vien jo profesinė ar mokslinė veikla. Kalbant apie D. Gužą labai svarbu priminti jo ryšius su tėviškėmis, nors gimtajame Sičiūnų kaime jo gimtoji sodyba neišliko – melioratoriai pasidaravo iš peties.

Tai, kad Panemunyje Rokiškio rajone 2003 m. išskleidė aštuonių metrų pločio sparnus angelas, yra ir mūsų jubilato Danieliaus Gužo nuopelnas. Paminklas *Laiminu. Žuvusiems už laisvę* skirtas 50 nužudytų partizanų, kurių kūnai buvo sumesti ir užkasti į netoliese esančio durpynėlio duobes. Kartu tai paminklas ir 200 Panemunio apylinkių partizanų, kovojusių ir kritusių už Lietuvos laisvę, taip pat ir visiems šio krašto kovotojams. Priminsime, kad iš šio krašto buvo ištremti 659 žmonės, 188 tapo politiniais kaliniais. Kas trečias Panemunio krašto gyventojas nukentėjo nuo sovietų okupacijos.

Vieno išpūdingiausių paminklų, skirtų tautos pasipriešinimui okupantams autoriai – vilnietis skulptorius Kazimieras Kisielis ir architektas Gintaras Kaulinskas, o paminklo iniciatoriai – rokiškėnai Vanda Mikėnienė, Danielius Gužas ir Alfonsas Varanauskas. Dar 1989–1991 m. buvo suaukota apie 35 tūkst. rublių paminklui, bet pinigai nuvertėjo, buvo ir kitų priežasčių, kodėl paminklo statyba užtruko daugiau kaip dešimtmetį. Atidengtas jis 2003 metais.

Į paminklo atidengimo iškilmes atėjusiems panemuniečiams ir atvykusiems svečiams D. Gužas išdovanojo visą knygelės *Paminklas žuvusiems už Lietuvos laisvę* tiražą; šią knygelę profesorius parašė per savaitę ir išleido savo lėšomis. Bent tokiu būdu jaučiasi prisidėjęs prie savo kraštiečių, kritusių kovose už Tėvynės laisvę, atminimo įprasminimo. Tarp kitų žuvusiųjų yra ir jo broliai: žymus Lietuvos partizanas Vytautas Gužas-Kardas ir Ažušilių miške žuvęs partizanas Balys Gužas.

Kadangi Danielius Gužas yra klasišinės muzikos ir dainų mėgėjas, jubiliejinį renginį Vilniaus karininkų ramovėje užbaigė vyrų choras *Varpas*. Su choristais dainas traukė ir jubilatas.

Gediminas Zemlickas

Jubilatą pasveikinti atvyko rokiškėnai LR Seimo narys Algis Kazulėnas, Rokiškio rajono savivaldybės meras Almantas Blažys (dešinėje) ir mero patarėjas Antanas Slesariūnas

Vyrų choras „Varpas“ (vadovas Petras Pošiūnas) savo ilgametį narį pasveikino tradicine daina

Baltijos kelio pabaigos nėra

Prie jūros miega sesės trys,
Jas slegia pančiai nevilts.
Klajoja lyg elgeta pajūriu
Dvasia tautų garbės.
Bet varpas likimo nuaidi vėl,
Ir jūra šiauria bangas.
Trys sesės iš miego kykla jau
Apginti savo garbės.

Bunda jau Baltija, bunda jau Baltija –
Lietuva, Latvija, Estija!

„Baltijos kelio pabaigos nėra –
Baltijos kelias visados yra ir turi būti
mūsų širdyse“. (Sąjūdžio metraštininkė
Angonita Rupšytė.)

„Baltijos kelią laikau didžiausiu
savo poetiniu, politiniu ir pilietiniu
patyrimu. Mano supratimu, jis buvo
ir liko aukščiausias tautos saviraiškos,
savimonės reiškiny. <...> „Laisvės,
nepriklausomybės troškulys mus su-
vienijo ir atvedė į Baltijos kelią“ (Po-
etas Justinas Marcinkevičius.)

Baltijos kelias – tai 650 km ilgio
rankomis susikibusių žmonių gran-
dinė, 1989 m. rugpjūčio 23 d. minint
50-ąsias Ribentropo–Molotovo pak-
to (lėmusio Baltijos šalių okupaciją)
metines, sujungusi trijų Baltijos šalių
sostines – Vilnių, Rygą ir Taliną.

1989 m. rugpjūčio 23 d. Lietuvos
Sąjūdis surengė Baltijos kelio akciją,
kurios metu beveik du milijonai Lie-
tuvos, Latvijos ir Estijos gyventojų
susikibę rankomis sudarė gyvą gran-
dinę simboliškai atskirdami Baltijos
šalis nuo Sovietų Sąjungos.

Už Seimo nutarimą dėl 2009 metų
paskelbimo Baltijos kelio 20-mečio
metais balsavo 54 parlamentariai – nė
vieno nebuvo prieš ar susilaikiusio.

Ši vasara – ypatinga: ne tik minime
Baltijos kelio 20-ies metų sukaktį, bet
ir didžiuojamės, kad nuo šiol apie šį
unikalų fenomeną žinos visas pasa-
ulis – Baltijos kelio akcija įtraukta į
UNESCO programos *Pasaulio atmin-
tis* tarptautinį registrą. „Tai tuometės
Baltijos kelio reikšmės pripažinimas
šandien“, – Nepriklausomybės Akto
signataras Romualdas Ozolas kaip
sapną prisimena 1989 m. rugpjūčio
23 dieną.

UNESCO generalinis direktorius
Koichiro Matsuura savo atsiųstame

sveikinime Lietuvai rašo: „Svarbus
gyvosios žmonių grandinės demons-
travimo rezultatas tas, kad 1989 metų
gruodį Tarybų Sąjunga paskelbė slap-
tuosius protokolus negaliojančiais –
taip patvirtino, kokią įtaką mažosios,
valstybės gali daryti įvykiams pasau-
lyje.“

Šiomet rugpjūčio 22–23 dienomis,
minint Baltijos kelio 20-metį, Balti-
jos šalių gyventojai buvo kviečiami
dalyvauti simboliniame bėgime *Širdis
plaka Baltijai*. Dalyvavo apie 60 tūkst.
žmonių. Daugiausia – apie 50 tūkst. –
bėgikų buvo Latvijoje, apie 5 tūkst. –
Lietuvoje ir apie 7 tūkst. – Estijoje.

Renginio esmė – bėgimas iš Vil-
niaus ir Talino į Rygą. Taip buvo ban-
doma pakartoti Baltijos kelią. Bėgi-
kai panašiu metu pradėjo distanciją iš
Talino į Rygą (388 km) ir iš Vilniaus
į Rygą (290 km). Bėgimo startą paskel-
bė Estijos prezidentas Tomas Hendri-
kas Ilvesas (Toomas Hendrik Ilves) ir
mūsų prezidentė Dalia Grybauskaitė.
Iš viso – 678 km. Maršrutas padalintas
į 1 km estafečių etapus. Kiekvienas
simbolinio bėgimo dalyvis galėjo bėgti
savo simbolinius 100 metrų ar 1 km ir
taip palaikyti renginio idėją. Bėgimo
dalyviai – orientacininkai – gavo po
pulso matuoklį. Duomenys iš matuo-
klio buvo perduodami per palydovą ir
buvo užrašyti į vieną ilgą kardiogramą.
Šiuo bėgimu įamžinta rekordinė – il-
giausia pasaulyje – kardiograma. Bėgi-
mo finalas įvyko Rygoje – paskutinįjį
kilometrą bėgo ir Latvijos prezidentas
Valdis Zatleris.

Gražiausias Baltijos kelio rengi-
nis įvyko rugpjūčio 23-osios vakarą
Rygoje, Laisvės gatvėje, prie Laisvės
paminklo – svarbiausio latvių tautos
vienybės ir laisvės simbolio. 42 metrų
aukščio paminklas už žmonių surinktas
lėšas kritusių laisvės kovose atminimui
atidengtas 1935 m. lapkričio 18 d.,
minint 17-ąsias Latvijos Respublikos
Nepriklausomybės metines. Paminklo
autorius – įžymus latvių skulptorius,
Latvijos dailės akademijos profesorius
Karlis Zalē (Kārlis Zāle, 1888–1942),
gimęs Mažeikiuose, kur praleido vai-
kystę ir jaunystę. Beje, Baltijos kelio
išvakarėse Mažeikių muziejuje atida-
ryta latvių skulptorių iš Rygos darbų
paroda *Tėsinys*, skirta K. Zalės 120-ies

Simbolinis kelias su degančiomis žvakutėmis prie Laisvės
paminklo Rygoje

metų jubiliejui paminėti. Parodoje
eksponuojami 42 skulptorių darbai iš
akmens, metalo ir bronzos. Parodos
koordinatore Agnė Rudzytė (Agnese
Rudzīte) pasakojo, kad pirmiausia ši
paroda buvo eksponuojama Latvijos
bendruomenės namuose. Tikslas – pa-
rodyti, kaip keitėsi Latvijos skulptūra
nuo jos grando Karlio Zalės laikų.
Todėl paroda simboliškai pavadinta
Tėsinys. Gimė idėja šią parodą nuvežti
į skulptoriaus gimtinę. „Labai džiau-
giamės ir tikimės, kad draugystė tęsis
ir toliau“, – sakė A. Rudzytė.

Laisvės paminklo skulptūros ir
bareljefai suskirstyti į 13 Latvijos istori-
ją ir kultūrą atspindinčių grupių:
Latvija, Lačplēsis, Vaidelutis, Gran-
dinių traukytojai, Darbas, Tėvynės
sargybiniai, Šviesa, Šviesuoliai, 1905
metai, Kova prieš bermontininkus.
Ant paminklo laiptų atramų matomi
bareljefai: *Latvių šauliai* ir, Latvių tau-
ta – dainininkė. Paminklo masyvas – iš
monolitinių keturkampių formų, sudė-
tų viena ant kitos. Viršutinė paminklo
dalis susiaureja ir pereina į 19 metrų
aukščio obeliską, kurio viršuje – 9
metrų varinė Laisvės statula – jauna
mergina, laikanti rankose tris paauks-
tuotas žvaigždes, kurios simbolizuoja
tris Latvijos istorinius regionus – Vi-
džemę, Latgalą ir suvienytą Kuršą ir
Žiemgalą (trys žvaigždės pavaizduotos
ir Latvijos herbe). Skulptūros juosta
taip pat paauksuota. Paminklo pamatas

pagamintas iš raudono ir pilko granito.
Visas paminklas pastatytas ant gelž-
betonio rėmo. Paminklo fasadas nuk-
kreiptas į Dauguvą. (Kadangi ilgokai
laukėme koncerto pradžios, galėjome
gerai apžiūrėti visas paminklo skulp-
tūras ir bareljefus).

Paminklas Laisvės gatvėje stovėjo
visą okupacijos laikotarpį.

Tarybų Latvijoje Laisvės paminklo
reikšmė buvo interpretuojama atitin-
kamai Sovietų Sąjungos propagandai.
Trys žvaigždės buvo trijų naujai sukur-
tų Baltijos Tarybų Respublikų – Lat-
vijos, Estijos ir Lietuvos – simbolis,
o pats paminklas – kaip tautos padėka
SSSR vadui Josifui Stalinui. Nepaisant
propagandos, Laisvės paminklas
okupacijos metais tapo viena reikš-
mingiausių latvių atgimimo simbolių
XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje.
Atgimimo metu – pagrindinė susitikim-
ų ir piketų vieta.

Paminklą nuo nugriovimo išgel-
bėjo įžymūs skulptoriai, tarp jų ir rusų
skulptorė, SSRS dailės akademijos
akademikė, garsiosios skulptūros *Dar-
bininkas ir kolūkietė* autorė Vera Mu-
china (1889–1953). Menininkė gimė
Rygoje, buvo Karlio Zalės studentė.
V. Muchinos sūnus teigia, kad ji daly-
vavo susirinkime, kuriame nulemtas
paminklo likimas: paprašyta pareikšti
savo nuomonę pasakė, kad paminklas
turi didelę meninę vertę, o jo nugriov-
imas pažeistų latvių tautos jausmus.

Paminklas nebuvo nugriautas, tačiau
pamirštas. Lenino paminklas buvo
pastatytas kitoje bulvaro pusėje ir at-
suktas nugara į Laisvės paminklą.

2001 m. Laisvės paminklas re-
konstruotas. Dabar šalia jo visada
stovi garbės sargyba, vyksta įvairūs
renginiai.

Šių metų rugpjūčio 23 dienos va-
karą Rygoje prie Laisvės paminklo
taip pat stovėjo garbės sargyba, buvo
iškeltos Latvijos, Lietuvos ir Estijos
valstybinės vėliavos, dedamos gėlės
ir vainikai. Grojo Liepojos simfoninis
orkestras (vadovas Imants Resnis),
koncertavo jaunimo choras *Balsis*
(*Balsai*, vadovas Ints Teterovskis).
Latvijos mokslų akademijos mišrus
choras *Gaismaspils* (*Šviesos pilsis*, va-
dovas Andžejs Rancevičs) pakvietė
mus į šį jaudinantį koncertą. Visi latvių
choristai buvo apsirengę tautiniais
drabužiais, abiejų chorų merginos ir
jaunos moterys – su žydinčių gėlių
vainikais ant galvų.

Galingai nuskambėjo latvių chorų
kartu su orkestru padainuota ir ne vien-
nam ašaras išspaudusi prieš 20 metų
sukurta *Bunda jau Baltija*. Ši Baltijos
kelią lydėjusi daina buvo atliekama
vienu metu koncertuose Rygoje, Vil-
niuje ir Taline latvių, lietuvių ir estų
kalbomis.

Koncerte latviškai skambėjo Tėvynės
dainos, atliekamos chorų ir operos
solistų, sakomos kalbos ir vis laukiama
Širdis plaka Baltijai bėgimo dalyvių.

Pagalčiau buvome pakviesti į sceną
– dabar ir mes dainavome kartu,
kartojome dainą trimis kalbomis. Kon-
certo kulminacija – nuo Baltijos kelio
atskuba Latvijos, Lietuvos ir Estijos
bėgikai. Kyla aplodismentų audra,
orkestras groja Estijos himną. Didžiu-
liame ekrane išvystame Lietuvos pre-
zidentę Dalią Grybauskaitę, išgirstame
jos Vilniuje sakomą kalbą lietuviškai.
Su latvių chorais giedame Lietuvos
himną. Į sceną užlipa Latvijos pre-
zidentas V. Zatleris net nepersirengęs
tamsiai pilkų bėgiko marškinėlių. Jis
dėkoja visiems renginio dalyviams, pa-
sidžiaugia girdįs visų trijų Baltijos ša-
lių vieningus širdies tvinksnius ir kiek
perfrazuodamas savo himną palinkėjo:
„Dieve, laimink Latviją, Lietuvą, Esti-
ją“. Su latvių chorais giedame Latvi-
jos himną, kalba Latvijos politikai ir
europarlamentariai. Giedame Europos
Sąjungos himną latviškai. Nulipame
nuo scenos, o latvių chorai koncertuoja
toliau, vėl aidi dainos Tėvynėje, į sceną
renkasi liaudies ansambliai.

Renginys baigiasi, tačiau didžiu-
lė minia žmonių neskuba skirstytis.
Temsta... Aikštę nušviečia simbo-
linis kelias, kuriame iš dviejų pusių
tebedega žvakės. Norisi tikėti, kad
Baltijos kelio renginiai visiems prim-
nė laisvės kainą ir amžinųjų vertybių
svarbą, vertybių, kurių svarbiausia
puoselėjimo sąlyga – valstybės laisvė
ir nepriklausomybė.

Gražina Rozancevaitė
Lietuvos Mokslų Akademijos
choro sopranas

Rygos lietuvių vidurinės mokyklos mokytoja Regina Kriščiūnaitė (antra
iš dešinės) nuvedė choro svečius į Latvijos karo muziejų prie Baltijos
kelio žemėlapiu. Čia pavaizduota tik atkarpa kelio per Latviją

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius **Gediminas Zemlickas**

Stilistės **Kristina Sakalauskienė, Laura Bočiarovienė**

Dizaineris **Mindaugas Galkus**

Vadybos asistentė **Eglė Kulikauskaitė**

Patarėjai: **Stasys Goberis, Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius,
Alfonas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.**

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslasplius.lt/mokslas-lietuva/>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio
<http://mokslasplius.lt/mokslas-lietuva/> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuva“.
Laikraštis platinamas tik pabėgimams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

Tiražas 550 egz.